

КАНОНИЗАЦИЈА АЛОЈЗИЈА СТЕПИНЦА

ИЗАЗОВИ И ОДГОВОРИ

„ДОКИ ЋЕ ДАН — А ВОЛЕО БИХ ДА ТО НЕ МОРАМ КАЗАТИ, АЛИ САМ ДУБОКО УВЕРЕН — ДОКИ ЋЕ ДАН КАДА НЕЋЕ БИТИ МАЛИ БРОЈ ДУША, КОЈЕ ЋЕ ЗАЖАЛИТИ ШТО НИСУ ШИРОКОГРУДО, И АКТИВНО ПРИМИЛИ ТАКО ВЕЛИКО ДОБРО КАО ШТО ЈЕ ОНО КОЈЕ ЈЕ ЗАСТУПНИК ИСУСА ХРИСТА НУДИО ЊИХОВОЈ ЗЕМЉИ...”

(ПАПА ПИЈЕ XII ПОВОДОМ ОДБАЦИВАЊА КОНКОРДАТА)

Фонд
Стратешке
Културе

ISBN 978-86-6431-040-6

9 788687 993280

КАНОНИЗАЦИЈА АЛОЈЗИЈА СТЕПИНЦА ИЗАЗОВИ И ОДГОВОРИ

Библиотека
Заклетва животу

**ОВА ПУБЛИКАЦИЈА ШТАМПАНА ЈЕ СРЕДСТВИМА
„ФОНДА СТРАТЕШКЕ КУЛТУРЕ“.
СВИ УЧЕСНИЦИ У ОВОМ ПРОЈЕКТУ И САМ ФОНД
ОДРЕКЛИ СУ СЕ МАТЕРИЈАЛНЕ НАДОКНАДЕ.**

**Фонд
Стратешке
Културе**

Фотографије на корицама:

Степинац у гостима код Павелића 1941. године,
На паради у Загребу у мају 1945, након уласка ЈНА и
Црвене армије седе Степинац, Бакарић и пуковник НКВД Рак.

Уредник
Никола Дробњаковић

КАНОНИЗАЦИЈА АЛОЈЗИЈА СТЕПИНЦА ИЗАЗОВИ И ОДГОВОРИ

ПРИРЕДИЛИ
МР АНА ФИЛИМОНОВА
ДР ВЛАДИМИР ДИМИТРИЈЕВИЋ

ФОНД СТРАТЕШКЕ КУЛТУРЕ
БЕРНАР
БЕОГРАД – СТАРИ БАНОВЦИ
2016. ГОДИНЕ

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА

Књига коју читалац има у рукама настала је на основу скупа „Канонизација Алојзија Степинца: изазови и одговори“ одржаног 5. маја 2016. године у просторијама Удружења књижевника Србије у организацији српског огранка Фонда стратешке културе из Москве. Повод за скуп је рад комисије Ватикана и Српске Православне Цркве, за коју је у хрватском римокатоличком листу „Глас Концила“ већ саопштено да не може да заустави канонизацију Степинца.¹ То је знао и покојни академик Дејан Медаковић, који је у својим дневницима „Дани, сећања“ 15. фебруара 1980. године забележио како хрватски бискупи, на челу са надбискупом, будућим кардиналом, Фрањом Кухарићем, раде на проглашавању Степинца свецем: „Упорно припремају терен за његову беатификацију и темељно, плански граде његов култ. Нико то не спречава, а сутра то већ неће бити могућно. И ко ће онда из глава овог лаковерног света избити уверење да је он мученик и светац? Чак и са доказима у руци, људи ће се окретати од истине. Још један фалсификат се неометано уграђује у нашу будућност.“²

Учесници скупа су дали свој прилог настојању да та кривотворина не постане део српске будућности. Први текст у књизи припада сараднику Фонда стратешке културе, Драгану Милашиновићу, који је дао преглед свих реферата на скупу организованом у Удружењу књижевника Србије. Историчарка мр Ања Филимонова поднела је реферат о Првом свехрватском католичком конгресу, одржаном почетком 20. века у Загребу, који је све балканске римокатолике прогласио Хрватима, припремајући тиме терен за НДХ као борбену „Civitas Dei“. Историчар др Никола Жутић позабавио се Степинчевим деловањем између два светска рата, нарочито радом на организовању крижарског покрета, без кога се усташтво није могло ни замислити. Владимир Фролов, који није присуствовао на скупу 5. маја 2016, приложио је свој текст који се, између осталог, бави и измислицом по којој је Степинац био „добровољац са Солунског фронта“. Геноцидолог др Владимир Умељић је писао о ставу Ватикана и хрватског бискупата према НДХ, а историчар др Вељко Ђурић који, због обавеза, такође није присуствовао скупу, у приложеном тексту поредио је однос надбискупа Степинца и митрополита скопског Јосифа Цвијовића према прекрштавању. Ранко Гојковић је истраживао улогу римокатоличких фратара и жупника у србоциду на територији Херцеговине за време Другог светског рата. Професор др Мило Ломпар, аутор „Духа самопорицања“, позабавио се односом „антиклерикалца“ Мирослава Крлеже према књизи Виктора Новака „Magnum Crimen“, која је подробно указала на подршку римокатоличког клерикализма усташтву. Владимир Дими-

1 <https://stanjestvari.com/2016/07/13/ватикан-заједничка-комисија-са-спц-не/>

2 Дејан Медаковић, Дани, сећања III, Завод за уџбенике, Београд, 2005, стр. 399

тријевић је писао о дневничким белешкама академика Дејана Медаковића који је пратио процес рехабилитације и беатификације Степинца. У интервјуу који је дао дневнику „Данас“ око Васкрса 2012, епископ ремезијански Андреј, тадашњи викар патријарха српског г. Иринеја, најавио је да су могуће позитивне промене у односу Ватикана и СПЦ. По њему, „истина је да постоји добра воља код званичне Римокатоличке цркве да се и тај проблем усташтва из Другог светског рата још једном размотри, не само са историјске тачке гледишта, после чега ће сигурно уследити извињење Светог Оца, као што смо то видели почетком 21. века у Атини, поводом посете папе Јована Павла Другог Грчкој, када се он извинио због злодела крсташа над источним хришћанима у средњем веку, пре свега се то односи на Четврти крсташки поход из 1204. године на Цариград“.³ Епископ Андреј тада је изнео став по коме је главни разлог што папа неће бити позван у Ниш 2013, на прославу 1700-годишњице Миланског едикта чињеница да је у Другом светском рату у НДХ извршен геноцид над Србима, при чему се данас „многи римокатолици гнушају поступака учињених у име Римокатоличке цркве од стране Хрвата“⁴ Ова оптимистичка изјава српског архијереја очито је била плод жеље да, у временима турбуленција терминалног глобализма, што пре дође до зближавања с Римом (ради, како неки мисле, „заједничког сведочења“ хришћанства у секуларизованој Европи). То зближавање је, за сада, бар кад су Срби у питању, немогуће управо због сећања на догађаје из Другог светског рата на територији нацифашистичке марионетске творевине зване Независна Држава Хрватска.

Дан пре но што је папу Бенедикта Шеснаестог у Ватикану посетио оно-времени председник Хрватске, Стјепан Месић, то је, новембра 2009, учинио Марко Перковић Томпсон, популарни хрватски певач, који на својим концертима пева о усташким кољачима, попут Павелићеве десне руке, Макса Лубурића и команданта „Црне легије“, Јуре Францетића. О њему је стручњак за српско-хрватске односе, Ратко Дмитровић, писао: „Забрањен му је наступ у неколико европских земаља што, видимо, није сметало папи Бенедикту да га прими и благослови“.⁵ Ипак, по Дмитровићу, „одлука папе Бенедикта Шеснаестог да у службену аудијенцију прими хрватског певача Марка Перковића званог Томпсон изненадила је само оне који не познају историју 20. века. А та историја крцата је доказима да још од тридесетих година прошлог века преко Другог светског рата па све до данас траје веза између Свете столице и усташког покрета. И трајаће, нема дилеме“.⁶ Усташки покрет је себе од почетка доживљавао као нераскидиви део папистичког хришћанства Запада, својеврсну крижарску

3 Катарина Живановић: Епископ ремезијански Андреј: Папа неће бити позван у Србију док се не извини“, Данас, 15-16 април 2012, стр. 2 Васкршњег додатка.

4 Исто

5 Ратко Димитровић: Томпсон код својих у Ватикану, Печат, 90/2009, стр. 43

6 Исто

војску против „шизматика“ (православних Срба), Јевреја и комуниста. У званичном „Службовнику усташке војске“, тачка 6, налази се усташка заклетва: “(Ја Н.Н.) Заклињем се Богом Свемогућим и свиме што ми је свето, да ћу се држати усташких начела и прописа, безусловно извршавати све налоге Поглавника, да ћу сваку повјерену ми тајну најстрожије чувати и никада ништа никоме одати. Заклињем се да ћу се у усташким редовима борити за извојевање самосталне хрватске државе и све учинити што ми Поглавник наложи. Ако се огријешим о ову заклетву, има ме по усташким прописима стићи казна смрти. Тако ми Бог помогао. Амен”.⁷ У тачки 9, пише, између осталог, следеће: “Побожност је темељ ђудоредног живота и побуђује на вјерно извршавање дужности. Треба увијек имати на уму Бога, којега смо призвали, да нам буде свједок код полагања свете усташке присега. /.../ Побожан човјек увијек настоји да изврши заповијед божју, а тим више смо ми дужни извршавати уговоре, на које смо се драговољно обвезали пред Богом, да ћемо их извршавати. Побожност нас подсјећа увијек на присегу, којом се ми драговољно обвезујемо, да ћемо извршавати тачно све налоге Поглавника.”⁸ Зар нас ово не подсећа на основна правила послушности у римокатоличким монашким редовима, познатим по милитантном ширењу вере? Како је писао Предраг Р. Драгић Кијук: „Покоран мораш бити као лешина“ – најважнија је одредба борбене филозофије садржане у Конституцији и другим списима Игњација Лојоле, шпанског војника па монаха.”⁹ Када су убијали Србе, усташе су веровале да чине Богу угодно дело. Хрват – левичар, Милко Рифер, који је био у концлогору Јасеновац, прича о томе како су за нову 1943. годину усташе за логораше римокатолике приредиле свечану мису, коју је служио римокатолички клерик, Звонко Брекало, и сам усташки официр. Рифер каже: “Поп Брекало носио је усташку униформу. Био је сатник и пријатељ Лубурићев, побратим Матковићев (зликовац из Јасеновца, нап. В.Д.). И тај поп имао је толико дрскости и цинизма, да на најкрвавијем терену Европе, у име кршћанства, говори пред логорашима –који су на себи осјетили бич и ужарено жељезо његових најинтимнијих пријатеља, сурадника и истомишљеника – о љубави према ближњему и о томе како је бог свагдје и на свакоме мјесту, па и ту, међу нама, у логору, гдје је поклано и помлађено на стотине хиљада људи, и гдје је свака стопа земље натопљена морем људске крви. Поп Брекало говорио је ту пред нама, у столарији, гдје је јучер Алага (усташки целат, нап. В. Д.) тукао до изнемоглости једног логораша јер га није довољно деовотно поздравио.”¹⁰ Брекало је, иначе, и сам учествовао у усташким покољима, а био је познат и по силовању логорашаца у Старој Градишци. И он није био

7 Богдан Кризман:Павелић и усташе, ЧГП Дело, ООУР Глобус издавачка делатност, Загреб, 1978,стр. 534

8 Исто

9 Предраг Р. Драгић Кијук,Хришћанство без Христа, Рашка школа, Београд, 2012,стр. 203

10 Милко Рифер: Јасеновац – град мртвих 1943, Накладни завод Хрватске, Загреб,1946.

једини; таквих је било на стотине. До какве монструозности су долазили поједини хрватски „кршћани“, сведочи и овај случај: фратар Срећко Периф, из самостана Горица, обратио се с пролећа 1941. својој пастви: „Браћо Хрвати, идите и кољите све Србе, а најприје моју сестру која је удата за Србина. Када завршите посао, дођите к мени у цркву, гдје ћу вас исповиједити, па ће вам сви гријеси бити опрошћени“.¹¹ У својој студији „Ватикан, Европа и Рајх од Првог светског рата до Хладног рата“, француска историчарка Ани Лакроа Риз јасно указује на улогу папске столице у страдању православних Срба у хрватској „држави Божјој“. Она каже, између осталог: „У Хрватској је „етничко чишћење“ „ударило“ по Србима колико и по Јеврејима./.../ После радова које је објавио Фалкони или Аронс и Лофтус, не поставља се више питање да ли је Курија знала шта се дешава у Павелићевој држави и улози коју је у свему томе имало свештенство, од најнижих до највиших слојева. Пије Дванаести је подржавао усташки режим све до његовог пада и његово признавање се уопште не доводи у сумњу./.../ Покривао је злочине свештеника, било да се ради о личном учешћу, или о подржавању масакра (у концентрационим логорима, на другим местима, међу којима чак и унутар православних верских установа), пљачкања јеврејских и православних добара./.../“.¹² По Ани Лакроа Риз, „француске архиве осветљавају „насилно покрштавање“ православаца. То је, заправо, био повратак на шпанску инквизицију која их је обавезала (пошто су избегли масакр) да изаберу између преласка у католицизам и смрти“.¹³ Ауторка подсећа и на то да Степинца неки покушавају да бране чињеницом да је он „протестовао“ код усташа због насилног прекрштавања Срба. То је, по њој, пука „легенда“¹⁴. Степинац јесте тражио да кандидати за прелазак у римокатолицизам буду искрени, али „теза о добровољности је била чист апсурд, алтернатива је била смрт.“¹⁵

Наравно да хришћанско покајање није некакво пуко извињење, какво се Србима нуди да би заборавили везу НДХ – Ватикан. Покајање значи преумљење, промену ума, и сасвим нов, самоосуђујући поглед на оно што је у греху учињено. Има ли тога у Ватикану? Нема. Ако ништа друго, доказ је књига „Пио Дванаести и Други свјетски рат према ватиканским архивима“ званичног историчара и архивисте папске државе, Пјера Блета. Он се у књизи подробно бави темама какве су покушаји папе да спречи рат, однос Пија, Рузвелта и Мусолинија, ситуација у Немачкој, Пољској, Румунији, Мађарској, Словачкој, итд. У књизи је поменута и Хрватска. Из поглавља о НДХ сазнајемо да је Ватикан, преко свог изасланика, опата Марконеа, пратио ситуацију у Загребу и, наводно, покушавао

11 Ратко Дмитровић, исто

12 Ани Лакроа Риз: Ватикан, Европа и Рајх од Првог светског рата до Хладног рата, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 465

13 Исто

14 Исто

15 Исто

да спасе Јевреје који су могли бити спасени, али, како тврди Блет, ток догађаја се није могао променити. Иако је 86% хрватских Јевреја било крштено у римокаатолицизам, ни протести папиног представника, ни проповеди Степинца, нису помогли – Јевреји су изложени уништењу.¹⁶ Шта је, међутим, најстрашније у Блетовој књизи? У њој се, ни једном једином речју, не помињу Срби, који су били главни страдалници у НДХ; ни речи о масовном клању људи само зато што су православни, ни речи о насилном прекрштавању 250 хиљада припадника друге вере и њиховом превози у челични загрљај „Светог Оца“ у Риму. Ватикан је покушао да спасе Јевреје, није успео и – то је, по Блету, све! За званичног ватиканског историчара Срба у НДХ није било, а није било ни Јасеновца, ни Глине (где су Срби клани у свом храму), да о другим местима покоља, јамама попут Јадовна и Голубњаче и не говоримо... За шта би се папа извинио, пре него дође у посету СПЦ, кад званична историографија Ватикана не признаје геноцид над Србима у Другом светском рату, који су извели ревносни папини крижари, усташе? Хрватски надбискуп загребачки, касније кардинал, Алојзије Степинац, проглашен је „блаженим“ и уведен у римски светачник 1998. године, од стране папе Ивана Павла Другог, чиме је постао „државотворни“ светац Хрвата, оно што је Србима Свети Сава. За време Другог светског рата, Степинац је био војни викар усташке војске и члан Државног сабора НДХ, руковођа прекрштавања Срба, човек од поверења усташког режима (додуше, повремено је долазио у сукоб са тим режимом, па и због његове суровости, али је у кључним тренуцима, подржавајући хрватску државу, био спреман да на све сукобе заборави). Он је 1941. године, а поводом покрштавања, писао Павелићу, рекавши: „Божјом милошћу нам се данас пружа пригода као никад у прошлости да помогнемо хрватску ствар и да спасимо велики број душа, људи добре воље, мирних сељака који живе међу католицима. Они познају католике и они њих познају. Њихово преобраћење је лако и прихватљиво.“¹⁷ Такође, Степинац је 1943. године папи Пију писао о опасности нестанка НДХ под ударима Срба и комуниста, у коме пише (док трају усташки покољи) да четници убијају у маси хрватско становништво католичке и муслиманске вероисповјести (пошто је Павелић муслимане у Босни сматрао Хрватима). Степинац узроке србских „масовних злочина“ тражи у Средњем веку, и каже да „од појаве српске династије Немањића (крајем 12. вијека), која је после остала трајним идеалом Велике Србије, католици су били прогоњени/.../ Конац је био нестајање католицизма у првоме мјесту у Црној Гори“¹⁸... Иван Цвитковић указује на праву природу Степинчевог званичног акта: „Иако у писму детаљно пише о четничким покољима над становништвом и католичким свећеницима, Степинац не налази за потребно да бар

16 Пјер Блет: *Пјер Дванаести и Други свјетски рат према ватиканским архивима*, Кршћанска садашњост, Загреб, 2004, стр. 176-179

17 Иван Цвитковић: *Ко је био Алојзије Степинац*, Сарајево, 1986, стр. 93

18 Исто

једном ријечју проговори о усташким покољима и дивљањима над, такођер, недужним становништвом и православним свештеницима. Налази за потребно да Папи укаже на опасност од Велике Србије, а истовремено моли за „младу НДХ“ и напредак католицизма везује за њен опстанак и напредак. Пише и о присилним преласцима католика на православље, а ни ријечи самокритике над акцијама присилног покатоличења. Напротив, хвалећи се износи податак како је већ у католицизам преведено 240.000 православних и покушава оправдати усташка злодјела по Босни и Херцеговини и другдје.¹⁹ Степинац редовно благосиља усташку војску: рецимо, 1943. године, приликом одласка Павелићеве морнарице на Црно море, у борбу против Црвене армије. Иако се, како смо видели, повремено вербално ограђивао од усташког насиља, па и учешћа нижег клера у Павелићевим трупима, Степинац је био човек од поверења хрватског нацистичког режима, па је 10. априла 1944, на годишњицу НДХ, био одликован Редом за заслуге – Велеред са звијездом, између осталог и зато што је „као надбискуп раскринкавао у земљи и изван земље одметнике са подручја Независне Државе Хрватске.“²⁰ А 24. марта 1945, док нацизам крепава свуда у Европи, бискупи НДХ, на челу са Степинцем, свету шаљу посланицу у којој оптужују Србе да су између два рата злостављали Хрвате, чија је основна црта „мирољубивост душе“, а за усташке покоље окривили су, опет, Србе, јер су они, тобож, приликом распада Југославије у априлу 1941. „извршили покоље над хрватским пучанством навијештајући затор и истребљење нашем народу“²¹, после чега је почела освета неких Хрвата, коју су бискупи, наводно, осудили. Дигавши свој глас против комуниста, римокатолички прелати су истакли да су Хрвати више од миленијума стремили својој држави, коју су и добили у Другом светском рату, па су они, као црквени пастири, вољу свог народа поштовали. Иако су настојали да се ограде од усташког режима који је пропадао, Степинац и бискупат нису порицали НДХ као државу хрватског народа, мада су је створиле Силе осовине као своју сателитску творевину, комадајући међународно признату Краљевину Југославију. Ако се све ово зна, каква је онда нада у папино извињење? Ако папа Степинца сматра за блаженог, а Хрвати га доживљавају као свеца – заштитника своје државе, у којој је протеривање и убијање Срба, што га је започео Павелић, довршио Фрањо Туђман (опет уз подршку Ватикана), о каквом је екуменизму ту реч? Ми, православни, не само Срби, него и Руси и остали народи Цркве од Истока, и даље чекамо одговор.

Ова књига је покушај да се тај одговор саборно нађе.

Ања Филимонова, Владимир Димитријевић

19 Исто

20 Исто

21 Исто

Драган Милашиновић ОКРУГЛИ СТО ФОНДА СТРАТЕШКЕ КУЛТУРЕ: КАНОНИЗАЦИЈА АЛОЈЗИЈА СТЕПИНЦА – ИЗАЗОВИ И ОДГОВОРИ

У В О Д

Након смрти блаженопочившег патријарха Павла, Ватикан и Римска курија као да су удвостручили напоре у циљу оставарења два за њих стратешка правца своје политике на Балкану – да се што пре обезбеди званична посета Папе Београду и да се оконча процес канонизације Алојзија Степинца, загребачког надбискупа и кардинала у време Павелићеве геноцидне НДХ.

При томе, од верујућих Срба очигледно се очекује се да ова питања третирају као део уступака и одрицања на безалтернативном европском путу, односно да наставе процес поништавања сопственог идентитета који је започела њихова политичка елита након пето-октобарског пуча 2000. године.²² Сам владајући политички естаблишмент свој став о овим питањима јасно је изразио позивом Папи да посети Србију, који му је током септембра 2015. и формално упутио председник Томислав Николић (*уз разумљиву ојраду да о њојме њрејшходно њреба да се одреди и СПЦ*). (1) Будући да Николићев позив није оспорен ни од једне битне политичке опције у Србији (*чак ни оне која себе назива њајџри-ојском*) јасно је како је политичка елита Србије, зарад сатанске илузије коју назива „напредак на европском путу“, спремна да занемари улогу коју је Алојзије Степинац имао у геноциду над српским народом током постојања злочиначке усташке државе (1941-1945).

Но, имају ли они право и мандат на тако нешто? Може ли било ко у световној или црквеној српској власти пренебрећи стотине хиљада зверски убијених и насилно покатоличених припадника сопственог народа, логоре за децу и присилне депортације, зарад било ког политичког циља или интереса, ма био он и стваран, а не илузоран као што је овај несретни „европски пут“? Које су стварне размере усташких злочина које српске „демократске“ власти потискују и релативизују на свим нивоима (*од медија до званичних историјских уџбеника*) и какво се јединство у Христу може тражити са Црквом која не само да није спремна конкретно осудити такве злочине и злочинце, већ је многим од њих помогла у скривању, а неке, попут Степинца, увела и у процес канонизације?

22 <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:566847-Poziv-papi-u-Srbiju>

<https://www.youtube.com/watch?v=ULRQ-e9It6c> (Излагање др Ање Филимонове)

<https://www.youtube.com/watch?v=mfaIC9ve7BA> (Излагање др Владимира Умељића)

На ова и многа друга отворена питања, везана за процес канонизације Алојзја Степинца и његове узроке и последице, покушао је да одговори међународни округли сто који је водећи руски портал на српском језику, Фонд стратешке културе из Москве, организовао дана 5. маја, 2016. године у просторијама Удружења књижевика Србије у Београду, под називом „Канонизација Алојзија Степинца – изазови и одговори“.

У раду округлог стола узело је учешће шесторо учесника: мр Ања Филимонова, главни и одговорни уредник ФСК-а на српском језику, др Владимир Умељић, један од најугледнијих српских научника у дијаспори и творац теорије дефиниционизма, проф. др Мило Ломпар, највећи српски експерт за дело Милоша Црњанског, др Никола Жутић, историчар, Ранко Гојковић, публициста и колумниста ФСК, као и мр Владимир Димитријевић, колумниста ФСК и модератор овог скупа, док је обавезама спречени историчар др Вељко Ђурић Мишина, свој реферат *„Нагбискуј Алојзије Сћејинца и Мишројолиј скойски Јосиф Цвијовић у Друјом светском рају“*, писмено приложио.

ПРЕГЛЕД РЕФЕРАТА

Уводни и, по општем мишљењу, најзапаженији реферат на овом скупу имала је мр Ања Филимонова, главни и одговорни уредник ФСК на српском језику, под називом „Загребачки конгрес 1900. као почетак организованог клерикализма“. Потпуно разобличавајући кључна дешавања и одлуке које овај Конгрес чине темељом хрватског организованог клерикализма, Филимонова је недвосмислено указала на његову везу са геноцидним карактером касније усташке државе, јер како се изразила *„јеноцид који се десио у XX веку у НДХ није ђао са неба, већ своје корене вуче ујраво у ђим сејџембарским данима 1900, будући да су ујраво ђада формирани ђравци рада са хрвајским народом, који ђосџаје само инсџрументџ у рукама Ваџикана у јеноцидном чишћењу срџској народа на јујословенском ђросџору“*.

На самом почетку свог излагања мр Ања Филимонова нагласила је да се активности Ватикана морају константно пратити и анализирати будући да је он непомирљиви непријатељ српског и свих других православних народа, што са својом активношћу не престаје никад и што је у својој суштини много више политика него црква.

Према мишљењу Филимонове *„џрви свехрвајски катџолички конџрес ђосџао је ђолазна ђачка у орџанизационо-идеолошком обликовању хрвајској катџолицизма, ђосџављајући џемеље клерикалној ђроџрама за чишџав 20 век“*. Отпочео је 3. септембра, 1900. у згради хрватског друштва „Соко“ у Загребу, а присуствовало му је око пет хиљада људи.

Формално, Конгрес је себи поставио задатак да се бори против слабљења религиозног осећања, ширења верске равнодушности и појави исте у свим об-

ластима националног живота, као и да помогне у јачању националне свести хрватског народа као предзиђа хришћанства, али амбиције су очигледно биле далеко веће будући да је председавајући, Мирослав Кулмир, нагласио „*како је настало време да се Црква призна као темељ државног живота, као извор из кога постоје сви државни закони*“.

Идејни темељ Конгреса биле су тезе о херојској борби хрватског народа за домовину и престо чији је извор непоколебљива оданост краљу и престолу, као и посланице Папе Лава XIII, посебно енциклике „*Grande munos*“ о томе да без вере нема ни прогреса ни слободе, при чему се подразумевало да само Католичка црква указује на пут кадар да народе доведе до остварења грађанских врлина.

Према Филимоновој, пред хрватски народ Конгрес је поставио три основна конкретна задатка:

- удаљавање од погубних либералних и револуционарних токова;
- формулисање религиозног националног програма;
- проналазак најефикаснијих метода за организовање тог народа на принципима истините католичке вере, а ради постављања хрватског територијалног питања била је изграђена сложена идеолошка шема.

Филимонова је указала на значајну улогу коју је на Загребачком свехрватском конгресу имало иступање босанског надбискупа Штадлера засновано на концепту „И држава и Црква су од Бога“, па пошто су намењене истим грађанима државне и црквене власти не могу функционисати независно једна од друге. Будући да држава испуњава привремене задатке, док Црква испуњава вечне, међу њима постоји веза која подразумева „*да Црква може преузети неке функције државе, али обрнуто њено постојање није дозвољено, односно требало би га оцењити као противзаконито*“. На бази овог става формулисан је један од битних закључака завршне Резолуције да у случају противречности између државних и црквених закона предност имају они који проистичу из црквених канона. Штадлер је такође тада промовисао и формулу „Хрвати – то значи католици!“ што је прво званично негирање постојања Срба православне вероисповести и најава насилних покрштавања која ће уследити сазревањем и проширењем ове идеје.

На овом конгресу донета је и закључак о бесмислености хрватског стремљења ка стварању независне националне и државне католичке Цркве, а нарочито о бесмислености најава на необориви суб католицизма, примати светио Петра! – нагласила је Филимонова.

У оквиру рада по секцијама, који је отпочео другог дана Конгреса, Филимонова се посебно осврнула на значај Резолуције, донете у оквиру секције „Католички живот“, а тицала се начина деловања клера у средњем и високошколском образовању, предвиђајући пажљиви одабир катихета за средње школе и гимназије, који морају бити свештеници са високим нивоом опште културе и филозофско-религиозне спреме, потпуно посвећени ширењу идеја римо-католицизма. За загребачко свеучилиште, где је темељ религиозних предавања требало да буде енциклика Лава XIII „*Aeterni Patres*“, Резолуција је налагала

стварање посебне проповедничке службе, као и стварање нарочите организације „Хришћански савез“ доступне свим католичким студентима, где би они могли усавршавати познавање хришћанских принципа, чинити дела милосрђа и учествовати у црквеним слављима и другим облицима хришћанског живота, а било је предвиђено и оснивање посебних студентских домова за католичке студенте.

У оквиру ове Резолуције донета је принципијелно важна одлука да се у хрватске земље врати Језуитски ред са центром у Загребу.

Приводећи своје документовано излагање крају, мр Ања Филимонова, нагласила је да је председавајући Конгреса, Мирослав Кулмер, у својој завршној речи подвукао идеју о неопходности буђења католицизма у хрватском народу, односно уједињења свих сталежа хрватског народа око одбране свете хрватске вере која је истовремено и вера католичка, при чему је посебно апострофирао идентификацију хрватства и римокатолицизма.

Она је нагласила како је на *„првом описито-хрватском католичком конгресу био разрађен метод формирања индивидуе и социума, тј. друштва, погледа на свет и њенашања, као и да је њеново потврђен универзални карактер Римокатоличке цркве за све народе и државе света, као и њена независност од географских и временских оквира. Хрватски народ посебно је издвојен и додељена му је тј. улога предводња хришћанства „Antemurale Cristianitatis“*

Закључујући, она је истакла како је након овог Конгреса у Хрватској примећен пораст организованог католицизма и развој хрватских католичких покрета, социјалног католицизма и свих облика хрватске католичке акције. *„На њему су представљени темељи оног тј. хрватског римокатолицизма који ће се касније улити у НДХ, која је од почетка била замишљена као тј. држава Божија“, што се не би смело никада заборавити“* - завршила је Филимонова свој сјајни реферат који је разобличио и подсетио на стварне, али широј јавности недовољно познате, узроке оних појава које су довеле до великих страдања српског народа у XX веку.

Следећи реферат „Ватикан, хрватска католичка хијерархија и србоцид хрватске државе 1941-1945.“ изложио је др Владимир Умељић, један од најпознатијих српских научника у дијаспори, зачетник теорије дефиционизма и творац појма „србоцид“.

На самом почетку др Умељић је указао да злочини НДХ над српским народом поред општих детерминанти које одговарају познатим појмовима дефиниције геноцида садрже и посебности које злочине србоцида на неки начин по бруталности и масовности издвајају од осталих злочина геноцида и то:

- Само у НДХ је евидентан регрес у средњовековну праксу насилног покатоличавања;
- Само у НДХ је дошло до оснивања дечијих концентрационих логора;

- Само у тој држави су римокатолички клирици (*свешћеници и фрајри*) били интегрисани и у највише световне управне структуре, подстицали, упућивали или чак предводили државне или парламентарне ескадроне смрти, па чак водили повремено и концентрационе логоре, и, закључно:
- Само у НДХ евидентиран је регрес убијања геноцидних жртава превасходно примитивним, атавистичким средствима (*ножом, секиром, тешким, бајоном, машиком, чекићем итд*).

При томе – нагласио је Умељић – Вајикан је, како указују веродостојни примарни историјски извори, од оснивања клеро-фашистичке хрватске државе био упознат са стањем на лицу места без да је икада покушао да заустави или спречи масовне злочине“.

Ову своју тезу Умељић је поткрепљивао у више наврата током свог оригиналног излагања. Посебно је указао на историјску чињеницу да је приликом боравка у Риму ради потписивања тзв. „Римских уговора“ са фашистичком Италијом, 18. маја 1941, Анте Павелић на молбу хрватских бискупа, био примљен у аудијенцију код Папе Пија XII, који му посвећује пола сата времена и даје благослов „иако зна да су само четри дана раније Павелићеве оружане снаге, по наређењу и највероватније уз директно учешће хрватског министра Пука, извршиле масован покољ Срба у Глини. Према подацима елитних СС обавештајних служби тада је убијено око 800 Срба (цивила)“.

Говорећи о самом Степинцу, Умељић је упозорио оне његове апологете који покушавају да покажу како је он био осуђен од једног комунистичког суда који нема правно-државне атрибуте, да не могу апстраховати постојање и непоресиву делотворност суда просвећене историјске науке који је назависан од било које идеологије, а који недвосмислено указује на повезаност Степинца и србонезне усташке државе. У том смислу он је истакао три историјске чињенице које дефинишу улогу Степинца у геноцидној НДХ 1941-45:

- Септембра 1942. на адреси Каптол бр. 4 у Загребу, што је резиденција Загребачког надбискупа, откривена је спомен плоча на којој је стајало да су „овде корени усташког ослободилачког покрета и овде су основане прве усташке борбене групе.“
- Андрија Артуковић је, на свом суђењу 1986. године, изјавио како је све везано за покатоличавање препустио Степинцу, а овај то прихватио. „Ја сам ангажовао Степинца -изјавио је тада Артуковић – као једног светог човека да то уради у складу са својом савешћу.“
- Током 1944. године Степинац добија највише усташко одликовање, а у образложењу хрватског уреда за одликовања стоји „да је као надбискуп раскринкавао непријатеље у земљи и иностранству“, а он је тај орден јавно носио све до 3. фебруара 1945. године.

Умељић је, такође, подсетио да су постојала два званична покушаја, две молбе Меморијалном Центру „Јад Вашем“ (Yad Vashem), да се Степинац прог-

ласи праведником из нејеврејских народа (као неко ко је током холокауста ризиковао свој живот да би помогао Јеврејима). Оба захтева, 1970. и 1994. била су одбијена „услед тежине Степинчеве кривице“ (цијелим образложења).

„Ватикан уједно намења да га прогласи светцем“ – нагласио је др Умељић и наставио: „У тренутку оснивања усташке државе, СПЦ је у Хрватској имала 9 епископа, а крајем 1941. била су жива само четворица, с њим ишао ниједан није остао на хрватској територији. Хрватска држава прогласила је 334 од укупно 577 свештеника, убија 187 њих, 30 монаха и два вероучијела, а верски објекти се опљачкују, уништавају или претварају у школе и клозете. Усташе потпуно уништавају 145 цркава и 43 калеле. Нису забележени прогласи, није проглашење ни Сћеинца, ни високе црквене хијерархије“!

Др Владимир Умељић посебно је подвукао да ни после пропасти геноцидне усташке државе није престала сарадња између хрватске римокатоличке хијерархије и усташа. У Каптолској цркви се после завршетка рата крију усташки злочинци и високи функционери. Ту се, поред осталог, скрива државни архив НДХ, филмови и плоче са Павелићевим говорима као и приватне ствари неких Павелићевих министара: „Римокатоличка црква сачувала је, кроз њихове канале Ватикана, не само Павелића, већ најмање још пет хиљада високо позиционираних припадника усташког режима, а знао је и то да је Павелић велики део осталој елени оставио у Ватикану. У међувремену сазнало се иша се са њим еленом десило, као и са еленом осталим од Јевреја. Заобилазним путем, преко САД, њујоршки кардинал Селман послао је то Ватикану који је његовом синдикалу „Солидарности“ дарио око сто милиона долара за рушење комунизма и Совјетског Савеза“, завршио је др Владимир Умељић наглашавајући на тај начин континуитет анти-православне политике Ватикана.

Указујући на до сада недовољно познате или занемариване ставове Мирослава Крлеже, проф. Др Мило Ломпар је у свом реферату „Крлежа и Magnum Crimen“ јасно и доследно указао на чињенице које побијају уврежено мишљење о Крлежи као непријатељу и највећем критичару хрватског клерикализма. Пажљиво пратећи његов однос према монументалном делу Виктора Новака „Magnum Crimen“, Ломпар је у свом излагању разобличио Крлежине двојне стандарде и покушаје да заправо релативизује хрватске злочине почињене над српским, јеврејским и осталим становништвом.

Подсећајући да су још у првом издању Magnum Crimen-а из 1948. године из књиге уклоњена најмање два суштински битна поглавља, а можда и више, Ломпар је навео мишљење познатог историчара Милорада Екмечића да је у то време ову врсту редактуре у комунистичкој Хрватској вршила група интелектуалаца окупљена око Мирослава Крлеже. Па, ипак, истински однос Крлеже према Magnum Crimen-у, најбоље се може пратити из његових „Маргиналија“

што су белешке које је овај хрватски књижевник водио у деценијама настајања Енциклопедије Југославије и из којих се види мера и степен његовог стварног утицаја „на идеолошку и културно-политичку свест титоистичке Југославије.“

Указујући на изразито негативан став који Крлежа има према Виктору Новаку, писцу Magnum Crimen-а, Ломпар га илуструје цитатом из „Маргиналија“ где Крлежа, критикујући Новаково унитарно југословенство и антиклерикализам, каже: „*национални одроди тииа Виктора Новака*“, при чему истиче да „*тиих клерикалиама има код нас неколико врста и није катхолички једини*“. Дакле, евидентно је да Крлежи смета јасна критика хрватског клерикализма изнета у Magnum Crimen-у и да покушава да га релативизује правећи лажну симетрију са наводним другим клерикализмима у Титовој Југославији, што је у стварању Енциклопедије Југославије имало и практичне реперкусије (*рецимо невомињање у Енциклопедији хрватској милићанћиној клерикалца фра Дигака Бунћиха, о чијем се сробофобству ошширно тише у Magnum Crimen-у*).

Поред познате Крлежине тезе о „неколико камиона усташа“ који нису имали ширу подршку у хрватском народу, о покушајима релативизације хрватских злочина говори и Крлежин став о реактивном карактеру хрватског национализма, чиме се он приближава Франу Супилу у његовим ставовима да хрватски национализам није плод организоване политике већ само реакција на друге национализме, пре свега српски. Буквално са оваквим ставом Крлежа је изашао пред Тита 1974. године приликом службене делегацијске посете о чему постоје стенографске белешке.

На крају излагања др Мило Ломпар је направио поређење између Крлежиног и Андрићевог антиклерикализма, при чему Крлежину тезу „није тај клерикализам једини“ пореди са Андрићевим ставом изреченим отприлике у исто време, пола године пред Андрићеву смрт: „*Посебно је ојасан хрватски шовинизам и то збој снаге која стоји иза њега – Катхоличка црква, моћна, са неисцрпним средствима и образованим и дисциплинованим кадром*“.

Поредећи ставове два велика књижевника, оба изречена 1974. године, у размаку од пар месеци, др Ломпар је ефектно указао на двојност Крлежених стандарда и његов лажни антиклерикализам.

Свакако највећи научни ауторитет на пољу откривања идентитета Срба католика у Хрватској, др Никола Жутић на овом округлом столу наступио је са рефератом „Степинац и Католичка акција“. Он је хронолошким прегледом деловања Алојзија Степинца између два светска рата, показао како је „Католичка акција“, као кровна организација хрватског католичког прозелитизма, све време деловала под његовим надзором.

На самом почетку излагања Жутић је истакао да је „Католичка акција“, као социјални, неполитички, облик римокатолицизма, успостављена у време папе Пија XI, инспирисана енцикликом *Ubi arcano Dei*. Замишљена као својеврсни одговор цркве на појаву либерализма она је требало да обухвати целину друштва и буквално прати католике од колевке до гроба, а идеолошко-политички била

је блиска италијанском фашизму. У то време у Хрватској је деловала још једна организација сличног типа, „Католички покрет“, и између њих је постојао одређени ривалитет, а јачање „Католичке акције“ поклапа се са доласком Степинца на место загребачког надбискупа, будући да је његов претходник Бауер више пропагирао „Католички покрет“.

Осврћући се, укратко, на успон Степинца пре доласка на место загребачког надбискупа Жутић је поменуо два битна детаља. Први је његово јављање као добровољца у Југословенску легију, која је знатно допринела да Степинац од Краљевине Југославије добије подршку приликом избора за надбискупа. Жутић је нагласио да се Степинац у добровољце пријавио како би се ослободио заробљеништва код италијанске војске у које је доспео као војник Аустроугарске и да је на Солунски фронт стигао тек децембра 1918, када је рат већ био завршен и није се заиста борио на страни Срба, о чему је писао и хрватски историчар Љубо Бобан.

Други битан детаљ је да се, између два рата Степинац пријавио за студије у језуитски колегијум свеучилишта „Грегоријана“, где борави од 1924. до 1931, чиме практично постаје језуитски штићеник. Тек након тога он долази у Загреб код тадашњег надбискупа Бауера где креће његова убрзана каријера под патронатом језуитског реда. Приликом избора Степинца за загребачког надбискупа од краља Александра скривана је чињеница да је Степинац био језуита, као и да језуити управљају хрватским католичким епископатом, пре свега кроз утицај сарајевског надбискупа Шарића.

Будући да су језуити форсирали „Католичку акцију“ као начин продора у масе, било је логично што је Степинац након избора практично преузео вођство овог пројекта. За веома кратко време у оквиру „Католичке акције“ формирано је неколико организација (*Орлови, Крижари, Хрвајски јунаци, Хрвајски соко, Католички мужеви, СКОМ, Католичке жене и др.*) које су покриле различите сегменте хрватског друштва, а *Хрвајски јунаци* који су активности отпочели 1936. представљали су милитантну, националистичку, организацију која је реториком о националној чистоти заправо зачетак клерофашистичког деловања у Хрватској, које ће своју кулминацију достићи у НДХ.

Као један од облика масовног деловања „Католичка акција“ користила је тзв „зборована“ која је у неколико наврата предводио сам Степинац.

Степинац је имао веома добре односе са намесником, Кнезом Павлом, а иако се о конкордатском питању формално није изјашњавао, из Степинчевог дневника види се јасна осуда спречавања овог чина, као и подршка уобличавању Хрватске као бановине 1939. године.

Из Степинчевог дневника можемо видети и изузетно негативну, готово бесну, реакцију на београдске догађаје од 27. марта 1941, када је рекао како је „шизма највеће њроклејство Европје, скоро веће и од њројесцајшизма. Ту нема морала, нема начела, нема истиине.“

Завршавајући своје излагање освртом на Степинчево деловање током постојања НДХ, др Никола Жутић је казао како је Степинац „био инспирајтор и пројекатор геноцида“, и указао на нарочиту активност „Католичке акције“ у том периоду кроз неколико њених организација (Крижари, Домагој итд). Он је подвукао да се пред папом Степинац хвалио како је покрстио преко 240.000 Срба и завршио констатацијом да је својим деловањем између два рата, а готово усмеравајући делатност „Католичке акције“, Степинац припремио „*жељиву српске народне њиве*“.

Православни публициста и стални сарадник ФСК-а, Ранко Гојковић, у упечатљивом реферату „Хришћанство лажно и србоцид у Херцеговини“ изнео је мноштво конкретних чињеница о страдању херцеговачких Срба, међу којима је било и чланова његове породице и кроз конкретна имена показао директну везу католичког клера са извршеним србоцидом у Херцеговини током Другог светског рата.

Гојковић је излагање почео објашњавајући због чега је римокатолицизам лажно хришћанство и зашто он уз римокатоличка увек употребљава термин „тзв. црква“, истичући да оно што је написано у догматима Првог ватиканског концила увелико превазилази све оне јереси осуђене на седам Васељенских сабора. Он је указао да прогон српског народа до истребљења од тзв. римокатоличке цркве није престајао од мисије нашег духовног створитеља, Светитеља Саве, до данашњег дана и да је „*Ватикан вековима башићинио и свесрдно подржавао концепцију ксенофобне великохрвајске србоцидне идеје. Та расистичко-фашиолошка идеја велике, католичке, етнички чисте Хрвајске, захваљујући пре свега Ватикану, надживљавала је све државе које су пројектале, и расистичко хрвајско државно-историјско право као феникс је, уз логистичку подршку Ватикана, оживљавало са истом силином у новим државама независно од политичкој и друштвеној ситуацији. Србоцид се, значи, сиремао и сироводио како у римокатоличкој аустроугарској монархији и клеро-нацистичкој НДХ, тако и у комунистичкој Југославији, Туђмановој Хрвајској, све до данашње Хрвајске под влашћу Грабар-Киндровић.*“

Прелазећи на србоцид учињен током Другог светског рата, Гојковић је нагласио како је он у клеронацистичкој НДХ практично обухватао биолошки, културни и духовни геноцид, што је академик Динко Давидов назвао „*тоталним геноцидом*“. Постоје бројна, неоторива сведочанства, да је он спровођен у потпуном сагласју световне власти и хрватског католичког клира. Хитлеров специјални опуномоћеник за Балкан, др Херман Најбахер, процењује да је број закраних Срба, без одбране, износио око 750.000.

О страдању Срба у Херцеговини сведочи близу 110 пронађених стратишта, а у Херцеговини је забележено учешће католичког клера у свим видовима геноцидних злочина који су вршени над Србима, рачунајући и директно учешће

у убијању, а посебну свирепост показали су према православном свештенству. Као илустрацију тежине усташких злочина Гојковић је прочитао писмо италијанског генерала Алесандра Лузана у коме описује стравичан злочин у селу Пребиловци.

У наставку Гојковић је именовао припаднике клера који су директно учествовали у злочону србоцида (*фра Лео Петровић, секретар мостарској католичкој бискупији, фра Радослав Главиш, фрањевац, дон Босиљко Вукојевић, фра Боно Јелавић из Вишине, фра Јуро Врдољак, Симон Бунђић, фра Срећко Перић и многи други*). Римокатоличка тзв. црква никада се није оградилa од деловања херцеговачких бискупа.

Гојковић је описао и злочин у селу Придворица, где је за православни Божић 1942. убијено преко 160 мештана, од којих је према списку било 46 Гојковића, најближих рођака његовог покојног оца.

Закључујући излагање Гојковић је, обраћајући се као верујући православни хришћанин, нагласио да Срби немају само огромне градове зверски убијених сународника под земљом, већ и грандиозне градове живих душа на Небесима. „Срби морају извлачити поуке из своје историје, ако не желе да им се она понови, морају знати своју историју и поштовавши своје умрле који су били убијани само зато што су били православни хришћани“ – истакао је Гојковић, нагласивши да то мора пратити и сазнање да смо ми, православни хришћани, светлост свету и да је боље страдати за Христа, него бити убица Хришћана.

Завршни реферат под називом „Дејан Медаковић о развоју култа Алојзија Степинца у Хрвата“ поднео је мр Владимир Димитријевић, модератор овог скупа, чији су надахути уводи и коментари допринели сјајном утиску овог округлог стола.

На почетку он је изнео пар података о познатом српском научнику, академику Дејану Медаковићу, наглашавајући да је он био потомак угледне српске породице из Хрватске, да је стекао изузетно образовање почев од католичке гимназије до највиших академских титула, као и да је убрајан у људе који су веровали у неопходност искреног дијалога Срба и Хрвата. Па, ипак, будући да је морао да бежи из Хрватске пред усташама, Медаковић је са пажњом пратио процес канонизације Степинца и своје импресије о томе износио у дневнику „Дани, сећања“, обимном делу од осам томова.

Медаковић, пратећи писање познатог католичког листа „Глас Концила“, бележи да је питање могуће канонизације Степинца први пут поменуо кардинал Фрањо Кухарић приликом ходочасне посете папи 1979. године, када је папи изнео списак хрватских светаца које треба канонизовати, при чему је посебно апострофирао оснивача „Крижара“, Ханса Ивана Мерца и Алојзија Степинца.

У дневнику Дејана Медаковића нашло се места и за текст познатог српског интелектуалца Жике Стојковића о Степинцу писан за лист „Православље“ који на интервенцију тадашњег патријарха Германа није објављен у овом листу (*Гер-*

ман се уйлашио мојућих йоследица). У том тексту Стојковић истиче да не постоје никакви трагови било какве интервенције папе Пија XII против злочина у НДХ и наглашава да је он ванредно примио у личну аудијенцију Павелића и његове усташе маја 1941. Стојковић такође наглашава да је управо папа одабрао Степинца за главног викара злочиначке усташке војске, а помиње и писмо Степинца поглавнику Павелићу у коме тражи да се православни манастир Ораховица, из кога су српски калуђери протерани или побијени, преда на употребу католичком монаштву.

Медаковић је у својим дневницима, 15. фебруара 1980, поводом задушница организованим за Степинца у Загребу забележио следеће: ... „ујорно йри-йремају йтерен за њеову беаџификацију и йемељно, йлански, йраде њејов кулџи. Нико йто не сйречава, а суџира йто више неће биџи мојуће. И ко ће онда из йлава овој лаковерној свеџа избиџи уверење да је он мученик и свеџац. Чак и са доказима у руци људи ће се окреџаџи од исџине. Још један фалсификаџ се неомеџано зџрађује у нашу будућносџ ... А само је йиџање времена када ће се и формално обавиџи Сџејинчева беаџификација“

Све речено, указао је Димитријевић, илуструје да је Медаковић, сјајно и међу првима, осетио у ком правцу римокатолицизам иде када је у питању беаџификација Алоџиџа Степинца и да је на последице благовремено упозоравао сматрајући да ће „канонизација Сџејинца йџрајно заџаџиџи односе између Срба и Хрваџа“.

Иако организатор није предвидео панел после изложених реферата, на захтев присутних учесници су одговорили на низ питања и саслушали неколико иницијатива, спонтано продуживши рад за више од 30 минута, што врло упечатљиво илуструје сјајну атмосферу коју су компетентни излагачи успоставили са слушаоцима.

Такође, ваља истаћи да је у оквиру овог Округлог стола др Владимир Умељџић имао мало представљање своје нове књиге „Окциџентџално-евројска кулџуролоџка йџраџиџија, велики йеноџиди у Евроџи среџином и балкански ра-џџови крајем XX века (Конџинунуџиџеџи истџорије у йџризми йџеорије дефиниџиониз-ма)“ на коме је кратко упознао присутне са садржајем овог обимног дела.

ДОМЕТИ ОКРУГЛОГ СТОЛА „КАНОНИЗАЦИЈА АЛОЈЗИЈА СТЕПИНЦА – ИЗАЗОВИ И ОДГОВОРИ“

Након неколико сати упечатљивих излагања која никог у сали нису остала равнодушним, након више десетина изнетих чињеница и закључака од којих неки бацају потпуно нову светлост на значај и улогу католичког клера како у чињењу, тако и у покушају прикривања злочина геноцида над српским народом у Павелићевој НДХ (1941-1945), нема сумње да ће материјали са овог округлог стола представљати значајан научни допринос, ако не и својеврсну прекретницу, у даљем изучавању феноменологије геноцидне природе усташтва и хрватског клерикализма, бар за православну историјску науку.

Пре него што укажемо на неке конкретне домете овог скупа који ће се свакако памтити и помињати у даљим истраживањима, као његову посебну вредност вреди истаћи мултидисциплинарност у приступу теми, као и спремност и снагу дискутаната да их у изношењу чињеница и доношењу закључака не води национална пристрасност, већ аргументи и способност објективног сагледавања чињеница.

А сада о конкретном на шта је указао округли сто ФСК-а, а није било довољној мери познато у широј јавности:

Пре свега, овај скуп је недвосмислено указао да милитантни хрватски клерикализам и усташтво нису сплет случајних историјских околности, како је рецимо тврдио Крлежа, већ пажљиво усмерава и развијан пројекат Ватикана (*Римокајоличке цркве*) који је активиран када су се за то стекли услови. Рад са хрватским народом у том смислу отпочео је Првим свехрватским католичким конгресом 1900. када су постављени темељи организованог хрватског клерикализма а практично траје и данас, што се показало како у ратовима 90-тих, тако и у најновијем бујању хрватског клерикалног национализма.

Римокатоличка црква никада није осудила усташке геноцидне злочине, нити је покушала да их спречи, иако веродостојни историјски извори показују да је са њима била упозната, али је зато отворено помагала у њиховом заташкавању и спашавању преко 5.000 усташких злочинаца након слома злочиначке НДХ-а, рачунајући и самог Павелића.

Хрватски католички клер није био само духовни ослонац усташким легијама већ и директни инспиратор, покретач и непосредни учесник у вршењу злочина, посебно над православним свештенством.

Иако су по бруталности на терену били познати припадници фрањевачког реда, Округли сто ФСК-а указао је да су организацију клерикалних активности на вишем нивоу, у усташкој Хрватској, држали чланови језуитског реда, који су у Загреб доведени по једној од одлука поменутог „Првој свехрватској католичкој конгреси“, након чега су преузели формирање и контролу пројекта

„Католичка акција“, а затим и убацивање свог штићеника Алојзија Степинца у близину остарелог бискупа Бауера, а затим и његово устоличење као новог бискупа загребачког. Иако је Краљ Александар лично дао пристанак за Степинчев избор, он у том тренутку није знао да је Степинац припадник језуитског реда. Ове чињенице веома су значајне у контексту данашњих сазнања о методологији деловања језуита и њиховој улози у стварању Новог светског поретка.

Не постоји ниједан званични документ који би доказивао да је Степинац осудио или покушао да се супростави Павелићевој политици геноцида над српским, јеврејским и ромским народом, као ни процесима насилног покрштавања православног живља. Изјаве неких његових пријатеља, попут Мештровића, како је умео да „укори“ Павелића не могу се сматрати историјски веродостојним. Али, зато, постоји мноштво доказа да је Степинац директним или индиректним деловањем био саставни део србацидног механизма НДХ, а чији је део изнет на овом скупу.

У погледу веродостојности веома су прецизни, педантни и објективни немачки војни и полицијски извори који су своје команде обавештавали о усташким злочинима.

Беатификацију Степинца као први корак његове канонизације формално је учинио папа Јован Павле II, 3. октобра 1998. године, али на томе се стрпљиво радило од 1979. године када је кардинал Фрањо Кухарић приликом ходочасне посете папи први пут поменуо такву могућност. У то време било је српских интелектуалаца, попут Дејана Медаковића или Живорада Стојковића, који су сагледали тежину овог процеса по српски народ, али због двојних стандарда које је Титова Југославија имала према верским конфесијама није било званичних реакција ни интелектуалаца ни СПЦ.

Сама беатификација Степинца може се сматрати новим антисрпским и антиправославним пројектом римокатолицизма, јер је јасно да његово проглашавање за „светог“ мења и фалсификује геноцидни карактер злочиначке усташке државе. Отуда овај процес за Србе и православце уопште није само порука из прошлости, већ и порука за будућност. Порука да се морамо окренути себи и учити из своје историје и својих националних искустава, а не из онога што нам нуде наши вековни и непомирљиви непријатељи.

У том смислу Округли сто ФСК-а „Канонизација Алојзија Степинца – изазови и одговори“ могао би бити инспиративни извор генерацијама.

АЊА ФИЛИМОНОВА

ПРВИ СВЕХРВАТСКИ КАТОЛИЧКИ КОНГРЕС: ПОЧЕТАК ПОЛИТИЧКОГ КЛЕРИКАЛИЗМА

На размеђи 19. и 20. века дефинисан је правац духовног развоја и културног уобличавања хрватског народа. Хрватска црквена јерархија је на основу европског искуства формирања социјално – политичке идеологије римокатоличке цркве исказала, мада не сасвим јасно, своје претензије на право успостављања контроле над економском, социјалном и политичком делатношћу римокатолика. Нове идеје морале су да добију практичну примену, и том циљу био је посвећен Први свехрватски «еухаристијски» католички конгрес (Загреб, септембра 1900. године). Општенационални католички конгреси су у начелу имали веома важно место у животу Римокатоличке цркве. У земљама где су се одржавали католички конгреси, они су постали форуми за разматрање најактуелнијих савремених питања, темељ уједињавања свих категорија становништва, а резолуције конгреса утицале су, непосредно или посредно, на становништво, будући да су биле усмерене ка «буђењу католичке самосвести», «јачању католичког осећања». На конгресу је клеру и лаикату дата могућност да се осећају као «чланови једне велике и моћне породице», која обухвата цео свет, јер римокатоличка црква није ограничена ни временом, ни простором. Уз то, на римокатоличким конгресима су, по правилу, доношена кратке и крајње јасне резолуције, које су указивале на практичне, конкретне мере које је требало применити у животу, а свака врста апстрактног теоретисања била је искључена.

Први свехрватски католички конгрес (3-5. септембра 1900. године) постао је полазна тачка у организационо – идеолошком обликовању хрватског католицизма и добио је, како међу савременицима, тако и међу потоњим истраживачима, сакраменталну карактеристику стварања «клерикалног програма за читав 20. век».²³

Заседања првог свехрватског католичког конгреса отворена су 3. септембра 1900. године у Загребу у згради хрватског друштва „Соко“ са неуобичајеном помпом и на репрезентативан начин. Првом свечаном заседању конгреса присуствовало је 5000 људи. Председавајући конгреса, Мирослав Кулмер, је у име целокупног римокатоличког клера изразио уверење да не само света вера, него и разум, налажу неопходност да, ако црква заиста стреми да буде поуздан, снажан и непоколебљив темељ власти, њена организација мора почивати искључиво на вери у Бога, његову моћ и закон. По Кулмеровом мишљењу, управо је сада

²³Архив Српске академије наука и уметности. Заоштавштина В.Новака. Бр. 14474. Л. 92.

наступило време да се црква призна као темељ државног живота, као извор из кога потичу сви државни закони.

Конгрес, који је сазван ради свих хрватских католика, имао је задатак да се бори против слабљења религиозног осећања, ширења верске равнодушности и пројава исте у свим областима националног живота, а циљ му је био и јачање националне свести хрватског народа као *«Antemurale christianitatis»* („предзиђа кршћанства“, то јест ослонца римокатоличке цркве), као противотрова за религиозни индиферентизам, духовну раслабљеност и растакање хришћанског морала. Понуђени су следећи начини борбе: оживљавање религиозне свести, појачавање активности религиозног живота, стварање услова за оживотворење „истинских идеала“, јер без њих нема ни „правог прогреса“. Такође, задатак конгреса је био проналазак најефикаснијих метода организовања хрватског народа, на начелима „праве вере“, кадре да му донесе „мир и задовољење“, да га „распламса несебичном љубављу према ближњем и да у њему пробуди поштовање према законима и постојећем поретку“.²⁴ Идејни темељ биле су тезе о „херојској борби хрватског народа за домовину и престо“, чији је извор „непоколебљива оданост краљу и престолу“, као и посланице папе Лава XIII (нарочито енциклика *„Grande munus“*) о томе, да „без вере нема ни прогреса, ни слободе“, „при чему само католичка црква указује на пут кадар да народе доведе до остварења идеала патриотизма и грађанских врлина“.

Пред хрватски народ стављена су три конкретна основна задатка: удаљавање од „погибелних“ либералних и револуционарних токова, формулисање религиозно – националног програма и проналазак најефикаснијих метода за организовање тог народа на принципима „истините вере“.

Ради постављања хрватског територијалног питања изграђена је сложена идеолошка схема. Прво, у току свог свечаног обраћања поводом почетка рада конгреса М. Кулмер је истакао, без конкретизације, присуство код хрватског народа некаквог „ватреног стремљења, које ће, пре или касније, бити остварено“, изразивши уверење да ће та жеља, коју подржава црквена хијерархија, „нарочито корисна за католичку веру и цркву, бити остварена у наше дане“. Друго, наслеђена и неодузимљиво уткана у крв и месо хрватског народног организма, верност и оданост Светом Престолу, заслужно називање Хрвата *«Antemurale christianitatis»* на нарочит начин приближава тај народ Апостолској столици. Из тога произилази да је, како је у свом реферату рекао Кулмер, сам понтифекс Хрватима указао на најбољи начин служења римокатоличкој вери: «Свети Отац папа као глава цркве може, слободно и без препрека, да врши своју апостолску мисију само под условом да буде апсолутно суверени владар сопствених територија, које припадају само њему»²⁵.

²⁴ Korenić S. Op. Cit. S. 17.

²⁵ Korenić S. Op. Cit. S. 19.

Одатле је извођен закључак да је обавезна претпоставка извршења мисије коју је хрватском народу наложила римокатоличка црква појава стабилне хрватске националне свести. Затим та етничка самосвест мора да се оснажи и рашири „међу народима који су блиски Хрватима“ на „хрватским територијама“. У вези с тим с нарочитим одушевљењем поздрављени су далматински бискупи који су дошли на конгрес, зато што „њихов ум, свестрана спрема и искуство могу да хрватском и њему блиским племенима предају живи извор знања, из кога ће се поново родити његова религиозна свест..., и распламсати постојани пламен љубави према цркви и домовини“.²⁶

Важно је уочити да су хрватски бискупи покушали да одреде сопствене националне приоритете истичући овакву аналогију: као што је за „добробит Светог Престола неопходна самосталност, независност и сувереност Светог Оца папе, нарочита и само његова територија“, тако је подвлачено да је такође и хрватска привилегија, коју је даровала енциклика «*Grande munus*» и резолуција Комисије за обреде 22. августа 1900 г. о праву обављања мисе на старословенском језику неопходна како за веру, тако и за цркву хрватску; штавише, тај „драгоцен залог“ благонаклоности Светог Престола неопходно је не само сачувати, него и проширити. Ипак, у Ватикану такав корак није наишао на одобравање, па су прогоњени они бискупи који су настојали да спроводе националну линију у црквеном животу.

Другог дана, 4. септембра, почео је рад по секцијама. Први део рада прве секције био је посвећен теми „Католички живот“. У уводној речи, К. Војновић, бискуп ужички је, између осталог, уочио да је време да и лаикат врши божанску мисију, јер она не припада некој касти, нити је предмет занимања и права само црквеног клера, него је то општецрквена сфера – почев од најважнијег клерика римокатоличке цркве, папе римског, укључујући сав клер и окончавајући последњим припадником лаиката. Војновић је навео примере других земаља – Француске, Немачке, Италије, Енглеске и Америке, где су обични верници стали раме уз раме са свештенством у борби „за дело Божје“ и под вођством бискупа та храбро се боре и славно побеђују. Одликовна особина хрватских земаља је у томе да се „наша црква увек живела у стању мира“, није било никаквог „атентата на њу од доба Јозефа Другог... А ви знате да се херојство може пројавити само у борби, и да се армија рађа само у борби. Зато није чудно што код нас нема таквих лаика који би устали у заштиту цркве и њених права“²⁷. По предлогу Војновића, задатак хрватског клера је стварање таквог типа лаика – католика и међу Хрватима, али стварање које никако није и не може бити случајно, импулсивно, импровизовано, него мора бити пажљиво промишљено. Оно што је најважније при остварењу таквог циља јесте пажљиво васпитавање, „одгајање таквог лаика“.

26 Korenić S. Op. Cit. S. 19.

27 Korenić S. Op. Cit. S. 31.

Као исход рада првог дела прве секције под називом „Католички живот“ усвојена је резолуција од неколико тачака. Прва тачка је истицала неопходност васпитања лаика католичке цркве у Хрватској у правцу рационалног познавања догматских истина, права, структуре и историје цркве с циљем заштите исте у животу друштва, а под руководством бискупата. Средство за остварење тог решења је избор катихета за средње школе и гимназије, који треба да буду свештеници са високим нивоом опште културе и философско – религиозне спреме. Друга тачка је истицала да идејна основа предавања хришћанске философије на Загребачком свеучилишту треба да буде енциклика папе Лава XIII «Aeterni Patris». Трећа тачка налагала је свештеницима обдареним ораторским искуством, а са дубоким знањем хришћанске апологетике, да на Загребачком свеучилишту створе нарочиту проповедничку службу. Четврта је препоручивала да се на хрватском свеучилишту створи посебна организација, хришћански савез, доступан свим католичким студентима, где би они могли да усавршавају знања хришћанских принципа, да чине дела милосрђа и да учествују у свецрквеним слављима и догађајима. Према петој тачки, на универзитету треба створити студентски дом као васпитну установу за универзитетску омладину.

Босански надбискуп Јосип Штадлер је инсистирао на измени и упрошћавању прве тачке завршне резолуције везане за проблеме узајамних односа државе и цркве. Предложио је формулацију по којој су „држава и црква од Бога“, утемељивши своју перспективу на томе да, пошто и држава и црква обухватају исте грађане, обе власти, због тога, не могу да функционишу независно једна од друге. Држава испуњава привремене задатке, а црква вечне. Оне зависе једна од друге, па према томе, црква може сасвим утемељено да присваја извесне функције државе, али сличне поступке саме државе треба оценити као противзаконите. На тај начин, у Штадлеровом иступу јасно се примећивала намера да се реанимира конзервативно ултрамонтанистичко учење о држави из доба Реформације (о апсолутној власти над свим народима земље, који припадају цркви и папи, Божјем намеснику на земљи).

Четврта тачка се тицала различитих циљева у складу са усаглашеним деловањем и узајамном подршком цркве и државе. Према петој тачки, да би се постигла црквено – државна хармонија по свим недогматским питањима треба закључивати договоре и конкордате. Према шестој тачки, држава је дужна да обезбеди примену канонског права и да испуњава друге обавезе, које црква испоставља држави у складу са конкордатом или другим законодавним актом. Последња тачка, што се показало као нарочито важно, налагала је католицима да упражњавају своја грађанска права и врше обавезе у складу с црквено-канонским законодавством, али да у случају да држава упућује захтеве супротне црквеном законодавству користе, под руководством бискупата, сва морално допуштена средства са циљем да се укину закони супротни црквенима.²⁸

28 Korenić S. Op. Cit. S. 97-98.

Друга секција била је посвећена развоју католичке штампе. Папа Лав XIII дефинисао је римокатоличку штампу као „непрекидну мисију“ католицизма. Хрватска католичка штампа мора да буде „прожета хрватским духом, мора бити помирителка, васпитачица свога народа“, да би се у њему „пробудила национална свест, национални дух, који ће, са своје стране, цркви донети узвратни дар у виду преданости својој вери и цркви“. Уз то, католичка штампа мора да обавештава своје читаоце о свим актуелним збивањима у свим областима друштвено – политичког живота. На заседању прве секције другог дана рада конгреса главни догађај је био иступ босанског надбискупа Јосипа Штадлера, кога је публика дочекала бурним и дуготрајним аплаузима. У њему су биле две основне поставке: неопходност заштите вере и дома. Заснивајући своју позицију, Штадлер је, пре свега, уочио континуитет задатака – савремени Хрвати – католици су наследници „старе Хрватске“, у којој су преци Хрвата, „са беспримерним самопожртвовањем, храбро и неустрашиво, лицем у лице сретали освајаче, и у тој борби њихова вера у Бога и своју исправност само је јачала и калила се“. Штадлер је тврдио: „Наша обавеза је да, ради потомака, сачувамо светиње отаџбине и вере, тако да Хрватска, коју је међу осталим народима увек одликовала љубав према отаџбини и вери, и даље остала таква... Ми смо – Хрвати и католици, и хоћемо то да будемо... Сада, приликом овог сусрета, пред целим светом изјављујемо: ми смо – Хрвати, ми смо- (колико год би неко то хтео да нам одузме) – католици. Ми смо и једно и друго. Сада је наш задатак да своја права и дужности поставимо на чврсте, јасне основе. Имајући у виду да је у свету све саздано по вољи Сина Божијег, и да без његовог учешћа ништа не бива и ништа се не може учинити, закључујемо да је и наша Хрватска саздана по његовој вољи. Он је тај који нам је дао хрватски језик, и те прекрасне земље за наше домове, за нашу отаџбину. Он је тај који и сада одлучује и господари судбином Хрватске – значи, сваки комад наше отаџбине, сва њена права и језик, морамо да поштујемо, волимо и штитимо, јер је то воља Исусова, који нам је све то дао“. Штадлер се позивао на историјско наслеђе „старе Хрватске“, у којој је „вера отаца била за Хрвате свети штит и најузвишенији задатак. Када су Хрвати првог Хабзбурга изабрали себи за императора, указали су да га узимају ради заштите своје свете вере. Под заставом са ликом Мајке Божје са Сином Исусом у наручју, хрватске војске ишле су одлучно у бој са именом Христовим. Сами себе и своју земљу они су сматрали штитом хришћанског света, што нам је цео свет и признавао. Ми, Хрвати и католици, хоћемо и да останемо такви... заједно с нашим првим хрватским католичким конгресом. Он ће бити право огњиште коме ћемо ми, крхки и немоћни, притицати и с њега носити пламен у наше домове, а даваћемо га и другима, ослабелима у вери... Постаћемо као и некадашњи Хрвати, који су се борили за свој дом и веру...»²⁹. На тај начин, један од главних закључака Првог хрватског католичког конгреса било је усвајање формуле „Хрвати – то су католици“.

²⁹ Korenić S. Op. Cit. S. 211-218.

Хрватски конгрес донео је одлуку: у садашње време, пред католичком црквом у односу на државу стоје задаци не закључивања конкордата или договора сличног типа, него, прво, стварање националних и државних католичких цркава, које обухватају одређени народ или државу, независних од римског престола и с њим повезаних крајње условно. Друго, неопходно је одговорити на питање: да ли смета или помаже развоју националних и патриотских осећања универзална католичка црква? Питање је постављено директно. Одговор је био, у суштини, програмски став: „Римска црква одавно признаје развој националности, која је за појединачне народе много шири појам него домовина“; „отаџбина може да престане да постоји ликвидацијом државних граница, а такође и многи народи собом обухватају неколико држава и у овом свету стварају своје државе без обзира на географске границе, ослањајући се на снагу свог културног јединства“. Тако мудро и „за појединачне народе погодно схватање љубави према својој нацији римски престо је изразио, између осталог и стварањем, организовањем и подршком упућеном различитим религиозним и културним установама појединих народа; освештао је појам националности Хрвата својом дозволом да богослуже на старословенском језику.“³⁰ Према томе, „католичка црква постоји као универзална, с јединственим моралом, јединственим аутономним центром из кога се уобличава - какав је апостолски престо – што је темељ јединствене вере за све народе, који не издваја и не ставља један народ изнад другог.“ На основу ове тезе направљен је закључак да је за Хрвате бесмислено да стреме стварању независне националне или државне католичке цркве и тиме нападају „необориву кулу католичке цркве – примат св. Петра“³¹.

У завршном обраћању М. Кулмера јасно се чула идеја о неопходности буђења католицизма у хрватском народу, његовог уједињавања без обзира на „сталеже и политичке погледе на јединственом бојном пољу – а то је одбрана свете вере хрватске и католичке“, при чему је указао на то да под појмом „хрватска католичка вера“ он подразумева поистовећење хрватства и католицизма.

На Првом свехрватском католичком конгресу била је разрађена методологија уобличавања индивидуе и социјума, типа друштва, погледа на свет и понашања. Култура, уметност, породица, личност – све је пребацивано у домен новог религиозног погледа на свет. На конгресу је још једном био потврђен универзални карактер римокатоличке цркве за све народе и државе света, њена независност од географских и временских координата. Хрватски народ је нарочито издвојен, дата му је почасна титула «предзиђа кршћанства» («Antemurale Christianitatis»). Формирање духовног облика и идејног живота хрватских ученика и студената настојала је да стави под свој надзор ради уобличавања новог типа хрватска католичке интелигенције.

³⁰ Korenić S. Op. Cit. S. 306-307.

³¹ Korenić S. Op. Cit. S. 308.

После завршетка Загребачког конгреса у хрватским областима може се уочити формирање «организованог католицизма». По моделима италијанском, аустријском и немачком паралелно су почели да се развијају Хрватски католички покрет и Социјални католицизам (L'Azione Cattolica – Католичка акција).

Сви су морали да постану ослонац за остварење конгресних циљева– и клер, и лаици. Што се ових потоњих тиче, на конгресу је подвучена неопходност припреме за укључивање „целе мирољубиве армије у строј“ и истицала се нарочита особина лаика – католика: њихова потчињеност свештенству. Главна функција лаичког елемента је „очување јединства вере и верност хришћанској апологетици“. На тај начин је „црквена војска“, као у доба Тридентског концила, опет била позвана у борбу.

Превео: Владимир Димићријевић

НИКОЛА ЖУТИЋ

СТЕПИНАЦ ОД ЈЕЗУИТСКОГ ПИТОМЦА ДО ПРЕДВОДНИКА „НОВЕ“ КАТОЛИЧКЕ АКЦИЈЕ 1924 – 1945.

Апстракт: У чланку се реконструише и анализира утицај језуита на настанак „нове“ или „чисте“ Степинчеве Католичке акције, која је настала уједињењем организација „политичког“ Католичког покрета („домагојеваца“) са неполитичким организацијама предвођеним Крижарским братством и сестринствима.

Кључне ријечи: Језуити, Католичка акција, Католички покрет, Алојзије Степинац, Антун Бауер, Домагој, Крижари, Краљевина Југославија, НДХ,

ЈЕЗУИТИ КАО ДУХОВНА АВАНГАРДА РИМСКЕ ЦРКВЕ И „ТАЈНИ“ ПРЕДВОДНИЦИ КАТОЛИЧКЕ АКЦИЈЕ

О тајном језуитском раду нема много доступних докумената у свјетовним архивима, док су с друге стране ватикански и црквени архиви недоступни. Међутим, ипак су сачувани текстови објављени у периодици римокатоличког поријекла, а који свједоче о суштини вјерског дјеловања исусоваца. Довољно је навести текст објављен у Шарићевом *Католичком мјеснику* (у броју од 29. рујна 1940) у којем аутор алудира на произвољности и измишљотине које се пишу о Исусовцима. Анонимни писац чланка „Др. Инс.(труктор?)“ прво поставља питање „Што су Исусовци?“, па одговара: „Исусовци су људи дисциплине и организације. Њихов оснивач, свети Игнације (Лојола-Н.Ж), био је прије обраћења војник, витез, стратег. И то рођени стратег. Он је смисао за организацију и за ред носио у жилама. То је дошло до изражаја и у читаву устројству исусовачког реда. Игнације га је замислио војнички. *И име му је дао војничко*. По оригиналном имену није он само ‘Дружба’ (Societes), него ‘Чета’ (Compania). Дисциплина је строга, подређеност поглаварима потпуна, координација и концентрација свих расположивих сила на један циљ и за један план савршена. Сва је извршна власт концентрирана у једној руци, у руци генерала, којег бира, доживотно, ‘генерална’ конгрегација, законодавно тијело Дружбе, скупштина представника свих провинција Реда. Режим је стога ауторитативан, јединствен и централизован, као у свим добрим војскама. Правац се Реда не мијења; скрупулозно се пази на прокушане стољетне традиције; Редом се не проигравају никакве ‘демо-

кратске' уредбе. Генерал именује све важније функционаре Реда, а ниже службе распоређују провинцијали, старјешине појединих редовничких покрајина. Остали су чланови Реда војници; они морају слушати и бити спремни и на бој и на жртву. Нема ту пуно ограда ни пуно 'права'. Гдје га поглавари требају, тамо је исусовцу поћи. Одмах без приговора и нећкања; без образлагања и преговарања. Из мјеста у мјесто; из службе у службу. С мањег на више и с вишега на мање. Како тражи виши, опћи интерес. По оцјени Поглавара.

Послушност је специфична карактеристика исусовачког Реда и исусовачког система. А с послушношћу иду упоредо и други елементи дисциплине: дискреција, прилагодљивост, умртвљеност, ред, строго и досљедно опслуживање правила и дужности. На правилу се инсистира као на светињи. С њим све стоји и пада. У тој точки нема компромиса, диспензе, привилегија. Само, тко се може интегрално уклопити у систем редовничког живота и стеге по правилима, погодан је за Ред; тко то не може, нема му у њему мјеста; он мора ван. Није ипак у самој дисциплини и организацији одгонетка снаге исусовачког реда. Строгих организација има и другдје, - и брутално строгих, - а да опет нијесу ни трајни ни позитивни фактори у животу човјечанства... Једна велика, централна идеја, јасно схваћена о досљедно проведена, влада читавим тим широким радним апаратом. Као његова душа, као његов нутарњи садржај. То је идеја Крстова Краљевства. Крист треба да у свијету оствари краљевство Божје. Он ваља да завлада душама, а преко душа и свијетом и животом. Он хоће да се сви људи спасе и да дођу, по савршености, што ближе к Богу. Он је у ту сврху основао Цркву и послао у свијет апостоле као своју војску. А у тај апостолски збор, у ту своју духовну војску, зове он и друге најбоље и најидеалније међу људима. Да се читавим срцем, слијепо, ставе у службу Цркве, као Божјег Краљевства на земљи. Да тому Краљевству постану ширитељи, пионири, бранитељи, гласници, организатори... Такав збор, таква апостолска чета, елитна по избор-чета, чета за најтеже бојеве, хоће да буде исусовачки Ред по замисли својих светих оснивача и организатора. Он није ред, који би по првотном своме одређењу имао служити само личном посвећењу чланова, као што су били стари монашки редови, он је првотно апостолски, активни ред“.

Исусовци су према својим строгим правилима били ред дубоког аскетског живота. Сваки члан, - осим строго обавезних свећеничких молитава (ако је свећеник), морао је дневно, изјутра, разматрати читав сат, морао је сваки дан читати духовно штиво, затим двапут на дан испитивати савјест и „сав унићи у Бога и у врхунарни свијет“. Дубок вјерски и молитвени живот био је темељ свега у исусовачком Реду. Дуго су се и систематски кандидати за Ред морали припремати: „Новицијат, иза уступа у Ред, траје двије године, а касније, иза завршених студија, враћа се редовник још једном у трећу, коначну годину кушње, и тек онда, у зрелој доби, припуштају га к дефинитивним завјетима.. И у новицијату и у тој трећој години проведу исусовци по читавих 30 дана у

непрестаном разматрању вјечних истина и живота Исусова, - то су тзв. велике, 30-дневне, духовне вјежбе, - а сваке године обаве осмодневне духовне, у разматрању и шутњи. Дакако, да их то то онда очеличи и прекали, да то онда од њих, у већини, направи духовне људе, спремне на сваку жртву за Бога; способне да на себе драговољно узму терет и најстроже дисциплине, и слијепе послушности. Изријеком отклањају црквене части. Завјетују се, - 'professi', - да ће на папин налог поћи кудгод их по апостолском послу пошаће. Отворе им се у изобиљу врхунаравне, милосне снаге. Упију у себе Бога и дух Еванђеља и Цркве“.

Исусовци су настојали да буду духовна елита, „елита памети и мозга“, па су због тога Исусовци требали бити људи велике културе и темељита знања: „Сви им то признају. Показују то њихова дјела. Они суставно хоће да владају тековинама духа, и старим и новим (Н. Ж.). Да у свему поступају рационално. Да знаност и напредак ставе у службу божанског Добра и вјечне Истине. Зато се сваки исусовац – будући свећеник темељито и дуго посвећује и опћим и дугим студијама. Увијек је било начело Дружбе, да њезини чланови добију најбољу школску спрему, што је била могућа у појединим временима. Данас млади исусовац, иза гимназијских наука, студира барем још седам година (колико је студирао и Степинац на Грегоријани-Н.Ж.) филозофију и теологију, а ако ће се посветити, средњошколској или високошколској, онда још и по неколико година на односним стручним факултетима, црквеним или свјетовним. Читав је амбијенат у Реду интелигентан и знанствен. Велики исусовачки самостани (колегији) увијек су скоро и школски или знанствени заводи, с великим библиотекама и многим знанственим помагалима и збиркама. Генерација генерацију одгаја у научном и знанственом раду, а све по прокушаним методама прошлости и црквеног искуства, у духу здраве, природне, логичне аристотелске филозофије. Исусовачка је школска методика ('Ratio studiorum') постигла и у очима стручњака, свјетску славу. Знанствени ауторитет, интелигенција и књижевна спрема, такође су једна од битних компонената исусовачке снаге и утјецаја. А свим се тим они служе систематски и методички. Исусовци раде за апостолски идеал Цркве и Краљевства Божјег по добро смишљеном плану, подређујући ниже вишем, средство циљу, особу начелу и по критерију свијесне економије сила. Сватко мора доћи на мјесто, гдје је најспособнији“.

Исусовци су за свој рад одабирали градове, као центре народног и културног живота. Они се нису бавили ситницама и споредностима у црквено-вјерском животу. Вјерни концепцији да хоће од себе да направе елитну чету, они су своје дјеловање концентрисали на средишњим, одлучним, најважнијим подручјима: „Вањске мисије, одгој будуће народне интелигенције и будућих свећеника (мушке гимназије, конвикти, сјеменишта, конгрегације и организације, знанствени и публицистички рад, вјерски и профани, духовне вјежбе за разне сталеже, проповиједи и пучке мисије, духовно водство, то су главне тачке из њихова радног програма. У 18. стољењу водили су на примјер, Исусовци до 600

школа и завода (колегија и академија), а данас је у њиховим рукама преко 20 црквених и до 30 свјетских високих школа, 9 мисијских универза, знатно преко 200 средњих школа и завода, близу 20 мисијских сјеменишта, скоро 30 астрономских опсерваторија и сва сила стручних и нижих школа (у мисијама). А да буду што еластичнији у кретању и раду, немају, - за разлику од старијих редова, и оних активних, - посебног одијела, него се, углавном, носе као свјетовни свећеници у дотичном крају, не држе скупног црквеног богослужја, не окупљају се по самостанима, већ по провинцијама, не стичу никаквих почасних права итд“.

„Др Инс“ истиче да су исусовци добри психолози, па наводи: „Да на људе што јаче уздјелују они помно пазе, да ни у чему не повриједе закона човјечје психологије, већ да се, напротив, служе психолошки најефектним путем и методама. Они се знаду приближити људима и омладини на прави начин. Они пазе на индивидуалан поступак, и кад се ради о њиховим члановима, које хоће да предобију и одгоје. Докле је год могуће,штују људску слободу и настоје да буду у захтјевима што блажи, а у мишљењима што људскији. Цијене особне значајке, типове и увјерења. Не бјеже ни од једне згодне новости. Не осуђују унапријед ништа, што изгледа добро и допуштено. Стављају у службу одгоја и забаву, и излете, и спорт, и гласбу, и глуму, и свечаности. Рачунају с природним људским склоностима (натјечање код дјецe, награда и сл.). Пазе на љепоту цркава и на комоцију и практичност у њима. Цијене високо исповијед као психолошки најбоље средство дјеловања на душу. И систем њихових духовних вјежби сав је изграђен психолошки ефектно, и изнутра (логично развијање погледа на свијет и живот), и извана (шутња, самотовање, озбиљност).

То су у најкраћим цртама, исусовци, како закључује „Др. Инс“: „Све то дало им је посебно мјесто у католичком црквеном животу. Мјесто специфично, како је специфична и њихова улога. Тко би је хтио у Цркви генерализирати, покварио би читаву њезину дивну и божанску органску структуру. То је исусовачки систем учинило признатим, тако да га новије редовничке дружбе углавном све наслједују и копирају. То је од исусоваца створило најугледнији, па и бројчано најјачи ред католичке Цркве. Има их преко 25.000 (од свега 70 до 80.000 католичких редовника). Католичка се Црква исусовцима поноси. И ми ћемо се сви њима поносити; сада, кад знамо, шта јесу, а шта нијесу“.³² Језуити су, дакле, од Римске цркве покушавасли направити „ратујућу Цркву“ (ecclesia militans)

Исусовци су били нарочито активни у српским земљама код „припреме“ римокатоличке мисије и прозелитизма. Највише су дјеловали у културним приморским срединама водећи идеолошки рат са „натрухама либералаца“. Пригодом јубилеја 400. година од установљења реда Дружбе Исусове дубровачка *Народна свијесћ* се осврнула на јак културни утицај исусоваца у српско-ро-

32 „Шта јесу, а шта нијесу, измишљотине и истина о исусовцима“, *Католички шјегник*, Сарајево, 29. рујан 1940.

манском Дубровнику. Већ 1559. године исусовци су се настанили у дубровачком самостану св. Јакова.

Језуити су почетком тридесетих година установили „најновији међу свим благоданима у римокатоличкој цркви – благодан и побожност Христа Краља“, који је врло брзо постао „један од највећих као најновија и најсјајнија побожност“. Ватикански противници „папине непогрешивости“ – Старокатолици, у својој су критици римокатолицизма тврдили да Исус Христ није хтио нити краљевског наслова, нити краљевске части, а још мање краљевске круне: „Када хтједоше да га прогласе краљем, побјеже у гору сам; опетовано нагласио је да краљевство његово није од овога свијета. Али оно што онда не учинише Жидови, учинише данашњи људи, они га силом прогласише земаљским свјетским краљем; двије хиљаде година стару трнову круну на крижу Исусовом, они данас замијенише краљевском круном; тако и на крижу на катедрали Христа Краља у Београду!“³³

33 Разлог за помпезно слављење нове славе, „равне а гдјегдје и сјајније него ли Божић и Ускрс!“, Старокатолици су видјели у томе што „свети отац папа – краљ у ватиканској држави – хоће да буде и краљ и свих римокатолика по цијелом свијету“, док је он сам Рим прогласио другом престоницом свих римокатолика на цијелој земљи, па је „зато нужно да и Исус Христ, и против своје воље, буде проглашен Краљем...“ („Благдан Христа Краља“, *Старокатолик*, бр. 11, студени 1931, Загреб).

СТЕПИНАЦ У ПОКОРНОЈ СЛУЖБИ ДРУЖБИ ЈЕЗУИТА

Степинац ће се од својих омладинских дана у потпуности уклопити у језуитски милитаристички програм. Степинац је као младић дао свој допринос борби „апостолске“ Аустроугарске против српског народа, и то после његовог одласка у војску 1916. године. Ускоро је као подофицир распоређен на италијански фронт, гдје је рањен у борбама на Сочи. Потом је Степинац био заробљен и одведен у италијанско заробљеништво. Да би избјегао боравак у италијанском заробљеништву пријавио се као добровољац у српској војсци на Солунском фронту, гдје је остао до прољећа 1919, када је демобилисан у чину поручника. Накнадно је исконструисана прича да је побјегао из заробљеништва како би се прикључио српској војсци. Писало се и о његовом добровољачком ангажовању на страни Србије и то тек почетком децембра 1918. када је рат већ био завршен. Хрватски историчар Љубо Бобан је међу првима одбацивао тврдње да је Степинац био солунски добровољац: „Степинца је пратио глас солунског добровољца. Но, формално он то није био. Наиме, као италијански заробљеник, а под утицајем пропаганде Југословенског одбора, Степинац се, попут многих Југославена у талијанском заробљеништву, пријавио у добровољце. Но, из талијанског заробљеништва пуштен је тек почетком просинца 1918. године. Тада је рат већ био завршен, прокламовано је стварање југославенске државе... Након ослобођења из заробљеништва, као раније пријављени добровољац, пребачен је у Солун, а затим у чину потпоручника служио је у Врању, Ђиљанима и Приштини до средине 1919, када је демобилисан у чину резервног поручника, од чега је касније тражио разрешење.“

Године 1919. Степинац је уписао Агрономски факултет у Загребу, па се као студент учланио у политичко академско римокатоличко друштво „Домагај“, на чијем челу су били тајни „Сениори“. После годину дана студије је прекинуо, да би 1924. године отишао у Рим, по препоруци ректора загребачког теолошког факултета др Јосипа Лончарића на папско језуитско свеучилиште „Грегоријану“, гдје је завршио филозофију и теологију са два доктората. По повратку у Загреб 1931. године млади језуитски штићеник био је примљен у надбискупску канцеларију, а потом именован за церемонијала надбискупа Бауера, и потом 1934. за коадјутора надбискупа Бауера.

Питање избора коађутора загребачком надбискупу актуелизовали су болест Антуна Бауера, крајем 1933, и смрт помоћног бискупа и генералног викара др Доминика Премуча у фебруару 1934. године. Крајем 1933. почело се дакле говорити о Алојзију Степинцу као ватиканском кандидату за мјесто коађутора. Кад је сазнао да Ватикан намјерава да кандидује Степинца, краљ Александар се у септембру 1933. почео занимати за његову личност, али није добио потребне информације, па је у Загреб послао министра Стјепана Сркуча да разговара

са А. Бауером. Претходно је Степинца Бауеру предложио сењски бискуп Старчевић са препоруком да је он доктор Грегоријане, солунски добровољац, “што ће нашег Краља занијети”. Исусовачки Германикум је ватиканском Државном секретаријату дао најбоље карактеристике за Степинца, са потписом двојице свећеника, др Keilbacha и Schneidera.

Пред краљем надбискуп Бауер је посебно истицао податак да је Степинац био солунски добровољац. О томе је краљ добио потврдну информацију од војних власти у Скопљу, након чега је пристао на кандидатуру Степинца, али је ускоро повукао пристанак. Теолог С. Сакач о томе је записао слиједеће: “Св. Столица није сматрала згодним именовати кандидата којему би краљ Александар био противан. Стари надбискуп Бауер, проматрајући већ три године свога младог церемонијала Степинца, одлучио се за њега. То приопћи Нунцију и њему се избор свиди. Да га не извргну озлоглашавању, договоре се да ће порадити за њ у највећој тајности и брзини. Нунциј извести Св. Столицу, доби плацет и позове Бауера у Београд. Старац дође, пође Краљу, изложи како му је хитно потребан помоћни бискуп и у згодан час запита: Величанство, били се ви противили кад би ја предложио једног узорног свећеника, који је ваш резервни часник и био је добровољац у југославенској дивизији? Не бих – одговори краљ. Надбискуп рекне Степинчево име и дода још неколико похвала. Краљ пристане. Бауер се пожуре у нунцијатуру. Пелегринети без оклијевања замоли из Рима именовање. Други дан, још прије него што је надбискуп успио отпутовати, нагло буде позван у двор. Краљ се стане извињавати...”

У априлу 1934. Бауер је, у пратњи нунција, посјетио у Београду краља Александра и том приликом рекао: “Величанство, наш народ вели: Краљева се не пориче! Уосталом нунциј је Ваше одобрење већ јавио у Рим...”. Краљ је послје тога коначно дао свој пристанак. Папа је 29. маја телеграфски обавијестио владу да је Степинац именован за насловног надбискупа и коађутора загребачког надбискупа с правом наслијеђа. О именовању Степинца публициста Сима Симић даје другачије податке: “За његову кандидацију језуити су прво придобили београдског папског нунција, а после је дискретно препорчили А. Бауеру. Степинац је препоручен као човек који ће бити најзгоднији кандидат за њега и владу, пошто је био добровољац у рату. Он је био и резервни официр, али је по молби разрешен јер не одговара његовом духу како се изјаснио. Пошто се питање загребачког коађутора морало решити, а др Бауер је био исцрпљен болешћу и одуговлачењем, пристао је да се одрекне свих својих кандидата, и тако је дао пристанак на др Степинца. Када је опорављен дошао у Београд (12–14. априла) да се захвали краљу на интересовању о току болести, поменуо је и име свога новог коађутора. Краљ је очекивао „друго име” јер је начуо да је Степинац језуита.

ОРГАНИЗОВАЊЕ КАТОЛИЧКЕ АКЦИЈЕ

Католичку акцију као социјални неполитички облик римокатолицизма организовао је папа Пије XI 1922. енцикликом *Ubi arcano dei*. Католичка акција је, дакле, требало да обухвати друштвени глобал, тј да римокатоличкој цркви обезбједи доминацију у породици, култури, привреди и др. Идеолошки је католичка акција била блиска италијанском фашизму и то због остварења заједничке империјалне мисије италијанске државе и Ватикана. (видјети опширније о Католичкој акцији: Љ. Димић, Н. Жутић, Римокатолички клерикализам у Краљевини Југославији, Београд, 1992, Љ. Димић, Културна политика Краљевине Југославије, Београд, 1995; Н. Жутић, Краљевина Југославија и Ватикан, Београд, 1994. итд)

Католичкој акцији био је супростављен Католички покрет, који је раније организован (нарочито у Словенији), а у Хрватској и Славонији покренуо га је Словенац, бискуп крчки Махнич, и то као политички облик римокатоличког организовања, (дакле, преко политичке странке коју је покренула римокатоличка академска омладина (друштво „Домагој“), на челу са „свршеним студентима“ Сениорима. У Краљевини СХС организовали су клерикалну Хрватску пучку странку, док су Словенци раније покренули Словенску људску странку на челу са патером Антоном Корошецом. Док је у Словенији политички Католички покрет био добро развијен, у Хрватској са Славонијом и Далмацијом ће он слабити због слабљења ХПС која на изборима никад није освојила већи број посланичких мандата. Надбискуп Антон Бауер је у почетку био више везан за политички Католички покрет, пошто је он био развијенији почетком XX вијека од Католичке акције).

О Католичкој акцији као неполитичком и социјалном облику римокатоличког дјеловања писали су у раздобљу Краљевине Југославије, прије свих, теолози и свећеничка лица, као на пр. Иван Мерц (написао десетине радова), Драгутин Книвалд, Јосип Нађ (Nagy), Ј. Бутурац, Љубомир Мараковић и други. На иновативан начин о Католичкој акцији писао је Бонифације Перовић у својим „Успоменама“ из 1976. године, користећи за Степинчеву Католичку акцију појам „чиста“. О католичкој акцији писали су, углавном афирмативно, и савремени хрватски „свјетовни“ историчари, на пр. Иван Мужих, Златко Матијевић и други.

Бивши римокатолички сјемеништарци проф. др Виктор Новак, књижевници Ђуро Виловић и Нико Бартуловић, описивали су Католичку акцију са негативистичким предзнаком, и то као појаву која својим клерикалним наступом угрожава либерални грађански концепт друштва и државе, а која је у исто време пропагирала антијугославенске и србофобске идеје, благословећи свехрватство и геноцид над Србима и Јеврејима.

Српски историчари су се у мањој мјери упуштали у процес научне обраде тог питања. Поред аутора овог чланка о Католичкој акцији су писали академици Милорад Екмечић, Драгољуб Живојиновић и Љубодраг Димић (о просвјетној политици Католичке акције), публициста Сима Симић и други.

Недавно преминули академик Милорад Екмечић је био опчињен феноменом римокатоличког клерикализма кроз историју последња два вијека. Он је био увјерен да је најзначајнија клерикална организација у Хрватској била 'нова католичка акција', коју је од 1936. стварао надбискуп Степинац. То је, по њему, било у складу са држањем Римске Курије и двојице папа - Пија XI (оснивач Католичке акције) и Пија XII. Постојање те „нове“ Католичке акције, по Екмечићу, „открио“ је један од истакнутих вођа хрватског католичког покрета, фрањевачки провинцијал у Дубровнику Бонифације Перовић. Наиме, у својим „Успоменама“ из 1976. писао је да је католички свијет уздрман великим збивањима: „Махничево доба радикализма (послије оснивања Католичког покрета 1903. године-Н.Ж) је већ минуло, наше су очи биле упрте на опасности са Истока, све агресивнијега, најприје од хегемоније Срба, а посљедњих година и од страховладе комуниста. Политичке странке су нестале, остао је само народни фронт Хрвата окупљен око Сељачке странке... Политичко водство сељачке странке, међутим, са развојем политичких догађаја све мање је задовољавало радикалне захтјеве, особито хрватске младежи, која се због тога све више приклања револуционарним плановима Анте Павелића у емиграцији“. (Перовић, Успомене))

Екмечић је био мишљења да је Степинац „потпуно напуштао држање према југославенској држави надбискупа Бауера“ (иако је и Бауер, тобож „велики коалиционаш“ Српско-хрватске коалиције, наступао антијугославенски-Н.Ж). По Екмечићу, историчари нису обавјештени да је од 1936. стварао „чисту католичку акцију“, јер је њено историјско постојање открио поменути Бонифације Перовић у својим успоменама. Он је сматрао да нико од научника, па ни судија истражитеља (у судском поступку против Степинца) након 1945. није обавјештен да је таква Католичка акција постојала, сем што је на неколико страница поменута у мемоарима једног од њених вођа – Перовића, који је до 1936. био у Дубровнику, као један од вођа огранка Католичке акције (Домагоја), а тада је дошао у Загреб, гдје је и даље вршио сличну функцију³⁴.

Аутор овог чланка, али и у ранијим чланцима, открио је нове моменте у социјалном дјеловању Католичке акције, који се свode на јединствени наступ Домагоја (Сениора) и првобитне Католичке акције (првенствено Крижара), односно на уједињење Домагоја (Сениора), као предводника некадашњег Махничевог Католичког покрета с почетка 20. вијека, са Крижарима и осталим Степинчевим организацијама Католичке акције у раздобљу од 1935. до 1937. године.

34 Из новог издања Magnum crimen - одломак из говора академика Милорада Екмечића, књ. 2, Београд 2015.

СТЕПИНАЦ НА ЧЕЛУ ХРВАТСКЕ КАТОЛИЧКЕ АКЦИЈЕ

СТЕПИНАЦ ПРЕУЗИМА ВОДСТВО ХРВАТСКЕ КАТОЛИЧКЕ АКЦИЈЕ 1934.

Пристанком надбискупа Бауера један дио управе загребачке надбискупије прешао је у руке Степинцу послвије његовог избора за надбискупа-коадјутора у мају 1934. године. Окружница др Антуна Бауера и др Алојзија Степинца, из јануара 1935, значила је „ново доба за Католичку акцију“ у загребачкој дијецези, а „домагојци“ су се уздали у Бога да ће тако бити и у осталим хрватским дијецезама. Домагојско тајништво Католичке акције хвалило је „Надбискупа ординарија“ и Надбискупа коадјутора што су се најодлучније заузели „за ово своје миљенче“, које је папа Пије XI назвао „зјеницом својега ока.“³⁵

Окружница „преузвишене госпoде“ поново је позвала све „свјетовњаке католике, ученике и ученице, сеоске и градске младиће и дјевојке, мужеве и жене, паче и саму дјецу“, да „сурађују у божанској мисији Цркве као помоћници свећенства и апостоли мира Крстова у краљевству Крстову“. У тој новој „преуређеној“ Католичкој акцији „часна је задаћа“ повјерена и Хрватском католичком Сениорату „Домагоју“, Хрватском католичком старјешинству „Домагојки“, Католичкој Ђачкој Лиги „Домагој“, Омладинским друштвима „Домагој“, Дјевојачким друштвима „Домагој“, Католичкој лиги за студентике „Домагој“ и нараштајским домагојским организацијама „Младих јунака“ и „Младих јунакиња“.

Одазивајући се „вољи Св. Оца Пија XI“, и позиву надбискупа загребачких, домагојски дио Католичке акције с новим „заносом“ је пошао у борбу за духовну културу „коју смо примили као најдрагоцјенију баштину својих дједова, откупљену крвљу Спаситеља, повећану жртвама безбројних мученика, чувану нарочито заговором апостолског првака св. Петра и хрватских блаженика: бл. Аугустина Кажотића, бл. Николе Тавелића, бл. Грације из Мула (код Котора-Н.Ж), бл. Марка Крижевчанина и бл. Шимуна Филиповића.“ У Окружници је посебно наглашено да се у организацијама Католичке акције не проводи никаква политика, нити се иде за оснивањем или оживљавањем било какве политичке странке. Јединице и средишњице Католичке акције морале су дакле остати потпуно изван и изнад сваке политичке странке.

Домагојска окружница је донесена због израженог либерализма и безвјерства хрватске интелигенције, која је већ прије великог свјетског рата пошла тим путем, стварајући на тај начин „највећи духовни јаз између школованих људи и сељаштва, између школованих људи и радништва“. Зато се у Загребу и другим

35 „Новом ревношћу на рад за Католичку акцију“, *Католички лист*, бр. 4, 24. јануара 1935.

градовима и селима, „нашла одважна свеучилишна, средњошколска, сељачка и радничка омладина“ која је жељела да остане вјерна својој прошлости и „вјери својих дједова“. Даље је појашљено да је најистакнутије друштво те омладине прозвано „Домагој“ према „старом хрватском уладару,“ којег су народни непријатељи ради његове „жилаве обране народних светиња“ били прозвали „најгорим славенским вођом (не кажу хрватским-Н.Ж)“, а папа Иван VIII - „онај исти, на чији се програм године 1925. позвао и садашњи Св. Отац Пијо XI – називао се у писмима љубљеним сином и славним кнезом“. У Окружници је наглашено да име Домагојац и Домагојка значи духовно јединство народне интелигенције и других народних звања, како би се остварила „једна просвјета, једно поштење, једно ђудоредно схваћање правде“, а које вреди и за школоване људе и за сељаке и за раднике и обртнике!“. Име Домагојац и Домагојка је значило „синовску оданост Цркви и њезину поглаварству“. Зато су домагојци „несломљиво морали љубити Св. Оца, бискупе, жупнике, све наше душобрижничко свећенство и све редовнике“.

Домагојци су, међу бројним признањима које су добили од својих црквених поглавара, били посебно поносни на признање др Алојзија Степинца, који је у окружници хрватском католичком домагојском ђаштву, од 4. листопада 1934, рекао слиједеће: „Овај рад домагојског ђаштва и у појединим друштвима и у централи, похвални је наставак оног племенитог рада, који је пред три деценије у јавном животу започео Домагој. Онај Домагој, који је уз друга католичка академска друштва, изграђујући кршћанско назирање на свијет у себи и у средњошколском ђаштву био плодна матица, одакле је задњих десетљећа изашло у живот мноштво католичких интелигената сваке руке, а напосе правника, лијечника, професора, учитеља, писаца и новинара. Сви су ти – често уз велике жртве – били брижни апостоли католичке мисли у хрватском народу и својим радом увелике придонијели да је данас Богу хвала, тако разграњен и многострук католички организацијски живот“.

Ова нова окружница хрватских надбискупа била је за домагојски дио Католичке акције „нов напутац“ и нов потицај „да домагојске заставе залепршају по нашим селима и градовима и да наши знакови оките прса још већег дијела ученика и ученица као и сељачких и радничких младића и дјевојака“. У циљу што боље provedбе задатака и циљева основано је „Домагојско тајништво Католичких акција“, које ће се старати за то да сви који желе „лајичку сурадњу у Католичкој акцији“, узмогну добити упуте и правила за оснивање друштава Католичке акције, предаваче, нацрте за систематски просвјетни рад и предавања, заставе, знакове и друге потрешштине“. На „Домагојско тајништво“ могли су се обраћати и зрели чланови Католичке акције, односно друштва католичких мужева и жена. Постављен је задатак пред „католичке свјетовњаке“ да одмах почну окупљати ученике и ученице, младиће и дјевојке, мужеве и жене, младе јунаке и јунакиње, да их могу приправљати за чланове Католичке акције. „На

рад за Христа Краља“. Рад Домагаја значио је“ живот с Црквом, апостолски рад за Краљевство Христово и најуже сједињење с Богом у молитви, светим сакраментима и добрим дјелима“. Домагајци су морали бити „божји помагачи у духовном препороду појединаца, обитељи, звања, сталежа, жупа, народа“.

Испод домагојске окружнице Католичке акције били су потписани „узорити монсињори“: др Јосип Лончарић, др Стјепан Бакшић, др Вјекослав Вагнер, као и Крешимир Печњак, др Павао Лончар, др Драгутин Хрен, др Мијо Селец, др Фрањо Грундлер и др Никола Коларек. За „Хрватски католички Сениорат – Домагај“ били су задужени Петар Гргец и др Стјепан Подолшак; за „Хрватско католичко Старјешинство - Домагајки“ др Божена Дежелић и проф. Ружа Брунчић; за „Католичку ђачку Лигу - Домагај“ студенти Иво Богдан, Иво Бојановски; за „Католичку лигу ученица – Домагај“ студенти Злата Дупин и Катица Маржић; за „Хрватско католичко друштво академичара - Домагај кандидати филозофије“ Тиас Мортиђиа и Драгутин Грганић; за „Хрватско католичко друштво академичарки – Домагај. Анка Алић, кандидат агрономије и Кармела Грацин, студент филозофије; за „Омладински савез – Домагај“ др Фердо Фукс и Стјепан Храстовец, студент права; за „Католичке мужеве“ др Стјепан Маркулин и др Велимир Дежелић, син; за „Католичке жене“ Јулијана пл. Халпер-Сигетска и др Марија Љубић, лијечница.

С доласком Степинца на чело Католичке акције почеле су кадровске турбуленције у водству католичке акције. *Хрвајски листи* од 18. ожујка 1936. објавио је вијест да је први предсједник реорганизиране Католичке акције загребачке надбискупије, вођа крижара др Иво Протулипац, предао оставку „на части“ предсједника Католичке акције. У образложењу своје оставке навео је да не може даље „обнашати ову тешку дужност, јер му је онемогућено да оживотвори ондашњи Програм, који је 31. сijeчња 1936, споразумно са надбискупом коадјутором дром Степинцем израдио, а којег је оживотворење стављено њему у дужност, када је именован предсједником“. Као што је било познато, у тадашњем програму нарочито је била наглашена деполитизација хрватског католичког покрета путем Католичке акције. За новог предсједника требао је бити именован професор Петар Гргец, познати католички радник из групе сениора Хрватског католичког академског друштва „Домагај“ и сарадник *Хрвајске сѣраже*.

За деполитизацију римокатоличког дјеловања био је и надбискуп сарајевски, др Иван Шарић, који је иступао против некадашње „политичке гране“ римокатолицизма. У том смислу Шарић је говорио, у присуству народног заступника др Јураја Шутеја, на прослави св. Јосипа у „Напретковом конвикту“, који је славио „благдан свог кућног патрона – св. Јосипа“. Шарић се првенствено обрушио на „непријатељску штампу“: „Нама непријатељска штампа измишља у последње време којекакве интриге о тобожњој неслози између народа и католичког свећенства, наиме између политичких вођа и клера. Из тога се најбоље види

да би становити кругови најрадије гледали да између Хрвата постоји раздор. Измислили су и некакву клерикално-франковачку фронту. Сувишно је такове измишљотине оповргавати, јер кад би се на све измишљотине освртали губили бисмо наше народне енергије у узалудну ствар. Ја увјеравам наше противнике да хрватска Католичка акција никада неће заћи у политику, јер је Католичка акција баш и основана зато да свакога постави на своје мјесто: свећеника у цркву католичку, а свјетовњака на чело народне политике (појављује се изненађујући „либерализам“(!?) Шарићев-Н.Ж). То је била мисао и жеља папе Пија XI када је оживотворио Католичку акцију., која остварује велику девизу хрватског апостола Старчевића, који је рекао ‘Бог и Хрвати’!, мислећи при томе да ће срећа Хрвата бити потпуна тек онда када се оствари и потпуна хармонија између народа и свећенства, која је остварена заслугом наших великана, Анте Старчевића и Стјепана Радића.³⁶ Присутни су бурно акламирали надбискупу, а на говору му се захвалио управитељ конвикта др Драган Челик. Послије је приређена академија која је завршена пјевањем „Лијепе наше“.

Полемика о значају Католичке акције повела се између либералне и клерикалне штампе а нарочито унутар корпуса римокатоличке штампе. Тако се између два римокатоличка гласила, *Хрвајске стјраже* и *Ћаковачке Хрвајске обране*, повела опширна полемика управо о самом значају Католичке акције. У полемици су изнесена два, у основи различита гледишта о темељним народним питањима у вези са дјеловањем Католичке акције и преко ње цијеле Римокатоличке цркве. Загребачки *Обзор* се у овој полемици ставио на страну *Хрвајске стјраже*, истичући да „писање *Хрвајске обране* зачуђује: „Кад човјек не би прочитао у њеним ступцима оно што је написано о Католичкој акцији и њеном односу према хрватству, не би вјеровао да се што таковог може приопћити у једном католичком листу, који и у наслову има ознаку ‘хрватски’“. Према *Обзору Хрвајска обрана* је стала на некакво интернационално становиште, јер се она веома жестоко противи да се „уопће на приредбама Католичке акције наступа хрватски и држе говори у хрватском духу“.³⁷

Хрвајска обрана се нарочито бунила што је на прослави Католичке акције у Загребу споменуто неколико пута хрватско име, а особито је замјерала што су поједини говорници истицали Старчевићево гесло „Бог и Хрвати“ и „Вјера у Бога и сељачка слога“, „премда су они то учинили да покажу како су и Старчевић и Радић били добри вјерници“ (јер су били оптуживани за вјерски либерализам и антиклерикализам-Н.Ж). На чуђење присутних католичких „домољуба“ *Хрвајска обрана* је тврдила да се такви национални говори држе на прослави Лијепе наше, а не на зборавању Католичке акције!“

Обзор је овим био шокиран истичући да је „оваково схваћање“ улоге ри-

36 „Надбискуп др Иван Шарић о Католичкој акцији“, *Хрвајски лист*, 20. ожујка 1936.

37 *Обзор*, 12. ожујак 1936.

мокатоличке цркве у јавном животу „убитачно у данашњим приликама, управо за добро схваћене интересе Цркве“: „Кад би се Црква сугласила с оваковим схваћањем, значило би да се она најмање интересира за народну и политичку судбину Хрвата. Таково становиште католичке цркве према нашим народним и политичким питањима конвенирало би свим оним елементима који хоће да што више ослаби утјецај цркве у јавном животу и да спријече остварење оправданих захтјева Хрвата, као и оних кругова који раде да створе сукоб између цркве и народа. Схваћање ђаковачког тједника о улози католичке цркве у нашем јавном животу могло је никнути у глави само оног који не схваћа да је црква везана с народом и да интернационализам католичке цркве не значи и не може значити да је она изван народа“.³⁸

Новинар *Обзора* је сматрао да је зато *Хрвајска сйража* оправдано реагирала на такво писање и констатирала да је оно у „диаметралној протимби“ с хрватском оријентацијом Католичке акције у загребачкој надбискупији, па је истакла да је писање *Хрвајске обране* са католичког гледишта апсолутно не-исправно, а са националног потпуно штетно и убитачно, па поставља питање да ли оваково писање неће израбити противници католицизма, у првом реду масони, као доказ да су католици по себи анационални. Анонимни новинар сматра да би за римокатоличку цркву била још штетнија реакција кад би се њена хијерархија случајно сагласила са таквим схватањем *Хрвајске обране*: „Јер масони су ионако противници католичке цркве и уопће јавног дјеловања католичке цркве“. Потом је новинар истакао да хрватска јавност поштује своју цркву и због тога што је она у јавном животу показала да је са народом и да предано помаже његову борбу за остварење оправданих народних и политичких захтјева. По *Обзору*, „треба се дубоко чудити да *Хрвајска обрана* не води рачуна о овом расположењу народа и још више о непобитној чињеници да је искуство показало да не може бити цркви добро ако није народу, а народ да је слабији ако је ослабљена црква“.

Обзор закључује да изгледа као да је 20 година преспавао писац чланка у *Хрвајској обрани*. Његово мишљење то више изненађује јавност кад се зна да су смјернице Католичке акције одређене позитивним директивама загребачког надбискупа Алојзија Степинца, „који сваком приликом упозорава вјернике на дужност према Домовини и Хрватском народу“. Наводи се даље да је Степинац „прошних дана“ у свом говору у Крижевцима дао симболичку слику о дужности свећеника, кад је нагласио да се у љубави према свом народу и цркви не да ни од кога на свијету надвисити. То би све, по *Обзору*, требало бити познато *Хрвајској обрани* као „службеном католичком тједнику, а требало би јој бити познато и то да ни највиша црквена хијерархија у Ватикану не тражи да Католичка акција буде анационална. Да се она десинтересира за народне интересе народа у којем дјелује и чији чланови творе њене редове“.

По схваћању *Хрвајске обране*, Хрват-католик кад постане члан Католичке

38 Исто.

акције, требао би престати бити Хрват, а посебно да се бави народним и политичким питањима и потребама. *Хрвајска слиража* је подсјећала „исправно“ на говор проф. Клеменса Јендржејевског који је на предавању словенских католичких академичара рекао да није кршћански идеал да се одгоји и створи такав тип човјека који не би био ни Пољак, ни Хрват, већ само кршћанин. На крају је *Хрвајска обрана*, као ђаковачки католички тједник, морала имати на уму и мисли и дјеловање Штросмајера, који „никад није лучио цркву од народа, нити је икад помислио да би католичка црква у Хрватској требала бити интернационална...“. За *Обзор* је утјешна појава да је схваћање *Хрвајске обране* осамљена појава и да је оно одмах наишло на жестоку и оправдану реакцију у самим католичким редовима, те да је у протимби са смјерницама и радом црквене хијерархије.³⁹

Степинцу је дакле, одмах дато водство Католичке акције за загребачку надбискупију, која је, „по застраним начелима римског папе“, имала да „пропагира католички живот на свим линијама приватног и јавног живота католичких вјерника“. Она је била „савез, централа и директорат свих религиозних организација и удружења“, а водила је „старе друштвене религиозне организације и бринула се за оснивање нових“. Под Степинчевим надзором Католичка акција се бринула за организацију еухаристичких конгреса („конгреса лијепе љубави“), састанака и осталих еухаристичких манифестација на подручју загребачке дијецезе. Тако је Степинац на зборовану изасланика Хрватске католичке сељачке омладине (Ском-а) одржао говор, на који се, с обзиром на „наше политичке и јавне прилике“, посебно осврнуо *Обзор* од 28. октобра 1936. године: „Загребачки надбискуп организира у посљедње вријеме у крилу Католичке акције разне огранке, као што су сељачке, грађанске и радничке омладине, мушке и женске. Према правилима тих огранака, сав је њихов рад изван политички и изван страначки. Како иста правила кажу, ти огранци морају радити једино на ширењу моралних засада, које научава католичка вјера. Унаточ тих јасних одредаба правила споменутих огранака, у неким круговима гледа се с неповјерењем на оснивање тих организација и на њихов рад. Неки црквени великодостојници пак, као сарајевски надбискуп др Шариф, нијесу дозволили да се на њиховом територију оснивају такви огранци, а посебно Ском. Међутим, треба лучити побуде ових црквених великодостојника од оних других појединаца и кругова, који су против оснивања и рада тих огранака. Сарајевски надбискуп сматра да је на територији његове надбискупије довољна организација крижара, те да не треба оснивати нове католичке организације, које би могле нарушити компактност хрватских народних редова у Босни. Ова је побуда сигурно хвале вриједна, јер ништа нам у Босни није толико потребно, колико компактност наших народних редова. Међутим, би било свакако потребно и за интересе цркве и за интересе нашег народа, да и црквена хијерархија и у овим питањима буде сложна. Хрватске се јавности не може добро дојмити, ако се црквена хијерархија

³⁹ *Обзор*, 12. ожујак 1936.

у оваковим питањима не слаже и поједини католички органи полемизирају о томе, износећи различита гледишта. Црквене и политичке прилике у појединим нашим крајевима нису исте, па зато оно што може бити добро у Бановини, не мора бити опортуну у Босни или негдје другдје....“⁴⁰

Другачије је било, како пише *Обзор*, са становиштем других појединаца и фактора, који су против оснивања ових огранака и Католичке акције уопће: „Можда међу овим факторима има и људи који, неупућени мисле да би се заиста Католичка акција могла претворити у неку политичко-страначку акцију, која би угрозила компактност народних редова. Но свакако је далеко већи број оних који сумљиче ову акцију намјерно, премда знају да је то строго изван политичка и изнад страначка организација“.⁴¹ *Обзор* је даље истицао да је „сада дошла и категорична изјава надбискупа коадјутора дра Степинца“, који је демантовао да је Католичка акција и њени огранци противни Хрватском народном покрету, закључује да сада нико неће моћи тврдити да је Католичка акција уперена против компактности Хрватског народног покрета. Они су увјерени да је ријеч надбискупа-коадјутора мјеродавна и да ће католичка црква, „као и до сада, помагати борбу нашег народа за остварење његових народних и политичких захтјева“. *Обзор* се слаже у томе да Католичка црква не смије да стоји „прекрштених руку на културном и социјалном пољу“, те да она може „да заступа начела и догме свог наука“. Дакле, католичка црква је у потпуности прихватила народне и политичке захтјеве водства Хрватског народног покрета.

⁴⁰ *Обзор*, 28. октобра 1936.

⁴¹ „Католичка акција и Хрватски народни покрет“, *Обзор*, 28. листопад 1937.

СЈЕДИЊЕЊЕ ПОЛИТИЧКОГ „ДОМАГОЈСКОГ“ КАТОЛИЧКОГ ПОКРЕТ СА „КРИЖАРСКОМ“ НЕПОЛИТИЧНОМ КАТОЛИЧКОМ АКЦИЈОМ

Католичка акција у Степинчевој загребачкој надбискупији дијелила се, дакле, на Крижарски тип и Домагојски тип. Бан Савске бановине Марко Костреничић истицао је 1935. да ова два типа, без обзира колико имали идентичне циљеве, међусобно се нису увијек трпили, и то из личних и програматских разлога. Супротни „домагојски“ дио Католичке акције био је огорчен јер је Степинац „без питања“ поставио за предсједника дијецезанског окружја Католичке акције адвоката (лаика) др Иву Протулипца, иначе вођу Крижара. У диктаторском стилу Степинац је намјеравао да „макне“ и тадашњег „духовника“ Католичке акције, пребендара Јесиха, на чије мјесто је поставио др Белухана, жупника св. Марије (кога је већ раније предложио за каноника Првостолног каптола загребачког). Свим тим Степинчевим одлукама „Домагојци“ (као вође некадашњег Католичког покрета с почетка вијека) су се нашли повређенима, јер су сматрали да им та мјеста припадају као старијима („сениорима“) и као онима који су до тада били на челу Католичке акције, ранијег политичког Католичког покрета. Неколицина „домагојеваца“ је протестирала код надбискупа Степинца, али све је то било узалуд. Код њега су у среду 11. марта 1936. тражили аудијенцију жупник св. Петра др Лончарић (Степинчев бивши професор), проф. Економске школе др Шћетинец и катехета др Коларић (Степинчеви школски другови), али су одбијени. У другој, успјелој аудијенцији проф. Лончарић је Степинцу приказао како је постављењем др Протулипца одбио од себе у првом реду „Домагојце“ и високу католичку интелигенцију (свршене студенте), као и свешенство у провинцији, које је пристајало уз Домагој (Сениоре). Др Лончарић је Степинцу отворено „приказао“ како се он (Степинац) и онако налази у сукобу са државним властима, како га на Каптолу (загребачком) нико не воли, и како ће својим сталним погрешкама одбити од себе и све остале католичке раднике, те како „тима постаје немогућ на надбискупској столици“.

Надбискуп-коадјутор Степинац је др Лончарићу одговорио да је поставио Протулипца за предсједника Католичке акције из политичких разлога, јер да ужива пуно повјерење др Мачека. На то су сва тројица поменутих изасланика оправдано констатовали да је „према томе Католичка акција само један дио Хрватског народног покрета (који је предводио Мачек-Н.Ж), што се по њима, противило принципима Католичке акције (како их је Степинац сам поставио), а према којима Католичка акција не смије бити страначки (политички) обиљежена. Притиснут од свог професора и бивших школских другова Степинац је отворено признао да су у праву, рекавши да му је већ свега доста и да ће се повући, и ако буде требало „поћи у самостан“. Поменути изасланици су добили дојам да надбискуп није свој господар и да ради по инструкцијама исусовачког

провинцијала – језуите Јурића, с којим се „дневно савјетује“. Повјерљиви разговор „изасланика“ доспио је до директора *Хрвајске стјраже* др Јанка Шимрака („коме су реферисали о резултатима своје мисије“), који је потом и сам одлучио да ће се приближити Влатку Мачеку и чак ступити у његову Хрватску сељачку странку. И заиста други дан, тј. у четвртак 18. марта, „Шимрак је пошао др Мачеку и собом повео проф. Гргеца, да му се као представници Домагоја поклоне и замоле га за пријем у странку“. Бан Костренчић је извјестио да их је Мачек врло љубазно примио, и задовољан их питао шта од њега лично траже. Одговорили су да за себе не траже ништа, али да га моле да његова странка (ХСС) у својем раду не дира у Католичку цркву и у њене вјерске организације. Мачек им је за цркву обећао да је „неће дирати“, док се за организације није изјаснио. Из питања Мачека „шта они траже за себе“, изасланици су разумјели да је Протулипац тражио за себе једно мјесто у самом водству странке. Мачек им је изричито одобрио да смију без икаква обзира у *Хрвајској стјражи* нападати водство Хрватске сељачке странке, а нарочито Рудолфа Херцеге, „по чему су закључили да у странци постоје двије струје, како се то у јавности и проноси“. Бан Костренчић је на крају извјештаја закључио да „упућени у ове догађаје виде да је тиме Католичка акција у надбискупији загребачкој престала да постоји као независна акција, те да је подређена водству др Мачека (Хрватском народном покрету)“.⁴² Због свега тога, свог несигурног положаја у почетку бискуповања, Степинац се за подршку обраћао језуитима.

Идеолог „Домагоја“ др Марио Матулић у циљу одржања и омасовљења његове академске (студентске) организације, потезао је митолошке тезе о Хрватима као историјском народу, који се изграђивао кроз вјекове, па зато „највећи извори његове снаге, најпривлачнији примјери за насљедовање, најславнији узор хероизма леже у његовој повијести“, која је његово „највеће благо, најјача полуга његове снаге...“. У чланку о тридесетогодишњем јубилеју Домагоја др Матулић није заборавио оснивача Хрватског католичког покрета, Словенца бискупа крчког Махнича. Он је наглашавао да је првоборац и најјача организација тог покрета био Домагој, који је био, у „повијесном значењу“, „одгојилиште и расадиште, школа свјетовњачке католичке интелигенције, жариште хрватске католичке мисли у центру хрватског народа, на једином хрватском свеучилишту (тј. у Загребу-Н.Ж)“. По Матулићу Домагој је био „свијестан мисионар једнога покрета, којему је била девиза и сврха, да његови чланови дјелују у јавном животу тако да све своје силе допринесу за препород Хрватске и хрватскога народа у Христу“. Основна идеја Домагоја била је дакле, идеја католичког препорода, идеја потпуне везаности Хрвата за Ватикан и Римску цркву.⁴³

42 АЈ, Збирка Милана Стојадиновића, Бан министру двора Милану Антићу, 16. марта 1935.

43 „Др Матулић о јубилеју Домагоја“, *Хрвајска стјража*, 28. студени 1937.

ОСНИВАЊЕ НОВИХ И ОМАСОВЉЕЊЕ СТАРИХ ДРУШТАВА КАТОЛИЧКЕ АКЦИЈЕ

Под водством Степинца „Хрватска католичка акција продира на све стране“. Под таквим насловом *Хрвајска сѝража* од 14. вељаче 1937. објавила је чланак о оснивању нових друштава, течајева и о спровођењу духовних вјежби на подручју загребачке надбискупије, и то: у Волављу (жупа Петровина) друштво Хрватски католички мужеви, поменуте Хрватске католичке жене, Хрватски СКОМ (Сељачка католичка омладина) и Хрватска СКОМКА (Сељачке католичке омладинке); у Дубовцу је основан Хрватски СКОМ (из централе је присуствовао изасланик М. Томац); у Клањецу је основана Хрватска католичка жена и Хрватска СКОМКА. Сва ова друштва припадала су разним окружјима Хрватске католичке акције у Загребачкој надбискупији.

У поменутом чланку *Хрвајске сѝраже* даље се наводи да је у Суњи код Сиска одржан „предводнички течај“, а у Речици је 31. сижечња 1937. био благослов застава друштва Хрватских католичких мужева и Хрватског СКОМ-а. Духовне вјежбе за Хрватске католичке мужеве и хрватске „скомаше“ одржане су у Чаковцу крајем јануара. Том згодом је уприличено и свечано примање нових чланова у оба друштва. Надаље су одржане духовне вјежбе за чланове Хрватског СКОМ-а у селу Бели (предводио их др Нежић), затим за хрватске католичке мужеве у Храстовици; за Хрватске католичке мужеве и крижаре у Шпишић Буковици (предводио их Павао Јесих, Степинчева „повјереник“ за Католичку акцију) итд.

Посебно је био активан Хрватски СКОМ у Цернику (загребачка надбискупија) који је „недавно“ одржао главну скупштину и око 30 састанака. Послао је делегате о властитом трошку на збороване „сељачке елите“ у Загреб. Чланови су обављали заједничку св. Причест једанпут мјесечно и о свим већим благоданима. На главној скупштини је закључено да се оснује „Каритас“ и да се поведе акција за набавку свијећњака за олтар св. Крижа у цркви. Послали су и делегате за „збороване сељачке елите“ у Загреб у љето 1936. године.⁴⁴

За Католичку акцију у Градацу (код Макарске, сплитска бискупија) написано је да је недавно уведена и да је наишла на тежак терен, „јер су комунисти бацили сјеме раздора у жупу и завели лијепи број омладине, иначе дјеце од честитих родитеља“. Ипак је жупник фра Јеролим Силова, уз помоћ „познатог“ фрањевца фра Б. Штефанића, успио организирати сва друштва Католичке акције: „Тамо је основано друштво за свијесну сељачку католичку омладину (Хрватски СКОМ), друштво хрватске женске сељачке омладине Католичке акције (Хрватску СКОМ-ку), друштво Хрватских католичких мужева и Хрватских католичких жена, те Младих јунака и Младих јунакиња“. Чланови Хрватске като-

⁴⁴ *Хрвајска сѝража* од 14. вељаче 1937.

личке акције саградили су двије дворане: једну за сијела а у другој је била читаоница. *Хрвајиска сѣража* је даље наводила да се друштвено дјеловање хрватске Католичке акције осјећа у цијелом мјесту, а да је нарочито активна предсједница хрватских католичких жена која увјежбава женски хор.

Хрватски СКОМ и Хрватска католичка акција у Бристу (бискупија сплитска), у ком се родио Андрија Качић – Миошић, сврстао је у редове Католичке акције све најчеститије што има“. Брист је имао „потпуну Католичку акцију“, тј. друштва за хрватске сељачке омладинце (Хрватски СКОМ), за хрватске сељачке омладинке (Хрватска СКОМ-ка), за хрватске католичке мужеве те за Младе јунаке и јунакиње (за дјецу). Истиче се да су хрватски „скомашки“ око цркве искрчили крш, насули тло земљом и засадили цвијеће. По томе се види да су „хрватски скомашки из Бриста исправно схватили своју задаћу јер се брину за пољепшавање мјеста, а црква ти је образ села, јер странац најприје дође пред цркву“. Круна свега рада Католичке акције у Бристу било је друштво Хрватских мужева, „којих је 50 на броју“. Они су уредили читаоницу коју су назвали „Читаоница Хрватске католичке акције – Брист.“⁴⁵

Да би се схватио циљ рада Хрватских католичких мужева неопходно је навести неке дијелове из њихових правила, у којима пише: „Друштво је неполитичко...; сврха је друштва да вјерски и ћудоредно усавршује чланове према начелима Католичке цркве, да им што потпуније изгради свијест у питањима сталешким, обитељским, друштвеним и грађанским, да их учини несутрашивим бранитељима вјерских права у свим подручјима живота, те ревним сурадницима Цркве и свећенства у раду око католичке друштвене обнове према смјерницама Католичке акције. Средства за остварење циљева су морална и материјална. У морална средства спадало је: судјеловање чланова код духовних вјежби, јавно и заједничко учествовање код служба Божјих, процесија и вјерских манифестација, заједничко примање сакрамената итд; одржавање састанака, предавања и течајева за проучавање свих савремених питања о којима треба да буде обавијештен и поучен сваки свијесни католик; издавање публикација, брошура, листова и летака, оснивање књижница, читаоница, подупирање католичке штампе, дизање и уздржавање властитих друштвених просторија итд; живо судјеловање код свих потхвата, што ће их подузети било Средишњи и Диецезански Католички Народни савез било Средишњи савез и Окружје Хрватских католичких мужева у обрани католичких друштава, институција, школа, кршћанског ћудоређа и свих других католичких интереса и права, као и судјеловање у оним потхватима који иду за свестраним ширењем уплива Исуса Христа и Његове Цркве на обитељ, друштво и народ“. Чланом друштва могли су бити „мужеве католичког увјерења и осјећаја, те доброг ћудоредног понашања, које год добе ако су ожењени, а ако су нежењени онда ако имају 30 година“.

45 Исто.

СТЕПИНЧЕВА КРИЖАРСКА БРАТСТВА И СЕСТРИНСТВА

Степинац је, дакле, у потпуности био за јачање неполитичке струје у римокатолицизму тј. Католичке акције, у односу на ранији (старији) страначко-политички Католички покрет, који су предводили „домагојевци“ на челу са тајним Сениорима. Најјача организација „класичне“ (првобитне) Католичке акције били су Крижари које је у фебруару 1930. покренуо лаик адвокат др Иво Протулипац умјесто забрањених Орлова (пандам либералним југославенским Соколима које је предводио Иван Мерз.⁴⁶ Међутим, Крижарима није био дозвољен рад у периоду Диктатуре, али су слободније дјеловали у намјесничком режиму кнеза Павла и владе Милана Стојадиновића. Крижарска братства и сестринства обављала су активност и мимо законске забране (до 1936), истичући хрватски национални ексклузивизам, изражени сепаратизам, србифобију и антијугославенство. Са слободнијим радом у намјесничком периоду друштво се омасовило, па је 1938. бројало 540 мушких крижарских друштава са 30.000 чланова, те 452 женска друштва са 18.935 чланица.⁴⁷

Оснивач Крижара др Иво Протулипац тјесно је сарађивао са надбискупом-коадјутором Степинцем, који је био тајна моторна погонска снага крижарских братстава и сестринстава. Протулипац је често заједно са Степинцем учествовао на бројним католичким прославама, као на пр. пригодом прославе Папинског дана, која је одржана у Загребу 16. фебруара 1936. године, на иницијативу Католичке акције у Загребачком збору, а под предједавањем др Протулипца који је одржао слиједећи говор: „Рад на изградњи ђудоредних (моралних-Н.Ж) основа народног живота и уклањању свих сметња које су на путу здравој изградњи народног живота на законима Божјима и законима кршћанске љубави, је посао који спада у дужност најбољим синовима хрватског народа. Када све то знамо, онда ће нам бити јасно, да код нас Хрвата неће више бити могућ ни тзв. политички клерикализам, стварање тзв. католичких странака за одбрану вјере. Тај импорт из Словеније (мисли на клерикалну Словенску људску странку-Н.Ж) није за нас и криво рачунају у Љубљани и Београду мисле, да би се на овај conto у Хрватској могло што ушибарити. Исто тако, како ћемо се као лавови борити за вјеру нашу, која нас повезује с Богом и утврђује здраве темеље народном животу, борит ћемо се из све снаге против појава да се на рачун вјере ствара страначка политика. Ширине католицизма и цркве наше нека су отворене за све који су добре воље, јер не може бити привилегованих нити се католичка дјелатност смије везати за котеријске појаве и монополе. Сви су нам драги,

46 Опширније: Н. Жутић, Соколи – идеологија у физичкој култури Краљевине Југославије 1929-1941, Београд, 1991.

47 *Недјеља*, Сарајево, бр. 35, 25. рујан, 1938.

сви добро дошли, који у животу, штампи, културној дјелатности, социјалном животу желе што допринијети за продубљење духовног опедјељења хрватског народа“.

Протулипац је на крају говора похвалио „нашег младог Надбискупа“ који је, „наслеђујући дјело свога предшасника а данашњег јубиларца“ (Бауера), дао у том погледу „одријешите директиве да неће допустити да се у име католицизма ствара страначка политика, а зове све којима је до добра и напретка хрватског народа, да помогне велико дјело духовне изградње“.⁴⁸

Вођа Великог крижарског братства др Иво Протулипац био је главни говорник на крижарској академији у Сарајеву 25. октобра 1936. године. Главну потпору за развој крижарства у Сарајеву и БиХ имао је у надбискупу Ивану Шарићу, „старом пријатељу и бранитељу великог дијела хрватске католичке омладине“ у Сарајеву. У свом говору Протулипац је ултимативним тоном заповједио да са „крижарством треба одмах почети, ни часа не чекати!, борбе се не бојати!“ . Према директивама Иве Протулипаца задатак сарајевских крижара требао се састојати у обради душе омладине како би се створила нова генерација хрватске младежи. Пред сарајевска млада покољења Протулипац је дошао са „лако приступачном науком“: „Хоћемо да Хрватску препороди Божји закон, старо хрватско поштење и друштвена правда. Хоћемо Хрвате по духу и срцу, оне и онакве какви су били Хрвати Петра Крешимира, Николе Јуришића и Николе Зрињског, када се читав живот нашег народа оснивао на моралним снагама вјере наше..., а круну свега чинила је бескомпромисна, ничим поткупљива, неограничена љубав према светој груди дједовској и домовини нашој“⁴⁹.

ХРВАТСКИ ЈУНАЦИ

Залагањем надбискупа Степинца своју активност од 1936. године отпочели су и *Хрвајтски јунаци*, који су организовани по узору на истоимена профашистичка бугарска друштва. Правила омладинског излетничког спортског и „узгојног“ друштва „Јунак“ одобрило је Министарство физичког васпитања народа 7. октобра 1936. године. Међутим, новом одлуком Министарства од 19. априла 1937. забрањен је рад тог друштва с образложењем да је рад „Јунака“ истовјетан са радом Сокола Краљевине Југославије, што је законом забрањено, а нарочито што то друштво изричито истиче свој „племенски“ (хрватски) карактер и политички (ушашко-франковачки-Н.Ж) карактер.⁵⁰

С друге стране, бан Ружич као римокатолички свећеник скривао је праву суштину рада Јунака пред предсједником владе. Наиме, он је као припадник

48 АЈ, Збирка М. Стојадиновића, Бан М. Стојадиновићу, 19. фебруара 1936.

49 *Католички шједник*, Сарајево, 1. студени 1936)

50 АЈ, Збирка Милана Стојадиновића, ф. 50, Извјештај бана Савске бановине Виктора Ружића предсједнику владе М. Стојадиновићу, 26. Маја 1937.

римокатоличког клера идеалисао рад „Јунака“ наивно истичући да је сврха друштва „да младеж окупи помоћу спорта, излета, изобразбеног рада, те да их узгоји за честите, значајне и просвјећене људе и очува од злих утјецаја развратних струја, посебно комунизма“: „Друштво ће се на посебан начин посветити сузбијању марксизма међу омладином и супроставља му здрав морални и патриотски рад, а нарочито истичу да им није сврха оживљавање бившег Хрватског сокола“.

Уствари, „Хрватски јунаци“ су били организација Католичке акције, којој је на челу стајао вођа Крижара др Иво Протулипац (правник, лаичко лице при Цркви). Они су настојали да остваре што ближе сарадњу са Мачековим ХСС-ом како би се формирао снажан хрватски народни покрет. *Хрвајски јунак* је био продукт хрватског сепаратистичког блока франковаца и клерикалаца, као типичан примјер клерофашизма на територији Краљевине Југославије. Он је био плод заједничког дјеловања дијела водства Хрватске сељачке странке (клерикалног дијела), бивших чланова забрањеног *Хрвајској сокола* и вођа Католичке акције. Дјеловао је дакле, као заједнички продукт физичке културе (са тјеловјежном организацијом Крижара) Хрватског народног покрета. У септембру 1939, у повољној политичкој клими Бановине Хрватске, Протулипац је израдио правила друштва и дао их на сагласност потпредједнику владе Мачеку који је, послије извјесног оклевања, преко бана Ивана Шубашића легализовао организацију. Водство ХСС-а, које је управљало Бановином Хрватском, ипак је подржавало рад *Хрвајској јунака*, пошто је он радио у духу гесла „За Бога и Хрватску“, због чега је имао материјалну и моралну потпору политичког и државног водства Бановине Хрватске.⁵¹

Управне власти Бановине Хрватске су 9. септембра 1939. одобриле рад Хрватског јунака на подручју Бановине, а преко Одјела за просвјету Бановине Хрватске омладини је препоручено учлањивање у ово „омладинско излетничко шпортно и узгојно друштво“. Школама у Бановини Хрватској препоручено је да уступе просторије *Хрвајском јунаку* за вјежбање у време када нема наставе. Друштво је окупљало чланство од седам до 35 година, а одељак за старије звао се „Јуначка заштита“ („борбени одјељак“ по узору на Хрватску грађанску и сељачку заштиту ХСС-а). Припадници ХСС-а и Католичке акције упућивали су с годишњих скупштина *Хрвајској јунака* поздравне телеграме Влатку Мачеку и надбискупу Степинцу. Велики дио крижарске омладине активно се укључио у рад *Хрвајској јунака*.

Треба истаћи чињеницу да је *Хрвајски јунак* пропагирао расну свехрватску идеологију прожету нацистичком фразеологијом о потреби стварања „Хрвата више вриједности“, остварења „новог времена у новој бољој Хрватској“. Омладини је приписивана пресудна улога код остваривања националних, социјалних

51 Н. Жутић, Соколи - идеологија у физичкој култури Краљевине Југославије 1929-1941, Београд, 1991, 139-140.

и „културно-револуционарних“ задатака. *Хрвајски јунак* је заговарао „класни мир“, корпоративни (сталешки) систем за организацију друштва у којем влада слободан однос уговарања између радника и послодаваца преко сталешких удружења. Испољавајући агресивни хрватски национализам, *Хрвајски јунак* се представљао као елитна организација хрватске националистичке (шовинистичке) омладине, у коју су могли ући само млади Хрвати, национално здрави и чисте националне прошлости. Хрватска домовина је у очима *Хрвајског јунака* требало да буде национално (аријевски) чиста и према другима, поготово према православним Србима, непријатељски и борбено расположена. Може се закључити да је то друштво представљало први легални клерофашистички облик организовања омладине. У периоду владе Милана Стојадиновића конспиративно су дјеловали *Хрвајски соколи* и *Хрвајски скаути* са *Крижарима*, којима је Анте Павелић (уз Степинчеву асистенцију) намјенио кључну улогу код будућег организовања општеномодног устанка Хрвата.⁵²

„ЗБОРОВАЊА“ КАТОЛИЧКЕ АКЦИЈЕ

„Зборована“ Католичке акције у више наврата предводио је надбискуп Степинац. Велико зборовање надбискупских окружја одржано је 31. listopada 1937. године у Загребу, у присуству око 400 делегата. *Хрвајска сџража* је користила термин зборовање надбискупијских окружја појединих грана „Хрватске Католичке акције“. Кoadјутор Степинац специјално је посветио пажњу зборовану „Католичких мужева“, пред којима је изнио програм рада за цијелу Католичку акцију свих типова за 1937. годину. „Католички ђаци“, учлањени у бискупијско окружје католичких ђака, одржали су своје зборовање послије свечане св. мисе у дворани Надбискупског конвикта у Влашкој улици. Поздравни говор одржао је председник окружја П. Тијан. Поздравио је по први пут сакупљене представнике и чланове ђачких друштава Католичке акције, затим пријатеље католичких ђака, проф. др Љ. Мараковића и духовнике ђачких друштава, „велечасне оце“ фрањевце Срећка Мајсторовића и дра Бонифација Перовића. Послије Тијана предавање о дјеловању кина и модерне књижевности на формирање ђака одржао је проф. др Љубомир Мараковић, истакавши вредност римокатоличких филмова и књижевности. За време тог предавања ђачко зборовање предводио је изасланик надбискупа Степинца Павао Јесих, генерални духовник Католичке акције, који је ђацима изручио топле поздраве коадјутора Степинца.

Треба нагласити да су сва споменута омладинска друштва била „млада“, а нека тек основана, захваљујући агилности младог коадјутора који се својски залагао за њихово утемељење и ширење. Та друштва су се у другој половини тридесетих година бавила тек окупљањем чланова и самом организацијом друшта-

⁵² Исто.

ва. Таквом јачању младих друштава служила су „зборована“ Католичке акције.

Након поднесених извјештаја тајник надбискупских окружја Фран Рубин поднио је извјештај о раду самог окружја, у ком је нагласио: „Окружје ради тек нешто више од годину и пол дана. Има сада осам пријављених ђачких вањских друштава и једно интернатско у Пожеги. Још се нека друштва оснивају. Одбор окружја је сада крњ, јер се духовник захвалио ради службених послова свога звања, а и неки други одборници су спријечени долазити на сједнице, а неки и не бораве више у Загребу. Ради тога је остао читав рад у окружју на предсједнику и тајнику. У овој радној години ће се одбор обновити, а за потребе ђачких друштава и чланова издават ће окружје ђачки лист, умнажан на гестетнерову строју“.

Потом је предсједник Тијан закључио то зборовање католичких ђака, чланова бискупског окружја ђачке омладине. У говору је ђацима нагласио кључне дужности, и то у првом реду побожност и развијање што јачег духовног живота, затим што боље спремање у струкама и школским предметима, а у друштвима спремање „поборника“. Препоручио је да свима на срцу треба да буде и католичка штампа: „Нека је сами читају, а нека је и шире, јер на тај начин и себе изграђују и држе везе са католичким гибањем код нас и у свијету, а осим тога дају прилике и другима, да уживају користи католичке штампе“.⁵³

Потом је усљедило Зборовање Окружја ученица Католичке акције, које је одржано након свечане свете мисе у дворани гимназије часних сестара милосрдница. Зборовање је отворила предсједница окружја, проф. Ружа Брунчић, поздравивши духовника окружја дра Селца и остале духовнике: др Тумпића, велечасног оца Фазинића и велечасног Звонарића, те директорку гимназије часну сестру Богољубу Јазво, директорку грађанске школе часну сестру Серафину Безјак и часну сестру Агнезу Новаковић. Затим је поздравила све ученице говорећи им о сврси оваквих зборована („напосе овог првог зборована“), те их позвала да буду „права дјеца и апостоли Кристови, да настоје око изградње свог душевног и духовног живота, па да сабраним благом чине дјела љубави свима који их требају“. Духовник Окружја др Селец поздравио је ученице упутивши им ријечи „о значењу Христа Краља за данашњи свијет, а нарочито за омладину коју Крист на посебан начин воли“. Након њега одржала је предавање „домагојска сениорка“ Анка Блажевић, под називом „Основице нашег свјетовног назора на свијет и назови нашег скупљања у редове Католичке акције“, у ком је истакнула да су на темељу основних мисли изгласане као девиза животног дјеловања католичке омладине ријечи католичког пјесника Изидора Пољака. Зборовање *Католичких ученица* посјетио је у име надбискупа Степинца генерални духовник Католичке акције Павао Јесих, који је поздравио ученице те их извјестио о раду и успјеху Католичке акције у загребачкој надбискупији. На зборовану *Католичких ученица* биле су заступљене: организација ученица ре-

53 „Зборована Католичке акције“, *Хрватска стража*, Загреб, 4. Студеног 1937.

алне гимназије сс. милосрдница, организација ученица грађанске школе сс. милосрдница, организација у Дому мајке Божје Камените, организација ученица у Врбанићевој улици, организација ученица с Каптола, организација ученица оо. доминиканаца из Максимира и организација ученица из Кустошије. Окружје је захвалило часним сестрама на велико сусретљивости.

СТЕПИНАЦ БЛАГОСИЉА БАНОВИНУ ХРВАТСКУ (1939-41)

Проватиканска политика кнеза Павла погодовала је повољном односу државе према Римској цркви у Југославији. Павле је имао блискије везе с Ватиканом у односу на краља Александра Карађорђевића, који је задржавао позицију резервисаности. Посланик у Ватикану Нико Мирошевић – Сорго најавио је посјету Ватикану Њихових краљевских Височанстава кнеза Павла и кнегиње Олге за почетак маја 1939. године. Министру двора Милану Антићу је саопштио да се ради о традиционалној посјети Њ. Кр. Височанстава Његовој Светости папи Пију XI, за коју је претпостављао да неће изостати „већ из разлога оних који су Вама боље познати него ли мени“.⁵⁴ Склоност према римокатоличкој цркви у Југославији кнез Павле је исказивао већ од времена успостављања намјесништва и владе Милана Стојадиновић. Још приснији односи наступили су са успостављањем Бановине Хрватске, која је од тада могла да води самосталну вјерску политику преко своје банске власти. Павле је посећивао Степинца у Загребу приликом својих одлазака 1940. године.

Сарајевски *Каџолички њједник* је у априлу 1940. хвалио однос нове управне власти Бановине Хрватске према Римокатоличкој цркви: „У бановини Хрватској излази се Цркви у сусрет и штују се наше кршћанске и католичке традиције. Није још све учињено, али тенденције су добре, атмосфера је здрава, добра је воља ту. Нема ни трага каквој анимозности и неповјерењу; нема ни говора о каквом принципијелном протуцрквеном и некршћанском курсу. Односи су с црквом не само коректни, него и пријатељски.

Културно и школско законодавство враћа се полагано на линију кршћанског животног идеализма; у националним омладинским организацијама има међу функционерима и проминентних католичких личности; црквеним институцијама излази у сусрет; католичком школству пушта се слободан размах; практични католици долазе без икакве сметње и запостављања и на висока мјеста у државном и политичком апарату. Ено, већ имамо, а да то није нитко тражио, и гимназијских директора свећеника; неки дан отворена је нова женска католичка гимназија, с правом јавности у Вараждину; душобрижном

54 АЈ, Кр. Посланство при Св. Столици, Мирошевић-Сорго министру двора Антићу, 26. априла 1939.

свећенству, и активном и умировљеном, повишен је додатак на скупоћу; многи католички заводи добили су и финансијске потпоре; и чиновништво и политички функционери понајвише су према клеру тактични, услужни, сусретљиви; у уредничком вијећу 'Хрватске енциклопедије' фигурира и неколико истакнутих свећеника и католичких интелектуалаца, итд.⁵⁵ *Хрвајска стџража* у броју од 20. травња 1940. са задовољством је објавила вијест да је банска власт Бановине Хрватске одобрила ширење издања Друштва св. Јеронима. У почетку чланка истиче се да је *Хрвајско књижевно друштво св. Јеронима* у Загребу издавало с посебном систематичношћу књиге националног значаја у форми директно поучној или белетристичкој, и то у време када су у школским уџбеницима и књижницама хрватска повијест, земљопис, етнографија и књижевност били сведени на минимум“. У то су се време школске књижнице снабђевале разним књигама, али су се јеронимска издања мимоилазила.

Од времена успостављања Мачекове управе банска власт Бановине Хрватске својим одлукама одобрила је ширење издања *Друштва св. Јеронима*. Тако је банска власт, Одјела за просвјету под бројем 69.975, II 1939. од 30. студеног 1939. дозволила да се јеронимске књиге набављају за школске књижнице. У том рјешењу посебно се наводи „поименце“ из поучних и 16 белетристичких издања, међу којима и радње о сељачком питању дра М. Ившића и повијесно-земљописне радње дра Катића, проф. Гргеца, проф. Јурса, дра Хорвата и других. Од белетристичких ствари Друштво је препоручивало повјесне романе „сениора“ Велимира Дежелића, Л. Катића, М. Мајера, Биничког те низ збирки приповиједака из хрватских крајева од разних писаца. Истим су рјешењем одобрене двије књиге *Друштва св. Јеронима* за помоћне књиге школским уџбеницима, и то *Хрвајска њовијесџ* од др Отона Кнезовића и *Хрвајска књижевносџ* од др Матије Ујевића. Посебном одлуком Банске власти, Одјела за просвјету од 30. ожујка 1940, одобрено је да се мјесечник *Мала Младосџ*, што га је издавало *Хрвајско књижевно друштво св. Јеронима* у Загребу, може распарчавати међу дјецу пучких школа Бановине Хрватске. *Хрвајска стџража* на крају је закључила да је „овим трима рјешењима надлежна власт исказала Друштву св. Јеронима лијепо пажњу, па сада овиси о пријатељима јеронимске и хрватске пучке просвјете да са своје стране учине своје“.

55 *Хрвајска стџража*, 5. априла 1940.

„КАТОЛИЧКИ ЋАЦИ“ КАО ДИО КАТОЛИЧКЕ АКЦИЈЕ

Велики збор *Хрвајској католичкој ђашици* организирао је „на Тијелово“ Степинац (у пратњи др Белухана и др Шепера) у свиђњу 1940. године у фрањевачкој дворани на Каптолу. Степинац је хтио да „види рад католичког ђаштва као будуће католичке интелигенције хрватског народа“. Зборовану су присуствовали монсињор др С. Бакшић – духовник Подсавеза хрватског католичког ђаштва, пречасни др Јесих, генерални духовник Католичке акције, др Лончар, велечасни П. Мушак, духовник бискупског окружја хрватских католичких ђака, часна сестра Богољуба Јазво, директорица гимназије часних сестара и бројни катехете и духовници појединих друштава Католичке акције. У уводном говору, који је изрекао иницијатор те приредбе др А. Стехно, истакнуто је да је преузвишени надбискуп Степинац почетком школске године 1939-40. „послао катехете у школу са жељом да скупљају младеж око Христа те их организирају у *Католичку акцију*. Ћацима је потом поздравни говор одржао Степинац који је био пропраћен „френетичним плеском“.

Католички ђаци су се у име друштава *Католичке акције* обраћали присутнима збораима. Слиједили су извјештаји појединих друштава католичких ученица, представљан је рад *Маријине конгрегације*, учитељских приправница, часних сестара Милосрдница основаних 1902. године. Извјештај организација *Католичке акције* сестара *Милосрдница* прочитала је И. Брајша, нагласивши да је главно питање којим се баве „духовна народна обнова поводом 1300-годишњице првих веза хрватског народа са Св. Столицом. „Извјештаје су поднијели и чланови друштава Католичке акције жупа св. Обитељи и крижарска братства и сестринства. Ћачка друштва католичке акције у својим извјештајима су наглашавали рад за „Бога и Хрватску“. Аутор чланка на крају је изнео сумарне податке о бројности друштава у Загребу: било је 16 друштава ученица, и то осам друштава католичких ученица, 4 конгрегације и 4 крижарска сестринства; од мушких друштава било је осам друштава католичких ђака, шест конгрегација и четири крижарска братства. У свакој школи било је барем једно друштво.⁵⁶

Степинац је предводио свечану академију коју је 28. октобра 1940. организовала *Католичка акција* и Литургијски одбор у *Зајребачком Збору у часи благодана Христа Краља*. Поред Степинца академији су присуствовали, бискупи др Пушић и др Барић, др Салис-Севис, др Лах, др Царевић, представници каноничког и пребендарског збора, свјетовног и редовничког клера, католичке организације, бројни одличници као и делегати друштава и установа и остало грађанство. Академија је отворена химном Христу Краљу (корал) коју је отпјевао збор Првостолне цркве. Потом је наступио збор женске учитељске школе

56 Збороване католичког ђаштва у Фрањевачкој дворани, *Хрвајска слика*, 25 свиђањ 1940.

сестара Милосрдница. Поред Степинца главни говорник је био проф. Петар Гр-гец који је говорио о свећенику у повијести хрватског народа, истакавши да су свећеници у повијести хрватског народа увијек били у првим редовима у бор-би за народна права и први у стварању народне просвјете. Нарочито признање свећеницима је дао за дјела која су припадала духовном краљевству.⁵⁷

СТЕПИНЧЕВА КАТОЛИЧКА АКЦИЈА И ГЕНОЦИДНА ХРВАТСКА 1941.

Као организације *Католичке акције* крижарска братства и сестринства с великим одушевљењем поздравила су окупацију и распарчавање Југославије и оснивање НДХ. У том чину Крижари су видјели божији прст и божију вољу, остварење свих римокатоличких настојања да се створи „Света Хрватска“ („Croatia sacra“). У клерикалној *Недјељи*, у првом броју обновљеном у НДХ од 27 травња 1941, штампан је чланак „Крижари поздрављају у Држави Хрватској Поглавника“, који у облику прогласа позива крижаре да се у свему ставе на располагање усташама. Крижари су представљени као усташки омладинци који су још у време Краљевине Југославије, за време својих састанака и таборовања, урезивали у кору дрвећа „ЖАП“ - „Живио Анте Павелић“ и на вечер при логорској ватри пјевали „Врати се Анте, Хрватска те зове“. Чланак се завршава позивом да се сви крижари укључе у рад за просперитет НДХ: „Крижари! Вјековна тежња хрватског народа је испуњена. За Хрватску државу треба свим силама радити, стога нека сваки остане на свом мјесту у свом крижарском братству. Велико крижарско братство ускоро ће послати своју окружницу са свим потребним упутама. Бог живи! Живила НДХ! Живио поглавник др Анте Павелић!“ У истом броју *Недјеље* објављен је чланак др Феликса Нидзиелског (Felix Niedzielskog), усташког поджупана, управног заповиједника усташке младежи и предсједника Великог крижарског братства, у којем представља живот и рад поглавника Павелића.

Велико крижарско братство упутило је крајем травња 1941. „поздрав Поглавнику“ преко усташког војног свећеника др Иве Губерине и „велечасне господе“ Цвитановића и Витезића. Генерални духовник Крижара, др Милан Белухан, клеронационалним говором поздравио је Анту Павелића. У јуну 1941 делегација Великог крижарског братства и сестринства посјетила је поглавника Павелића и том приликом изразила дубоку оданост усташкој идеји и борби: „Поглавниче! Наш предсједник др Феликс Нидзиелски налази се већ дује времена на усташкој дужности у Босни (у борби против Срба-Н.Ж), те дозволите да Вас, као потпредсједник... поздравим у име Крижара и Крижарица. Хрватски крижари и крижарице започињу своју борбу за душе хрватске омладине у часу када

57 Свечана академија у 33, Хрватска стража, 30. листопад 1940.

задња српска тиранија пада на хрватски народ... На крају посјете Павелића су поздравили са крижарским поздравом 'Бог живи', а сви су изразили одлучност да у сваком часу буду 'За Дом (сви присутни устају и поздрављају уздигнутом руком, и громко кличу 'Спремни!'"⁵⁸

Као најјача организација *Католичке акције* крижари су дали највише истакнутих кадрова у усташкој организацији, војсци, власти НДХ, државној пропаганди, као и у полицији и у логорима смрти. Крижари су стално истичали да је њихова заслуга што усташтво и НДХ манифестују изражене вјерске осјећаје и што су РКЦ и усташки режим „солидарни у методама и циљевима“. Ни студентска омладина, окупљена око *Хрватској академској друштва „Домагој“* (Степинац их сјединио 1936. са Крижарима и створио „нову“ или „чисту“ Католичку акцију), није заостајала у изливима одушевљења поводом успоставе „свете божанске творевине“ – Независне Државе Хрватске. Карактеристичан је телеграм из маја 1941. године: „Поносни на чињеницу да су из редова тог покрета (домагојског) произашли многи искрени и одушевлени борци за коначно ослобођење хрватског народа и остварење његове Независне Државе, од којих бројни и у овим хисторијским часовима сарађују код Вашег ослободилачког и стваралачког, изричемо неограничену оданост и вјерност Држави Хрватској“.⁵⁹ У римокатоличким средњим и високим школама НДХ, у којима су доминирали „домагојевци“, свећенички подмладак је одгајан у духу усташких начела и нацифашистичке корпоративне (сталешке) идеологије, али са доминацијом расне доктрине о Хрвату „вишег аријевског типа“ који треба да његује вјерску нетрпељивост према народима, нарочито према Србима православним. Такву изузетну активност испољио је *Збор духовне младежи зајребачке*, који је организационо (формацијски) био везан уз загребачко Надбискупско богословско сјемениште, чији рад је у сваком тренутку надзирао надбискуп Степинац. Ужи одбор Збора посјетио је 30. априла 1941. поглавника Павелића. Посјета је уследила уочи „великог хисторијског дана, спомен дана Зрињског и Франкопана“. Ужи одбор поздравио је поглавника с римокатоличким поздравом „Хваљен Исус!“, уз „мудру лозинку“: „За Дом Спремни!“ О овој посјети *Католички лист* од 7 маја донио је слиједеће извјешће: „Понијели смо Поглавнику лијепу израђену спомен повељу. Из те повеље смо прочитали поздрав. Рекли смо Поглавнику да молимо спаситеља и Ускрситеља Хрватске нека нам у његовим вриједним рукама ушчува дар најтеже слободе. Рекли смо Му да је у 13-вјековном Јубилеју жуђена слобода најдрагоцјенији дар нашој драгој Кроацији, јер слобода су врата сретније будућности хрватског народа... Он је у најтежим данима нашао у нашим младим редовима највише помоћи и највише разумијевања. Кад му

⁵⁸ *Недјеља*, Сарајево, 29. липња 1941.

⁵⁹ *Хрватски народ*, бр. 67, мај 1941.

нитко није могао доносити вијести, десна рука су му била наша браћа, нарочито Херцеговци“.

Код оснивања НДХ, како је истакла „Духовна младеж загребачка“, Поглавнику је била највећа бојазан „за помањкањем хрватске интелигенције у државним, јавним пословима, а нарочито у војничким круговима, гдје је требало одмах именовати на стотине часника“. Поглавник се бојао да ће у НДХ понестати свећеничког подмлатка, „као што је то било 1918. године, када су у богословији остала само двадесеторица“. За Поглавника остварење такве судбине било би за хрватски народ „један од најјачих удараца, јер хрватски народ без свога свећенства, без својих цркава, био би осуђен готово на пропаст“. Оптимистична „Младеж“ је увјерила Павелића да тако неће бити, али је признала, „како је рекао наш преузвишени г. Надбискуп“, да би у „загребачкој надбискупији, кад би хтио попунити сва мјеста требало одмах 300 нових свећеника“. На крају сусрета је Поглавник охрабрио школску младеж да ће им бити омогућен нормалан рад, да ће увести хармонију између цркве и државе, да више неће бити „домагоштва“ (које је у Католичком покрету форсирало политичке страначке методе борбе – Н.Ж), односно „странчарења које само цијепа хрватску душу...“.

Богослови загребачког надбискупског сјеменишта одржавали су сталне контакте са Павелићем, па су га често посјећивали. За „хрватски тисак“ нарочито је била значајна посјета од 18. травња 1942, па су о њој изјавили бројни римокатолички и усташки државни листови. *Хрвајски народ* од 19. травња објавио је фотографију Павелића са богословима. *Католички листи*, бр. 18 од 30. травња објавио је извјештај о тој посјети, наводећи присутне чланове делегације: равнатеља др Фрању Шепера и др Драгутина Нежића (духовника). Павелића је у име Збора поздравио богослов Стјепан Кривошић. Након његовог говора Павелић се руковао са сваким богословом, а послије тога чланови пјевачког богословског друштва отпјевали су државну и усташку химну.

У чланку смо представили Католичку акцију као неполитички и социјални облик римокатоличког универзалног дјеловања Римске цркве, предвођене језуитима, коју је у „хрватским“ дијецезама организовао на нов начин загребачки надбискуп Алојзије Степинац. Он је на иновативан начин сјединио „старији“ политички „домајојски“ *Католички покрет* са „крижарском“ неполитичном Католичком акцијом, који су тако сједињени дјеловали против либералних и антиклерикалних југославенских организација, првенствено Сокола Краљевине Југославије. Југославенски либерали-антиклерикалци у намјесничком периоду су релативно благо дјеловали против Католичке акције због привржености режима кнеза Павла Римској цркви и Степинцу. Анализирана је и Степинчева антијугославенска и антисрпска кампања, величањем свехрватства, која је провођена управо кроз његове организације Католичке акције, првенствено преко дјеловања Крижарских братстава и сестринстава, „Хрватског јунака“, „Домагоја“, и нарочито кроз њихове геноцидне акције 1941 - 1945. године.

ВЛАДИМИР ФРОЛОВ

„LOJZEK SOLUNSKI“ И „LOJZEK MARKOTRŠKI“ ИЛИ О ЛАЖИМА ХРВАТСКИМ

Од суђења првосвештенику „цркве у Хрвата“, али ратном злочинцу Алојзију Степинцу, далеке 1946. године у Загребу, упорно се провлачи прича о његовом тобож доказаном „југословенству“ солунског добровољца, као наставак из периода заједничке државе краљевине Југославије!

Ту причу лансирали су ватикански мајстор-пропагандисти и хрватски политичар Влатко Мачек, као вођа тобожње скупштинске опозиције у Југославији, а заправо сепаратистички лидер. Иза његових идеја, добрим делом је стајао некадашњи први министар спољних послова краљевине СХС Анте Трумбић, који је од декларативног заједништва стигао до израженог шовинисте. Као члан Југословенског одбора у Лондону током Великог рата, залагао се он за стварање Јадранске легије као оружаног састава од ратних заробљеника царско-краљевске војске у Русији и Италији. Чак је захтевао од регента Александра да припадници Јадранске легије не учествују у борбама за ослобођење, него након победе српске војске буду распоређени у Далмацији као њени тобожњи „ослободиоци“ који је бране од „талијанског окупатора“ (и то све са Лондонским уговором у цепу униформе), а она тада била само једна аустријска покрајина.

Међутим, ратни заробљеници, Срби, одмах се добровољно јављају у српску војску, а подмукла енглеска политичка подршка овој идеји утиче на талијанску одлуку, да заробљеници у Италији не могу бити упућени на Солунски фронт!

Агитација представника Југословенског одбора међу заробљеницима у Италији допринела је да се католици одлуче за будућу Јадранску легију а Срби и ретки појединци за српске добровољце, те они тако подељени чекају нову одлуку талијанске владе.

Алојзије Степинац, матурант загребачке гимназије, регрутован је 1916. године и упућен у „частничку“ школу у Загребу, због мањка командира водова у хрватским домобранским формацијама KundK царске војске, на талијанском ратишту. Командант школе био му је потоњи усташки ратни злочинац Славко Штанцер, тада једноруки инвалид са српског фронта.

Млади заставник Алојзије заробљен је током талијанске офанзиве на Пијави као рањеник у болесничкој постељи и упућен у логор, где ће одмах прихватити идеју Јадранске легије.

Чекање на њено формирање отегло се у недоглед, упркос свих напора британске владе испод жита (тако познати манир), изразито појачаних док трају „рани радови“ друга Лењина и братије на демонтажи вишевековне руске царевине.

После херојског пробоја Солунског фронта који су извршиле српске трупе и руска дивизија уз помоћ француске колонијалне војске, упутиће француска команда оштар протест талијанским војним властима уз захтев, да сви добровољци сместа буду упућени на Солунски фронт, јер српска војска наставља успешну офанзиву, упркос британско-француског противљења томе.

Да би задовољио безобразне захтеве Југословенског одбора, регент Александар је већ 1917. године распустио Вардарску дивизију српске војске (да би имао потребно наоружање и опрему) и формирао изнова Југословенску дивизију, и то од пристиглих српских добровољаца из Русије и САД, као језгро будућих заједничких оружаних формација.

Када су из талијанског заробљеништва приспели у Солун, након пробоја фронта и капитулације Бугарске, добровољци Срби захтевали су да буду упућени у борацки састав, а остали су упућени у Битољ да их тамошња посадна команда искористи за дужности у позадини, јер је тада сваки човек био добро дошао.

Пошто у српској војсци чин заставника није постојао, указом је признат као чин потпоручника и тако је млади Лојзек (тепање код Загораца за Алојзије!) понео српске еполете на француском копорану. Биће распоређен у позадини тек ослобођених делова Отаџбине, јер шиптарска побуна која избија плански, увелико отежава стабилизацију и функционалност тек створене државе.

Барут на бојишту Лојзек ипак неће мирисати, изузев стрелишта, где се млади официри такмиче у гађању. Остаће он на дужности све док се побуна не ограничи и тада ће бити демобилисан као поручник, јер је донета уредба да се резервни официри унапреде у виши чин при демобилизацији. Пословично штедљив као Загорац, упркос официрске плате, задржаће млади Лојзек униформу у којој ће пропутovati кроз Београд, на путу за родитељски дом. Свесно лажући, неки београдски медији и данас описују како је као „српски“ официр ушао у униформи у Београд, а притом заборављају ноторну чињеницу да је у тренутку Лојзековог пропутовања већ постојала држава СХС а ослобођење Београда примакло се својој годишњици.

Када се на Загребачком свеучилишту млади бруцош уписао на студиј Агрономије, откриће да већина колега нерадо гледа на његов шињел са кога су скинуте еполете, а чиновници који одобравају студентску стипендију отворено мрзе тај шињел, као тобож „окупаторски“. После две узалудне године, прихватиће сиромашни Лојзек понуду свога стрица, свештеника РКЦ, да даље настави студије на ватиканском теолошком факултету. Утврђено је већ у Ватикану да нема ниједног свештеника РКЦ да је био у српској војсци као добровољац и да се баш нико не може приказати као ослободилац, а новостворена држава СХС има неколико милиона католичких верника. Ватикан, који је током Великог рата био изразито србофобан и отворено се залагао за какав-такав опстанак Двојне монархије, морао је сада под хитно створити нову стратегију наставка своје вишевековне доминације у делу нове државе.

Српски историчари имају обавезу да истраже у којој је мери предлог Лојзековог стрица био стварна брига за синовца а колико је то налог ватикански јер се упорно тражио изабрани кандидат, а само је он као свештеник РКЦ имао блиског рођака који је ипак макар и накратко понео победничку униформу, и то још официјерски копоран.

Ватикански „брусачи душе“ студената својих наћи ће у Лојзеку захвално „јање Господиново“, које ће после завршених студија бити смештено у седиште Загребачке надбискупије где формално столује остарели Антун Бауер, добро познат по својим србождерским ватреним говорима војницима - хрватским домобранима, које је благословио у касарни Боронгај (периферија Заграда) када су упућивани на српски фронт 1914.године, као KundK Strafexpetition (казнена експедиција) за затирање васцелог Српства.

Ватикански „кувари“ ће плански поставити младог свештеника Алојзија као „додатак јелима“, и одмах покренути причу о официјерском копорану „солунског добровољца“. Убудуће ће све дописе властима слати млади и прилежни „пастир Господинов“, да се стари и истрошени надбискуп Бауер не би сувише замарао. Током посете краља Александра Загорју, у делегацију сељака-чланова ХСС који су поздравили свога суверена биће укључен и Лојзекотата Јосип, из села Крашић (близу Заграда) јер му је син ипак био „солунски добровољац“! Ватикански планери ће истовремено покренути идеју да је дошло време да Хрвати најзад добију свог првосвештеника, јер су до тада у Хрватској имали искључиво или аустријске или мађарске, а у Далмацији талијанске држављане на челу РКЦ, из разлога што није ни постојала самостална држава у којој су они државотворни народ.

За именовање првосвештеника у независним државама, практикује Ватикан и да унапред добије пристанак владара, те се зато још више појача прича о Лојзековом југословенству и то ће ићи чак дотле да он као члан тима југословенског Сокола учествује на Свесловенском слету у Прагу, као изразитој подршци тек створеној малој Антанти како се назива Чехословачко-Румунско-Југословенски савез, чији је инспиратор краљ Александар I Карађорђевић.

Желећи да онемогући јачање усташтва и утицаја талијанских фашиста у многобројним организацијама католичких крижара, које је као модел из Француске (где га је плански упутила РКЦ) донео Иван Мерц, катихета у средњој школи у Загребу, послаће југословенски монарх преко посланика у Ватикану понуду за стварање Конкордата, као државног уговора. Ово тим пре што је Краљевина Србија постигла такав договор са Ватиканом 1912.године, али га сам Ватикан није никада потврдио због новонастале ситуације после ослободилачких Балканских ратова, и зато није ни оживео као међудржавни уговор.

Осетивши повољан тренутак за наметање својих теза у будућем међудржавном уговору, у Ватикану одлучују да убрзају процес напредовања младог Лојзека и он у 36. години бива унапређен у бискупа, као најмлађи католички

бискуп на целој планети. Како би се осигурало да ће наследити остарелог Антуна Бауера, именован је за *koadjutora* (вршиоца функције) чим је краљ Александар потврдио своју сагласност. Фашизам у Италији и нацизам у Немачкој увелико су већ ширили крила на путу за Исток, камо су их упорно усмеравали финансијери из Лондона и Њујорка. Стари снови *Drang nach Osten* обузимали су све поражене из Великог рата у земљама некадашње „претече ЕУ“, а Хрвати су увек били поуздан елеменат у Дунавској монархији. Лојзек ће зато при првом службеном пријему код суверена, упорно истицати да је највећа опасност за Југославију комунизам, а он тада столује на Истоку. Знали су ватиканци за краљеву подршку белоимигрантима, као наследницима православне империје која живи у егзилу а у Југославији имају другу Отаџбину, што Ватикан није лепо гледао. Иако се заклињао на верност свом суверену, Лојзек је већ одржавао контакте са терористичком усташком илегалном организацијом, којој су католички самостани и цркве увелико били „сигурна кућа“ а нацисти и фашисти увелико сигурни финансијери. Првосвештеник ће зато прегнути да приведе крају пројекат Конкордата коме помаже и његов некадашњи официрски копоран, макар и из позадине Солунског фронта, али звучи тако примамљиво за Србе, који још верују да је пословица *Латини су сјајне варалице* већ прошлост само у „светлој“ заједничкој будућности која их чека (у предвечерје Другог светског рата), док ће млади Лојзек као првосвештеник РКЦ у свој дневник записати те 1934.године ове редове: „*Да је већа слобода и довољно њасирира Србија би била за 20 година католичка*“...

Бесан на СПЦ и мислеће Србе, који су ипак спречили да југословенска скупштина озваничи Конкордат којим се РКЦ промовише у државну веру, чим Славко Кватерник (бивши пуковник *K und K* војске и окупаторски управник града Београда у Великом рату) 10. априла 1941.године прогласи фашистичку НДХ, запутиће се Алојзије Степинац, хрватски метрополита и надбискуп загребачки 11. априла у службену посету истакнутом усташком прваку Миловану Жанићу, члану привремене владе задуженом за унутрашње послове, док по његовој наредби Мачекова полиција по унапред сачињеним списковима хапси Србе, дотадашње државне чиновнике, као већ осведочено „доказане непријатеље“ тек проглашене НДХ.

Већ 12.априла, у послеподневним часовима, посетиће у Банским дворима Степинац са пратњом и Славка Кватерника, да би му изразио своје најбоље жеље за срећу, бољитак и напредак хрватског народа у самопроглашеној држави НДХ. Уједно ће му изразити и своје саучешће за губитак брата Петра, који је као усташки терориста организовао оружану побуну у граду Цриквеници, где је командант места, капетан бојног брода Мирко Блајвајс, југословенски патриота иако католик, наредио војсци да пуца на терористе а међу мртвима је био и Петар Кватерник, организатор пуча. Одмах по његовом приспећу 16. априла у Загреб, посетиће Степинац и самог поглавника НДХ Анту Павелића, да му изрази своју пуну подршку.

Овим је радњама резервни југословенски официр Алојзије Степинац, починио дело велеиздаје Отаџбине и то у рату, јер Југославија као држава још увек постоји, а руше је уз спољње агресоре и унутрашњи издајници. (Србима на жалост добро позната чињеница у XX веку.)

Време је да српски историчари то дело тако и квалификују у светлости науке, а ван уплива покварене политичке интриге у доба „братства-јединства свих наших народа и народности“.

Својом посланицом од 28. априла 1941.године, дао је Степинац пуни духовни легитимитет фашистичкој НДХ и као син хрватског народа и као првосвештеник „свете цркве“. У њој ће дане њеног стварања назвати – „*часовима у којима не љовори више језик, не љо крв својом љајновијом љовезаношћу са земљом у којој смо уљегали свијетљо Божје и с народом из кој смо никли*“ – казујући тако да му је добро позната и нацистичка теорија „*љила и крви*“.

Ценећи да је куцнуо дуго жељени час, именоваће Света Столица Алојзија Степинаца за *Vojnog vikara sine titulo* целокупне хрватске фашистичке војске, о чему ће га лично обавестити Рамиро Марконе, папски легат код НДХ а опширно ће описати загребачко гласило „Хрватски народ“.

Војни викар Степинац именоваће већ 20. јануара 1942.године војне душебрижнике у јединицама хрватске војске и поделити им жупничку јурисдикцију, а за своје заменике именоваће Стјепана Вучетића и Вилима Цецељу, као већ истакнуте усташе.

Војни свештеници у хрватској фашистичкој војсци имали су истакнуту улогу у подстицању припадника оружаних снага на вршење масовних убистава, у оквиру државног пројекта геноцида над Србима. Као и остали многобројни свештеници РКЦ и они су за своје заслуге одликовани високим државним одликовањима фашистичке НДХ. Подршка РКЦ фашистичкој НДХ трајала је колико и та држава сама, о чему најбоље сведочи посланица хрватских бискупа од 24.марта 1945.године.

Као стручно тело Ватикана, „Света Конгрегација за Источну цркву“ послаће војном викару Алојзију Степинцу и писано упутство о превођењу „несједињених“ (православних) на „праву веру“, након што је Степинац именовао трочлану бискупску комисију за (насилно) прекрштавање Срба. Дивљачко пљачкање имовине СПЦ, уништавање храмова и манастира од којих су многи били значајни културно-историски споменици а не само верски објекти, неће спречити првосвештеник „цркве у Хрвата“ све док није донета државна одлука НДХ да ће се основати ХПЦ („Хрватска православна црква“). Тек у новембру 1941.године, Бискупска конференција НДХ којом он председава, упућује захтев световним властима да се престане са даљим уништавањем храмова СПЦ. Степинац није реаговао ни на уништавање синагога од којих су такође многе биле значајни културно-историјски споменици на тим просторима.

Заједно са још 11 свештених лица РКЦ биће Степинац именован у Хрватски сабор 1942. године, и лично ће одржати поздравни говор, пре него што поглавник Анте Павелић крочи у Маркову цркву у Загребу. (*У сѣаром језіру ірада на Маркову ірју, уз ісїоімену цркву налази се и сабор и влада РХ.*) Укључивањем у Хрватски сабор као његов члан, успоставио је Алојзије Степинац пуну световну сарадњу са фашистичком НДХ, иако је већ био укључен као војни викар али по именовању Свете Столице, која је тиме заправо отворено подржала НДХ, а и даље имала дипломатске односе са југословенском владом у Лондону. Као члан сабора и првосвештеник „цркве у Хрвата“, одбациваће упорно Степинац све сумње ватиканских званичника, до којих су ипак стизале оптужбе о масовним злоделима геноцида над Србима, почињеним од стране хрватских и муслиманских војника НДХ. Без икаквог срама он ће те оптужбе назвати „србијанском пропагандом“, упорно остајући код тог става до самог краја фашистичке НДХ.

Сачекао је мирно долазак партизана у Загреб 6. маја 1945. године, давши пре тога одобрење редовницима у католичким самостанима да сакрију усташке архиве, али и опљачкане вредности и део злата богатих Срба и Јевреја, који су убијени у логорима НДХ. Одобривао је да се терористи из покрета „крижара“ који се убацују из Аустрије и Италије сакривају у самостанима РКЦ, у оквиру успостављеног пројекта „пацовских канала“ Ватикана, где се доказани ратни злочинци злонамерно преименују у борце против „комунистичке пошаст“.

Тек када је дошао у лични сукоб са Јосипом Брозом (Тито), јер је одбио да подржи пројекат јачања Старокатоличке цркве у Хрвата, биће оптужен на основу стварних а не измишљених доказа, за сарадњу са фашистичким режимом НДХ, али не и за потицање хрватских фашистичких војника на дело геноцида против Срба, Јевреја и Рома.

Хрватски су комунисти плански почели кампању за порицање геноцида који су починили Хрвати као народ, а не никакви усташки „марсовци“ како су то пласирали у својим иступима.

Иако су хрватски комунисти плански негирали геноцид, Ватикан је ипак био незадовољан самим суђењем и посебно изнетим доказима о улози РКЦ у сарадњи са фашистичком НДХ.

Степинац је осуђен на шеснаест година робије и губитак грађанских права. Робијао је пет година у затвору Лепоглава, где му је чак уређена и просторија за молитву, а додељен му је и римокатолички свештеник (*осуђени усташки јайшак*) као министрант (помоћник).

Ватикан је одмах после пресуде донео декрет о екскомуникацији свих који су морално или физички учествовали у суђењу надбискупу (разуме се католика, те то обухваћа и самог Јосипа Броза, али га нису посебно именовали).

После сукоба са руководством Коминформа, да би побољшали укупни однос са земљама грађанске демократије, донета је одлука да се Степинац упути у своје село Крашић да тамо остатак робије проведе у конфинацији. Чак му

је омогућен и редован одлазак у сеоску цркву, али без његовог учешћа у миси (централно богослужење код католика). Ипак, да покаже своју моћ Ватикан је баш на највећи празник нове Југославије, Дан Републике (29.XI) 1952.године, прогласио Степинца кардиналом, упркос доказане чињенице да је ратни злочинац. То је довело до тренутног прекида дипломатских односа Југославије и Ватикана, који ће се поновно успоставити тек 1970. године.

Иако су католици мањинска верска заједница у Великој Британији, искористио је Ватикан британске римокатоличке бискупе за покретање кампање подршке Алојзију Степинцу, добро знајући за већ испољену пословичну србофобију и антијугословенство политичара на Темзи.

Кампања је попримила толики значај и обим да је чак и књижевник Грејам (Graham) Грин учествовао у њој, а 1955.године снимљен је играни филм „The Prisoner“ („Заточеник“) са Алеком Гинисом у главној улози. Степинац се у њему тенденциозно приказује само као жртва комунизма, а уопште се не помиње његова улога у насилном покатоличавању Срба, улога војног викара и јатака ратним злочинцима. Иако су многе тада светске личности подржале ову кампању, госпођа Елеонора Рузвелт је одбила своје учешће и јавно жигосала организаторе за злоупотребу.

Степинац је преминуо 1960. године од болести (леукемија) и супротно законској одредби о сахрани робијаша, одлуком власти дозвољено је да се сахрани у загребачкој катедрали.

Један од наследника Степинца био је надбискуп (нунције кардинала) Фрањо Кухарић, који је у Ватикану био челник Конгрегације за пропаганду вере. Кухарић је интензивно наставио активности на провођењу Степинчевог пројекта „Тринаест стољећа кршћанства у Хрвата“ као и пропагирање захтева за посвећење Алојзија Степинца, користећи чињеницу да је њега на месту новог челника Конгрегације за пропаганду вере наследио немачки кардинал Јозеф Рацингер, потоњи папа Бенедикт XVI. После смрти тврдоглавог Загорца Јосипа Броза, већ у октобру 1981.године започет је поступак за беатификацију кардинала Алојзија Степинца. На захтев челника РКЦ у Хрватској, у склопу припрема за беатификацију „Лојзека“, донео је сабор 30.травња (април) 1992.године одлуку, да се судски процес Алојзију Степинцу квалификује као „монтирани политички процес“, и поништава се у целости!

Потом, скуп кардинала и бискупа РКЦ, на седници од 5. маја 1998.године, једногласно доноси одлуку о „мучеништву“ Алојзија Степинца, кандидујући га тако за свеца!

Још само да се реши та преостала „ситница“ око броја покланих Срба током трајања НДХ, па да се ипак настави са идејом „светог Лојзека“ о католичењу Србије, јер ЕУнијати успеће и да натерају СПЦ да, уместо са Ватиканом као адресом за дијалог, тобожњи дијалог воде са наследницима „Максових месара“ као физичких извршилаца скривене жеље Светог Оца, који ипак понајбоље уме да опере руке, чак и од доказаног геноцида.

Речи тадашњег патријарха СПЦ Германа, на освећењу обновљене православне цркве у Јасеновцу (то је било српско насеље) – *ДА ПРАШТАМО МОРАМО, ДА ЗАБОРАВИМО НЕ МОЖЕМО* – њорочки ојомињу челнике СПЦ који ће водити њобожњи „дијало“ (и њо о умањењу броја њокланих Срба) да неки Свеџи Оџац иџак не би морао и да клекне у Јасеновцу, који су још хрваџски комунистџи брџжно уредили као њарк(за сваки случај).

Владимир Умеџић

ВАТИКАН, ХРВАТСКА РИМОКАТОЛИЧКА ХИЈЕРАРХИЈА И СРБОЦИД

ХРВАТСКЕ ДРЖАВЕ 1941-1945. (NDH)

Сви велики геноциди у европском 20. веку, Холокауст или Шоа над Јеврејима, Порајмос над Синтима и Ромима и Србоцид хрватске државе 1941-1945. имају заједничке карактеристике, које одговарају дефиницији овог „најстрашнијег злочина, који историја човечанства познаје“ Рафаела Лемкина односно одговарајуће УН-Резолуције 96/1. Они, међутим, имају и само своје детерминанте, а то су у односу на Србоцид следеће:

1. Само у НДХ је евидентан регрес у средњевековну праксу насилног покатоличавања, као саодлучујући (геноцидни) елемент поништавања идентитета једне конфесије и нације (црквено-политички тј. прозелитско-идеолошки фактор). Иако је насилно покатоличавање супротно црквеном праву и као такво неважеће (осим у историјски посведоченом – и у случају Србоцида врло индикативном – случају робова, значи апсолутно обесправљених и у енормној мери дехуманизованих људи, што се констатује и при сваком геноциду у односу на циљну групу жртава, па и при Србоциду).
2. Само у НДХ је дошло до оснивања искључиво дечијих концентрационих логора – јединствена појава у читавој историји човечанства – који су делимично били вођени директно од римокатоличких свештених лица (часне сестре), у којима су деца-логораши била (изгладњивањем, мучењем, ускраћивањем медицинске неге и применом грубе силе) усмрћивана, док су преживела у смислу предстојећег насилног покатоличавања била индоктринисана тј. „преваспитавана“ (специфично локални допринос општој културолошкој традицији окциденталног дела Европе).
3. Само у НДХ су римокатолички клирици, свештеници и фратри, били а) интегрисани у највише световне, државно-управне структуре, б) подстица-

ли и упућивали или шта више предводили државне и парадржавне „ескадроне смрти“ при њиховим геноцидним походима на циљну групу жртава и ц) били активни и као команданти концентрационих логора (још један специфично локални допринос општој културолошкој традицији).

4. При горње две тачке се све време мора имати на уму, да је у НДХ, као и у читавом свету, било на снази миленијумско, преко хиљаду петсто година учвршћивано и практиковано, строго хијерархијско устројство римокатоличке цркве (императив безусловне послушности нижих у рангу, никакве самовољне иницијативе и активности без одобрења виших инстанци, свемоћ неприкосновеног црквеног права и строго прописана непогрешивост његових интерно овлашћених интерпретатора, итд.). Може се, емпиријски, са довољним степеном претпостављене вероватноће уз то поћи и од поставке, да је то устројство у једној клерикално-фундаменталистички утемељеној држави било још строжије поштовано и ревносније спровођено у дело, него на пр. у једној либералној и плуралистичкој демократији.
5. Закључно, само у НДХ је евидентан регрес у средњевековну праксу убијања геноцидних жртава превасходно примитивним, атавистичким средствима – ножем, секиром, тестером, батином, мотиком, чекићем, маљем, бацањем у подземне крашке јаме, набијањем на колац па и разапицањем на крст, закопавањем као и ритуалним спаљивањем живих људи –, што образлаже израз „мануфактура смрти“, за разлику од нацистичких индустријализованих „фабрика смрти“ (физички начин реализације геноцида, као израз световно-политичког г.ј. идеолошког фактора, односно као плод државне структуре и степена опште-друштвеног и социјално-психолошког развоја у тадашњој Хрватској).

Ватикан је, као што показују веродостојни примарни историјски извори, већ од самог оснивања клерофашистичке хрватске државе 1941. био упознат са стањем на лицу места без да је икада покушао да спречи или заустави масовне злочине. Можда, јер се држао традиционалне прозелитско-тоталитарне црквене идеологије римског папства (папа Лав I већ 447. године): „Државна строгост је од користи црквеном милосрђу, које се само по себи додуше суздржава од сопственог крвавог кажњавања, али прихвата строге законе хришћанских владара као помоћ, чиме страх од смртне казне тера људе ка духовном оздрављењу.“ Или пак јер је у развоју ситуације видео само остваривање злочног пророчанства папе Пија XII. поводом српског одбијања конкордата, од 16. децембра 1937. године, непосредног претходника и имењака папе Пија XII, који ће и све време Другог светског рата столовати у Ватикану. Изјава је дата у предвечерје Другог светског рата и, тиме, у блиском времену пред усташко преузимање власти над две петине југословенске државне територије, чиме је Анте Павелићу и његовим клерикално-терористичким следбеницима било ос-

тављено нешто преко 2 000 000 Срба на милост и немилост: „Доћи ће дан, када ће многи жажалити, јер нису прихватили великодушни благослов за своју земљу од Христовог заступника...”

Служба безбедности елитне нацистичке СС-организације, која је „... у том погледу, ослобођена сваке сумње, да би била у стању да емоционално претерује...” јавља у лето 1941. године:

„У пролеће 1941. године, једног суботњег поподнева, ухапсиле су усташе, под вођством усташких емиграната, који су нарочито због тога стигли из Загреба, све православце – међу њима и жене и децу – и сместили их у затвор, у Глини. Исте ноћи је одржан састанак локалних усташких вођа, на коме је вероватно учествовао и садашњи хрватски министар, др Пук. На том састанку је одлучено, да се сви ухапшени православци – око 500 особа – побију (...) што је следеће ноћи и учињено (...) Три дана касније, из Загреба су стигла два усташка емигранта и два полицајца и ухапсили групу од 56 особа, која је дошла на сточну пијаци у Глини, и све их побили. (...) После ових ужасних недеља, побегли су сви становници околних села у шуме. Усташе су, на то, уздале један проглас, којим су обећали сељацима потпуну слободу, ако пређу у римокатоличку веру. Ови су се, највећим делом, сагласили с тим и ускоро је око 250 сељака дошло у српску цркву, да би били покрштени. Усташе су, затим, затворили цркву, наредили сељацима да легну на трбух и почеле да их ударају и боду већ припремљеним зашиљеним моткама. Придошло је још усташа и сељаци су, један за другим, сви били побијени...”

Павелић потписује 18. маја 1941. године „Римске уговоре“ са фашистичком Италијом и истог дана, на молбу хрватских бискупа, прима га и папа на један разговор. Пије XII одваја пола сата за аудијенцију једног – два пута у одсуству на смрт осуђеног – терористе и даје му свој благослов.

Папа то чини, иако је претходно био упознат са чињеницом, да су Павелићеве оружане снаге, по наређењу и уз директно учешће хрватског министра др Пука, само четири дана раније масакрирале и убиле више стотина српских сељака у у православној цркви у Глини.

Папа је, из тог разлога био изричито (и безуспешно) био замољен, да то не чини.

Он, иначе, прима 14. јула 1941. и сто одабраних хрватских полицајаца у званичну аудијенцију и благосиља их, јер су ови по мишљењу њихових претпостављених „својим залагањем и перфекцијом у служби врло истакли при одбрани и изградњи нововаскрсле независне хрватске државе, и заслужили ову високу част”.

Од кога су ови униформисани службеници тадашње хрватске државе до тог дана заправо бранили ту државу? У то време, наиме, још није било дошло до организованог, помена вредног, оружаног отпора смртно угроженог српског

живља. Чиме ли су, дакле, ови од Пија XII „високо почаствовани“ само заслужили такву великодушност, такво ексклузивно признање Ватикана? Јер само Србоцид је већ одавно био у току, у чему су се дакле огледали њихово „залагање и перфекција у служби“?

Можда доњи цитат помаже при тражењу одговора на ово питање:

„Услед њене перфекције, тако застрашујућа политика уништавања хрватских Јевреја је, међутим, бројчано далеко заостајала за прогонима, које је српско православно становништво имало да отрпи...“

Кардинал ватиканске курије Маљоне се 2. априла 1943. године писмено обраћа папском *de facto* нунцију Марконеу: „Као што Вам је сигурно познато, српско-православна пропаганда осуђује хрватске католике и уопште а посебно Бискупску конференцију, јер се ови нису усудили да подигну свој глас против поступака против Срба а Бискупска конференција је чак учествовала у тим поступцима...“

Марконе одговара 08. маја 1943. године: „Свима је позната дубока мржња шизматичке југословенске цркве према католицима, као и отворена подршка београдске монархије овим шизматичима. Шизматичка хијерархија је отворено учествовала у државном удару, који је довео до инвазије немачких и италијанских трупа на Југославију. То објашњава, зашто су нападачи у првом моменту прогонили шизматичко свештенство, које је било непријатељски расположено према њима, и зашто је већина православних свештеника само из Хрватске морала да побегне а делимично су били и убијени. Мора се признати да су усташе, трупе хрватске владе, пре самоиницијативно, ту и тамо, немилосрдно третирали шизматичко становништво (...) хрватска Бискупска конференција је протествовала код Владе у новембру 1941. године (...) У међувремену сам и ја стигао у Хрватску и одмах сам покушао да објасним Поглавнику потребу лаганог и опрезног покатоличавања шизматика, подсетио сам га и на потпуно уништење њихових цркви (...)“

Задовољимо се на овом месту констатацијом, да је улога и (ин)директна одговорност Ватикана при Србоциду хрватске државе 1941-1945, захваљујући насилном покатоличавању жртава овог геноцида, по природи ствари много експлицитнија и непосреднија, него у случају геноцида над Јеврејима и Ромима.

То значи да су, како Ватикан, тако и његов врховни представник у Хрватској, надбискуп и председник хрватске Бискупске конференције Алојзије Степинац, са себи директно подређеним клирицима, били есенцијално заинтересовани за покатоличавање Срба и наравно, по природи ствари, знали да је оно било масовно започето и у току (са на крају преко 240 000 конвертита), истовремено са физичком реализацијом злочина геноцида.

„По природи ствари“ значи, да је једноставно немогуће да се тај „пројекат“ изврши секуларним средствима тј. руководећим чином било каквих световних учесника, јер је (по)крштавање један сакрални чин, који могу да спроведу само – за то по црквеном, канонском праву овлашћени – клирици.

То даље значи да се улога секуларног (државног) фактора састојала искључиво у присили под претњом смрћу и убиствима („Државна строгост је од користи црквеном милосрђу...“) а да су покатоличавање неминовно вршила, искључиво могла да спроведу у дело римокатоличка свештена лица, под директном контролом црквене хијерархије на лицу места, а тиме и Ватикана. И (превасходно) при овоме су се, дакле, државна и црквена идеологија при реализацији својих базичних постулата, оптимално и синергички допуњавале.

Погледајмо овде нешто подробније историјску улогу председника хрватске Бискупске конференције у односу на физичко извршење Србоцида од стране хрватске државе 1941-1945. То је примерено, јер не само да Ватикан свим силама форсира његово проглашење за свеца (2015.), већ и јер његови апологети жустро указују на чињеницу да је он био осуђен од стране једног комунистичког суда а дотични правни систем не поседује, наравно, правно-државне атрибуте. То је, додуше, тачно. При томе се, међутим, апстрахује постојање и непорецива делотворност суда просвећене историјске науке, који је независан од било које идеологије па тиме и од комунистичког „права и правде“.

Шта говоре дакле трезвени и верификовани историјски извори?

На дан 28. марта 1941. године – значи, један дан после пуча српских официра у Београду, којим су одбили да прате Хитлера на његовом злочиначком путу – записује загребачки надбискуп Алојзије Степинац у свој дневник: „Све у свему, Хрвати и Срби су два света, Северни и Јужни пол, који се никада не могу срести, осим једним Божијим чудом. Шизма је највеће проклетство Европе, скоро још веће од протестантизма. Ту нема ни морала, ни принципа, ни истине, ни правде, ни искрености...“

Године 1941, 25. априла – једанаест дана по капитулацији (српских делова) југословенске краљевске војске и петнаест дана по прокламирању НДХ – обзнањује загребачки надбискуп и председник хрватске Бискупске конференције својој римокатоличкој пастви:

„Часна браћо! Ови догађаји су нашем народу донели остварење одавно сањаног и прижељкиваног идеала. Ово су часови, када више не говори језик, већ крв кроз своју повезаност са земљом (...) И ко може да нам замери, када ми као духовни пастири дајемо свој допринос томе (...) и иако су данашњи судбоносни догађаји још увек не сасвим прегледни (...) упркос томе, лако је препознати Божју руку на делу (...) Црква, која већ две хиљаде година гледа историјске промене, која је вековни сведок, како *regnum in gentem transfertur et injurias et contumelias et diversos dolos* (како краљевства прелазе од једног народа другоме, због неправде, срамоћења и различитих превара) (...) а будући да ми познајемо људе, који данас управљају судбином хрватског народа, дубоко смо убеђени да наш народ може рачунати са пуним разумевањем и помоћи...“

Ова порука највишег представника хрватског римокатоличког клира је, несумњиво, једно (наравно, циљано конфесионално конотирано) програматско политичко опредељење, у циљу објашњења, подршке и легитимисања усташког преузимања власти. Истовремено, хрватски надбискуп плаћа и трибут времену и тренутно доминантном (нацистичком) политичком духу у Европи. Тај трибут се рефлектира у једном несумњиво есенцијалном елементу нацистичког расизма, у њиховом „крв и земља“-принципу („Blut und Boden“), који је основа њихове поставке о једној мистичној „расној надмоћи аријевско-германске расе“. Тај принцип је био основа и нацистичких „Нирнбершких закона“ 1935. године, који су прогласили Јевреје, као и Синти и Роме „носиоцима туђе крви“, чиме је овим народима одрећнута било каква повезаност са дотичном земљом, чиме су проглашени туђинцима и уљезима, и фактички стављени ван закона.

Загребачки надбискуп, потом, додељује једну врсту превремене апсолуције усташама, јер – како би оне могле да погреше, када највиши римокатолички ауторитет у НДХ у овом преврату одмах препознаје „... Божју руку на делу...“? Председник хрватске Бискупске конференције образлаже ову насилну промену власти, очигледно, кривицом претходне „српске Југославије“ јер „... краљевства прелазе од једног народа другоме, због неправде, срамоћења и различитих превара...“, али и чињеницом да хрватски римокатолички клирици ето познају „... људе, који данас управљају судбином хрватског народа...“ и стога су „... дубоко убеђени да наш народ може рачунати са пуним разумевањем и помоћи...“

Шеф полиције немачке Службе безбедности (СД) пише, у свом извештају од 17. фебруара 1942. године, свом претпостављеном, СС-Рајхсфиреру Хајнриху Химлеру (пошто је потврдио да су усташе, до тог тренутка, побиле око 300 000 Срба):

„Од Хрвата започето насилно покатоличавање православног становништва и терор, који је с тим повезан (...) доприносе такође у великој мери заостравању ситуације. Тим поводом се мора схватити да је католичка црква, кроз своје мере покатоличавања и присилу преласка у католичанство, форсирала усташке ужасе, јер се она при спровођењу покатоличавања, служила усташама. То јој је пало утолико лакше, јер је хрватско становништво фанатично католички настројено (...) Из тога се види, да је хрватско-српско стање напетости и једна борба католичке цркве против православне цркве...“

Тежина и вредност овог исказа, свакако, лежи у чињеници да овај сведок а. припада туторима, заштитницима и савезницима усташке Хрватске и непријатељима, окупаторима и угњетачима Срба, као и б. да се сигурно може поћи од тога да њега не воде никакви – балкански дестерминисани – национални, конфесионални или пак лични интереси, већ само тадашњи немачки национални интерес а то је – у конкретном случају – била пре свега жеља и тежња да на освојеним територијама и у нацистичким сателитским државама влада што мирније стање.

Погледајмо овде само три историјске чињенице, које које карактеришу улогу Степинца у геноцидној хрватској држави 1941-1945:

- Један католичко-хрватски историјски извор из времена 2. светског рата говори о свечаном откривању спомен-плоче у Загребу, на адреси Капитол бр. 4 – што је, као што је познато, адреса званичног седишта загребачког надбискупа – од 27. септембра 1942. године, на којој је стајало да „... су овде, у званичном седишту председника Хрватске бискупске конференције (...) корени усташког ослободилачког покрета и овде су основане прве усташке борбене групе...”
- Тадашњи усташки министар унутрашњих послова, др Андрија Артуковић, је четрдесет година по завршетку Другог светског рата изручен Југославији. Он сведочи на свом суђењу 1986. године: „Причао сам о католичењу са Степинцем. Ја нисам стручњак за то и, будући да сам лично познавао надбискупа, препустио сам њему да преузме ту функцију, јер он је био надбискуп и један свети човек. Он је то радо преузео и саветовао ме је, као један свети човек (...) он је преузео ту функцију и обећао ми да ће то решити (...) рекао је: „Препусти то мени. Ја ћу то, као представник Католичке цркве најбоље и у складу са својом савешћу учинити.“ Ја сам ангажовао Степинца, као једног светог човека, да би он то најбоље и најсавесније решио...”
- Алојзије Степинац добија 1944. године највише усташко одликовање и интересантан је онај део образложења „Хрватског уреда за одликовања“, у коме за Степинца стоји „... да је као надбискуп раскринкавао непријатеље у земљи и иностранству...“, као и да је први човек хрватског римокатоличког клира тај орден јавно носио све до 03. фебруара 1945. године.

Ови примарни историјски извори значи имплицирају

а) да је Степинац као први човек римокатоличке хијерархије у Хрватског заслужан и за оснивање усташке терористичке организације, која је потом створила геноцидни режим 1941-1945 и побила стотине хиљада Јевреја, Рома и Срба;

б) да је он вољно и свесно организовао покатоличавање Срба, које је по свим показатељима била присилна мера поништавања идентитета циљне групе жртава у служби геноцидног пројекта хрватске државе (Србоцид);

ц) последњи горњи податак легитимише и једну (намерно потенцирану, у смислу културолошко-мисаоног експеримента) примедбу, наиме, да ли то значи да би се у једном претпостављеном „Музеју Алојзија Степинца“ могле теоретски наћи на истом зиду, једна поред друге, ватиканска званична потврда о његовој светости и званична потврда геноцидне хрватске државе 1941-1945, да је он био једна врста незваничног сарадника тајне службе дотичне државе, „јер је као надбискуп раскринкавао непријатеље у земљи и иностранству“?

Да тај самододељени статус римокатоличке светости не поседује међутим универзалну важност сведочи, поред осталог, и чињеница да су до сада забележена два покушаја, две молбе Меморијалном центру Јад Вашем, да се Алојзије Степинац прогласи „праведником из нејеврејских народа (Chassid Umot ha-Olam)“, као неко ко је за време Холокауста „рескирао свој живот, да би спасао Јевреје од прогањања“.

Оба захтева, 1970. и 1994. била су „услед тежине Степинчеве кривице“ одбијена.

Ватикан, упркос томе, намерава да прогласи Степинца својим свецем. Та ватиканска апсолуција Алојзија Степинца последично представља апсолуцију и за тај клир, за хрватску државу и за све служитеље те државе 1941-1945. Зашто, дакле, не ићи још један корак даље и опоменути чак Србе и Јевреје да они у суштини „дугују захвалност Алојзију Степинцу“? То (захвалност и следствено учешће у одбрани Степинца, као „одбрани истине“) је, наиме, 2010. од Срба и Јевреја јавно захтевао највиши црквени великодостојник хрватске војске, бискуп Јурај Језеринац:

„Све што је кардинал Алојзије Степинац говорио и чинио имало је за циљ да се заштите хришћанске општељудске и природне вредноте у време када су оне биле угрожене. Стога му је Црква одала посебно признање прогласивши га блаженим (последњи корак пред проглашењем светим). Очекивање је да ће и они којима је он посебно помагао, међу осталима Јевреји, Срби и Словенци бити захвални на свему што је за њих учинио те да ће устати у одбрану истине (подвучено од стране аутора)...”

Да ли је Степинац заиста покушао да помогне напр. стравично прогањаној Српској православној цркви? Да ли је икада протествовао и покупао да узме у заштиту српске владике и свештенике? Шта кажу историјске чињенице?

Српска православна црква је 10. априла 1941. године, на дан устоличавања Анте Павелића и његовог покрета, имала девет епископа у новонасталој НДХ, на крају године су само још четворица остала у животу.

Хрватска држава 1941-1945. протерује више стотина (334 од укупно 577) и убија 187 српских православних свештеника, 30 монаха и двојицу вероучитеља. То се по правилу дешавало, још једном, на нељудски начин – клањем, драњем коже, спаљивањем, разапињањем на крст, набијањем на колац, парањем стомака, преливањем кључалом водом, умлаћивањем маљем, тестерисањем, печењем на ражњу, итд.

Исто тако, почиње систематско уништавање и отуђивање/отимање православних цркви. У документу „Dossier Remis par la Yougoslavie“, који је по завршетку рата поднет на „Conference sur les Reparations“, у Паризу, стоји додуше

да је „... укупно 456 православних цркви уништено од стране окупатора...“, али је чињеница да су „... Немци одговорни за највише 10% овог броја, остало је био резултат усташког крсташког похода...“ С друге стране, не постоје никакве објективне индиције или докази, да су српски четници икада циљано и/или систематски предузимали сличне акције против католичких црквених објеката.

Темељност усташког затирања српске духовности – уз искорењивање српске физичке присутности – на овим просторима, потврђује и једна статистика Горњокарловачке епархије: пре рата је у овој области постојало 167 српских цркава и 52 капеле, као и једна руска православна црква (у Црквеници); усташе потпуно уништавају 145 цркава и 43 капеле, остатак се пљачка, отуђује, забрављује.

Нацистички представници на лицу места били су упознати са стањем ствари и у односу на овај аспект Србоцида у хрватској држави 1941-1945. По неки од њих су повремено протествовали, како код хрватских власти, тако и у Берлину (на пр. Опумоћени генерал Edmund Glaise von Horstenau) .

Политичар, теолог и дугогодишњи председник послератног западнонемачког парламента, др Gerstenmaier, извештава 24. септембра 1941. године:

„По налогу Културно-политичког одељења Министарства иностраних послова, бр. 1624/1821/41, путовао сам између 2. и 22. септембра кроз Србију, Бугарску, Грчку и Румунију (...) Од свих националних православних цркви, српска православна црква је, ратним збивањима, најтеже погођена. То је, као прво, једна природна последица политике Патријарха Гаврила, која је била потпуно анти-немачки оријентисана (...) Осим тога, ова црква је тешко погођена услед протеривања српске мањине из Хрватске. Критеријум, шта је српско а шта хрватско се одређује према верској припадности. Према овим појмовима „православац“ или „католик“, одређује се данас у Хрватској, ко важи као Србин, односно Хрват (...) Усташе су натерале десетине хиљада Срба да пређу у католичанство. Оним православцима, који су то одбили, масовно је пресечен гркљан (ово се мора буквално схватити) или им је одузета сва имовина а они протерани из земље.“

Нити Степинац, нити било који од његових бискупа се никада није огласио поводом ових збивања. Да ли је међутим дошло до пружања помоћи српском народу, барем деци која су десетинама хиљада била прогоњена, мучена и убијана?

Аустријска болничарка Диана Будисављевић, која је 1941-1945. избавила хиљаде српске деце из логора смрти тадашње хрватске државе, описује у свом дневнику речима непосредног очевица своје узалудне напоре да придобије врховне носиоце и ауторитете (западне) хришћанске етике у Хрватској онога доба за тај изузетно хумани пројекат спасавања деце од њима намењене геноцидне судбине.

Она је при том покушају наишла на одбијање како код протестантског бискупа Philipа Rorr-а, тако и код католичког надбискупа и председника Хрватске бискупске конференције Алојзија Степинца. Њена белешка од 29. новембра 1941. говори о сусрету са протестантским бискупом Rorr-ом и гласи, још једном:

„Онда, када сам га замолила за помоћ, постао је врло суздржан, опширно ми је говорио да води велике полемике, јер се пропагира само пријелаз на католичку вјеру, а не и на протестантску. Због те свађе не жели ништа тражити од владе...”

О сусретима са католичким надбискупом Алојзијем Степинцом она извештава више пута. Белешка од 3. децембра 1941. гласи: „Мој први пријем код надбискупа др Степинца: И тамо је резултат разговора био потпуно негативан...” Белешка од 06. маја 1942. звучи још резигнираније: „Надбискуп је врло суздржан. Не жели се заинтересирати. Каже да нема никаквог уплива на владу. Испричао ми је да је због стана неке Жидовке био код неког министра. Тај му је обећао да ће жена моћи остати у стану а сад ју се успркос томе, намјерава из стана избацити. Кажем му да сам дошла тражити да спаси један народ, а он ми прича о неком стану...”

„У 16.30 долазим са др Видаковићем мсг. Јесиху. Води нас надбискуп. Надбискуп нас обавештава да је имао састанак са министром удружбе и да ће се обојица у великој мери заузети за спас депортиране деце. Надбискуп ће за децу учинити све што је у његовој моћи. Деца ће бити смештена у женске самостане. Сви самостани, сви дечји домови, сви интернати ће примати децу, све што може ставиће се на располагање. Били смо потпуно ошамућени великим обећањима која смо добили. Али се нису остварила. (подвучено од стране аутора)”

Следствено стоји 11. јула 1942. записано: „Необично је тешко било осигурати смјештај за децу. Различити моји разговори у Министарству здравља и код надбискупа били су сви без резултата.“ (подвучено од стране аутора).

Што се тиче римокатоличког Каритаса, Диана Будисављевић више пута подвлачи самосталност и одвојеност своје Акције од ове организације, те да се њој за све услуге морала давати финансијска надокнада. Тако наводи на пр. и

- да је њена Акција за све потрепштине (чарапе, тканину за шивење женске одеће, итд.) плаћала Каритасу,
- „Др Видаковић саопћава да ће Дјечји дом на Томиславовом тргу бити расформиран (...) Дјеца ће бити предана Каритасу, као и мјесечни прилози намијењени њиховом уздржавању“, као и
- „Думић, равнатељ Каритаса, тражи од др Видаковића и мене слику с нашом картотеком за свој годишњи извештај. Противим се томе. Каритас с мојом Акцијом нема везе (подвучено од стране аутора). То је наш приватни посао и Каритас се тиме не треба хвалити“.

Чињеница је, међутим, исто тако да се од половине 1942. Степинац заиста ангажовао на збрињавању дотичне српске деце и да је и Каритас појачао своју активност у том смислу – чиме се тај наизглед радикални преокрет да објаснити? Можда пробуђеном људском и хришћанском савешћу?

Овај начин преживљавања српске деце, заточене у логорима смрти хрватске државе 1941-1945, дакле њихово ослобађање (Диана Будисављевић и њени сарадници) и потом усвајање од стране дотичних хрватских породица (дозвољено тек после претходног „преваспитавања“), као прво, били су сваке похвале вредни људски чинови са изузетно хумано конотираним резултатом, јер то је био фактички *једини* начин да та отета деца преживе, осим наравно у случају да их српски устаници ослободе, што је само једном успело (дечији концентрациони логор Јastreбарско).

Непревидиво је истовремено, да су се њихово дотично „преваспитавање“, јер *покајоличавање* и *похрваћивање*, и последично усвајање *polens volens* врло добро уклапали у геноцидни пројекат хрватске државе 1941-1945. (1. „Убијање чланова циљне групе. 2. Чињење озбиљних физичких и психичких повреда члановима циљне групе. 3. *Насилни њрансфер деце из дојичне циљне ѡрује жрѡава у друју ѡрују.*“),⁶⁰ а уз саодлучујућу помоћ свештених лица хрватског римокатоличког клира (покатоличавање, као и следствени избор само *хрвајских кајѡличких* породица, које су преузимале децу и тиме учвршћивале новостворено стање насилног смањења православно-српске и повећања католичко-хрватске популације).

Сва три елемента, критеријума геноцида су била испуњена и у односу на ову децу-логораше.

Другим речима, и часна сестра Пулхерија, свастика хрватског доглавника и министра Миле Будака, њени подређени у Јastreбарском, као и сви други чланови логорских хијерархија у 22 концентрациона логора хрватске државе 1941-1945, радили су на реализацији *dolus spezialis-a* Србоцида, планираног и систематски спровођеног од стране те државе а одмах на почетку јавно обзнањеног од стране тог истог Миле Будака: „Једну трећину Срба ћемо протерати, једну трећину побити а једну трећину покатоличити и тиме похрватити.“

У случају ове српске деце-логораша, римокатолички Каритас је радио на конкретизацији овог трећег захтева, јер и из дневника Диане Будисављевић ви-

60 Према УН-резолуцији 96/1.: „Killing members of the group; Causing serious bodily or mental harm to the members of the group; Forcibly transferring children of the group to another group“. Још једном, како Диана Будисављевић, тако и дотичне хрватске породице нису чиниле никакво насиље над том децом, напротив, кроз то су те жртве хрватске државе 1941-1945. остале на животу. Њихов трансфер у другу групу (из које су, иначе, потицале и убице њихових фамилија, њихови отимачи, тамничари, мучитељи и убице), међутим, јесте био насилан, јер њима је већ претходно била одузета свака слобода избора, осим да изаберу даље утамничење и битисање у концентрационим логорима, даља мучења и смрт.

шеструко сазнајемо, да се римокатолички Каритас укључио у акцију, превасходно тј. уз полазни *conditio sine qua non*, да би се спровела „колонизација“, значи смештање и интеграција (у сваком, па и у конфесионалном погледу) деце у католичке хрватске фамилије.

Било какво учешће у реализацији овог дела геноцидног пројекта сигурно није била намера Диане Будисављевић, напротив, она је осведочено имала на уму поновно враћање деце у окриље (преживелих делова) њихових сопствених фамилија. Из тог разлога се од самог почетка трудила да направи што потпунију картотеку са свим доступним подацима и на крају рата је на пр. забележила у свом дневнику и следеће:

„Све више повратника са присилног рада и припадника војске долазе и питају ме о подацима у односу на њихову изгубљену децу и жене, јер су чули да је моја картотека врло добро сређена.“⁶¹

Овај део свог дословце грандиозног задатка, међутим, она није могла дуго да испуњава. Већ 28. маја 1945. на име нови комунистички властодршци, њихова тајна служба у Загребу⁶² јој је одузела читаву дотичну документацију, која се од тада више никада није појавила.

Енормни број отете, насилно покатоличене и – из претпостављено најбољих намера – од хрватских фамилија усвојене српске деце је од тада па до данас остао у статусу римокатоличких Хрвата, који им је и наменила геноцидна хрватска држава 1941-1945.

То значи да је несумњиво знање тадашњих тоталитаристичких властодржаца о „Акцији Диане Будисављевић“ и њено трпљење с њихове стране могло у појединачним случајевима да се базира и на људскости, али не може се искључити ни истовремено присуство свести о чињеници, да је крајњи резултат и у овом случају неминовно био – хрватизација српске деце. У случају идеолога и реализатора Србоцида, та свест је по сваком закону вероватноће играла пресудну улогу.

61 Белешка у дневнику од 9. V 1945.

62 Формално је то било Министарство за здравље и социјална питања, али познато је да је тајна служба тада била свемоћна. Њу је водио хрватски комуниста и шпијун изузетног формата Иван Стево Крајачић. После оснивања дотичне ОЗН-е 1944. године, постављен је за њеног начелника, а на тој се дужности налазио и после рата, до 1946. године, када је, у чину генералпуковника, преведен у резерву и декретом постављен за министра унутрашњих послова Хрватске. На тој се дужности налазио до 1953. године, од 1953. до 1963. био је потпредседник Извршног већа Сабора Хрватске и члан Савезног извршног већа, и председник СУБНОР-а Хрватске од 1959. до 1961, а од 1963. до 1967. налази се на дужности председника Сабора Хрватске. Видећемо касније, да је он као председник хрватског Сабора себи дозволио, да када је на пр. 3. VII 1966. године, отварају један спомен-парк на терену концентрационог логора Јасеновац, поздрави српску делегацију речима: „Мало вас смо, својевремено, овде, побили!“ „Кажњен“ је, искључиво, повлачењем са положаја председника хрватског Сабора. Он је и деценијама касније, играо врло значајну улогу и при „сарадњи делова хрватске обавештајне службе, немачке тајне службе БНД и старе усташке емиграције при координацији заједничких стремљења да се разбије друга Југославија“.

Успех овог перфидног первертирања „Акције Диане Будисављевић“ омогућили су, међутим, тек послератни властодршци, тада са комунистичким предзнаком у својим биографијама. Хрватски комунисти су довршили овај део геноцидног пројекта хрватских клеро-фашиста.

У том светлу се активност Алојзија Степинца и њему подређене римокатоличке хијерархије у односу на од „Акције Диане Будисављевић“ спасену српску децу у најбољем случају може окарактерисати као „селективни хуманизам“, који као што је познато није хуманизам, већ увећавање свог „црквеног стада“ у оквиру једног актуелног „крсташког рата“, дакле религиозног и неминовно прозелитског сукоба, што бројни хрватски – световни и клерикални – историјски извори потврђују.

Погледајмо исти начин размишљања и делања на примеру једног другог рата у европском 20. веку, који су како ватикански високодостојници у Риму тако и римокатолички бискупи са лица места на исти начин дефинисали, на примеру Шпанског грађанског рата:

Тај рат 1936-1939, са између 500 000 – 1 000 000 мртвих, од којих су стотине хиљада изгубиле живот по завршетку оружаних сукоба, били дакле жртве победничких фашистичких и католичко-фундаменталистички идеологизираних пучиста под генералом Франком, био је вођен од стране његових побуњеника под паролом:

„Крсташки рат. Шпанија, духовно вођство света!“

Наравно да је и овај сукоб имао прагматичне, значи политичке, економске и социјалне узроке, али може се искуствено поћи од тога, да је његова политичко-идеолошка позадина (фашизам/комунизам) тек овом религиозном тј. пре црквено-идеолошком одредницом есенцијално пробила сваку цивилизацијско-културолошку границу, потенцирала негативни емоционални набој „нормалних“ тј. конкретних учесника рата („малих“ људи) на фронтovima и другим проприштима сукоба, и потиснула све морално-етичке параметре, норме и конвенције у други план, да је значи великим делом поништила важеће социјалне контролне механизме.

То је једно емпиријско сазнање, које важи за све религиозно мотивисане ратове – подсетимо се на пр. Првог крсташког рата, када су римокатолички крсташки из Западне и Средње Европе у Јерусалиму починили један од најстрашнијих масакра у читавој јеврејској историји, који се до данашњег дана помиње у јеврејској литургији под именом „Гезерот Татну“, Тридесетогодишњег рата, хугенотских ратова, итд.

Стога није чудо, да су масакри противника на обема странама у Шпанском грађанском рату били на дневном реду (полази се од око 200 000 беспомоћних жртава, убијених од Франкове стране и од око 35 – 60 000 исто тако беспомоћних жртава, убијених од стране републиканаца за време рата), као и да су републиканске милиције у току рата усмртиле и неколико хиљада римокатоличких свештених лица. Тачно је међутим исто тако, као што документи из Ватиканског

тајног архива у међувремену сведоче, да је и у области, коју су држале Франкове снаге, долазило до масовних стрељања римокатоличких клирика.

То је била врло скупа цена, коју је римокатоличка црква платила за свој несумњиви ангажман у овом свом „крсташком походу“, у овом највећем ратном сукобу у Европи између два светска рата. Цена, коју су Шпанци платили, била је свакако много скупља.

Овде дакле само неколико јавних иступа римокатоличких кардинала и бискупа са самог почетка грађанског рата, који су у суштини дефинисали овај мото („Крсташки рат!“) Франкових побуњеника против демократски изабране шпанске владе:

„Ово што се дешава, то није рат већ крсташки поход и цркве (...) која не може другачије, већ да стави својим крсташима све што поседује на располагање!“

„Шпански устанак није само обичан грађански рат! То је заправо крсташки поход за религију, за отаџбину и за цивилизацију а против комунизма!“

„Ја сам читавом својом душом за вође устанка. Они знају да их благосиљам обема рукама, јер познајем њихове доброћудне намере (...)“

„Света столица је обзнанила свету, да је Франкова ствар истовремено и ствар цркве (...)“

„Света столица је подарила Франку све своје симпатије (...)“ Зар то не подсећа на пр. на обраћање хрватског римокатоличког бискупа Акшамовића од 22. априла 1941:

„Часна браћо, свештеници и наши мили верници, Свети отац, Пије XII, шаље нам свој очински поздрав и (...) поручује нам, да се молимо Светој Мајци Божијој, да би се овај крсташки рат што пре завршио (...) хрватски војници су поделили свој витешки задатак. Једни бране земљу а други учествују у крсташком походу против бољшевика (...) блажена Мајка Божија, краљица мира, ће учинити, да се крсташки рат против неверника на свим бојним пољима срећно заврши...“⁶³

Или пак на: „И поново се, на источном немачком фронту, такође бори и Мајка Божија за фашизам!“⁶⁴ у тој истој хрватској држави 07. IX 1941?

Или на бискупску изјаву са почетка 1942: „Назад к вери отаца! Јединство је у католичкој цркви! Наша заједничка молитва у овој години ће бити, да Божја милост скрати време крвавог и разорног рата, да правда и истина победе, за које се данас у Европи бори 350 милиона наших савезника, да завршетком рата победи света католичка црква (...) За нас Хрвате је зов „За дом спремни!“ најмилији од свега (...) За Немце је зов „Хајл Хитлер!“ исто тако свет (...) То је све добро и племенито...“⁶⁵

63 Glasnik Sv. Ante, br. 18, s. 154-155, 1941.

64 „Katolički tjednik“, 7. IX 1941, Sarajevo.

65 Glasnik Sv. Ante, br. 2, s. 9-14, 1942.

По завршетку Шпанског грађанског рата је дошло до масивне одмазде Франковог режима над побеђеним противницима. Тако је на пр. само 14. августа 1939. око 4 000 људи било сакупљено у арену за борбу с биковима у граду Бајадоз и стрељано. Између 1939-1950. је у Шпанији било заточено око 850 000 политичких затвореника, око 300 000 њих у концентрационим логорима а више од 140 000 је било убијено. Око 12 000 деце је било отето њиховим ухапшеним родитељима, потом „преваспитано“ у католичким сиротиштима и интернатима а затим (илегално) „усвојено“ од стране фалангиста и припадника Франкове војске.

Ставимо закључно још једном на пробу постојање и непорециву делотворност суда просвећене историјске науке, који је независан од било које идеологије па тиме и од комунистичког „права и правде“. Делање и говор Алојзија Степинца и њему подређених хрватских римокатоличких клирика није, по свему судећи, било диктирано страхом, једноставним опортунизмом или условљено „сопственом динамиком догађаја“, већ је било одраз синергичког става хрватске политичке и црквене елите у односу на православне Србе (Јевреје, Роме). То се потврдило и при распаду односно после слома геноцидне хрватске државе 1941-1945.

У каптолској цркви се по завршетку рата крију усташки злочинци и високи функционери Павелићевог геноцидног режима Минтас, Макс Степинац,, Шоп, Смердел, Крама Миливој, фра Марић, итд. Последњи шеф Павелићевог „Равнатељства за јавни ред и сигурност“ Ерих Лисак се ту састаје са Степинцем, исто као и усташки генерал Мошков, који се враћа из иностранства да би уз помоћ римокатоличке хијерархије координисао оружане акције усташких „крижара“ по шумама, итд. Ту се чува Државни архив НДХ као и приватне ствари министара Балена, Петрића, Цанкија и Алајбеговића, филмови и плоче са Павелићевим говорима. Римокатолички свештеник и усташки функционер Радослав Главаш скрива испод олтара каптолске цркве 36 сандука са златом и осталим драгоценостима – сатове, прстење, медаљоне са сликама, зубне крунице, табакере, огрлице, итд. које су отете геноцидним жртвама.

И Ватикан је својим делањем по завршетку 2. светског рата и великих геноцида у европском 20. веку јасно и недвосмислено потврдио свој става у односу на ова збивања.

Још једном, у хрватској држави 1941-1945. је, значи, и од самог почетка било остварено симбиотичко прожимање и институционално умрежавање утицаја (речи и делања) локалне клерикалне елите ватиканске хијерархије с једне и политичко-интелектуалне елите хрватске државе са друге стране а уз несумњиво знање и, може се поћи од тога, одобравање Ватикана. Јер непредвидиви су верификовани историјски извори, који потврђују да је Ватикан све време

био барем информисан о току, карактеру и обиму геноцидних збивања у НДХ тј. у Европи (и, у најмању руку, ћутао).

Најкасније на крају рата, међутим, истина је у пуном обиму, непобитно и непосредно била обелодањена. Било је, значи, за очекивање да ће сада то чињенично стање (истина, стварност) битно детерминисати даљи говор и делање Ватикана а у смислу историјске анализе, етичко-моралног вредновања једне хришћанске цркве, као и правних консеквенци једне европске државе.

Та закључна анализа, вредновање и консеквенце, сигурно, непосредно су и уследиле. Њихов резултат (послератни говор и делање Ватикана) показао се међутим врло проблематичним у односу на његову компатибилност са принципима етике, морала и права. Другим речима, послератни говор и делање Ватикана нису погодовали истовременим покушајима растеређивања Ватикана од његове, још у недовољној мери специфициране одговорности за дотична догађања.

Узмимо за пример бекство шефа геноцидне хрватске државе Анте Павелића по завршетку 2. светског рата у Јужну Америку и улогу хрватског католичког клира, као и ватиканске (високе) хијерархије при томе:

Један од најближих Павелићевих сарадника, Љубо Милош, потврдио је при свом саслушању, да је Павелић уз помоћ фрањеваца и преобучен у католичког свештеника побегао из земље а да је то бекство иницијално организовао хрватски римокатолички свештеник Крунослав Драгановић, из „Института Св. Јеронима“ у Риму. Врло значајну улогу у организовању ових ватиканских „Павловских канала“ играо је и аустријски бискуп Алоис Худал.

Британска контраобаштајна служба је опсервирала ову установу и у једном извештају из 1947. стоји поред осталог: „Циљ ове организације је заштита особа, које су одане усташкој ствари и пружање помоћи тим особама при бекству (...) такође слање терориста у Југославију (...) срж ове организације, око које су се развијале и развијају се усташке активности чини хрватска групација у „Институту Св. Јеронима“ у Риму...”

У односу на Павелића констатује пак америчка војна контраобавештајна служба ЦИЦ исте године следеће: „Павелићеве везе су толико високо пласиране и његова тренутна позиција је толико компромитујућа по Ватикан, да би његово изручење представљало један уништавајући ударац за Ватикан...”

У јануару 2006. извештава израелски лист Хаарез о једном суђењу, при коме од 1999. на оптуженичкој клупи суда у Сан Франциску седе представници Ватиканске банке, Фрањевачког реда и Швајцарске националне банке. Тужитељи су потомци јеврејских и српских жртава геноцида у „Независној Држави Хрватској“ 1941-1945, који захтевају одштету тј. повраћај украдене имовине својих уморених предака, коју су тадашњи хрватски властодршци отели и депоновали код ових институција (в. даље, „Закључна дискусија“). Један сведок и тадашњи очевидац, Њиллиам Гоњен, радио је одмах после рата за америчку контраобавештајну службу у Риму:

„Гоњен-ово сведочење доводи тадашњег кардинала Монтинија и потоњег папу Павла VI. у везу са скривањем и помоћи при бекству хрватских ратних злочинаца, као што је био Анте Павелић. То је био део део једне разгранате мреже, познате под именом „Пацовски канали“. Сведок је потврдио и да су британске и америчке тајне службе тада откриле Павелићево место боравка али да су одбиле да га ухапсе.“

Марк Ааронс и Јохн Лофтус, међутим, наводе сведочења свештених лица из Ватикана, која тешко оптерећују и самог „ратног папу“ Пија XII. и означавају га као директног наредбодавца организације дотичних „Пацовских канала“.

„Институт Св. Јеронима“ (Сан Гироламо) и хрватски католички свештеник Крунослав Драгановић нису, дакле, радили ни самосвојно, ни у апсолутној тајности. Амерички обавештајни официр, који је водио ту посматрачку „Операцију Сан Гироламо“, известио је 1947. следеће: „Драгановићева подршка хрватским колаборационистима уклапа се у план Ватикана, који предвиђа заштиту ових усташких националиста, све док они не добију погодне документе и иселе се у Јужну Америку (...) Ватикан (...) покреће све могуће полуге, да би те људе прокриумчарио тамо, у Јужну Америку...“ Убрзо по примитку овог извештаја, шест високих хрватских функционера и окривљених ратних (геноцидних) злочинаца напушта овај римокатолички институт у Риму, и одлази у Аргентину. То су били Вјекослав Вранчић, Миле Старчевић, Ловро Сушић, Јосип Марковић, Драгутин Рупчић и Винко Печникар.

Већ само у тој једној години (1947.) несумњиво је идентификовано укупно 115 највиших, за ратне и геноцидне злочине осумњичених носилаца власти хрватске државе из 1941-1945, који су тим „Пацовским каналима“ безбедно стигли и то само у Аргентину (процена укупног броја дотичних хрватских ратних званичника и послератних бегунаца од руке закона у Јужну Америку варира, и креће се између 5 000 – 35 000 лица).

Следећа једанаесторица усташких главешина доказано су избегли извођење пред лице правде, захваљујући посредству хрватског огранка ватиканске милосрдне организације „Царитас“: Еуген Кватерник, Динко Билановић Шакић, др Јосип Берковић, Иван Челан, Данијел Црљен, Мирко Етеровић, Анте Елез, Радован Латковић, др Иван Корски, др Фрањо Невестић и др Винко Николић (у тој групи налазио се и један немачки припадник елитне нацистичке СС-организације, по имену Фридрих Јосеф Рауцх).

Те године је и Иво Ројница стигао у Аргентину. За подсећање, он је у време НДХ представљао врховну хрватску власт у Дубровнику, када су усташе – како је један очевидац, Американка Рутх Митцхел посведочила – „силазили у град Дубровник, окићени огрлицама од нанизаних српских језика и са пуним корпама српских очију“.

То, очигледно, није сметало да Ројница „... захваљујући помоћи „Свете столице“ и аргентинске владе, као слепи путник на броду „Мариа Ц“, 02. априла 1947. ступи на тло Аргентине“. То, следствено, очигледно није сметало ни хрватском председнику Фрањи Туђману, да после хрватске сецесије од Југославије у последњој деценији 20. века, одреди Ројницу за новог хрватског амбасадора управо у Аргентини. Када је потом дошло до протеста од стране Њесентал-Института, Ројница је дао изјаву за јавност: „Све што сам чинио 1941., поново бих чинио.“ Један од његових наследника на функцији градоначелника Дубровника, Иво Обуљан, прима потом Ива Ројницу 1996. чак у једну званичну аудијенцију у том истом граду.

Исти пут за Аргентину су следили како један од најозлоглашенијих команданата концетрационог логора смрти Јасеновац, Вјекослав Макс Лубурић, тако и усташке главешине Анте Вркљан, Ђирило Чудина, Бранко Бензон, Марко Синовчић, итд.

Њихов поглавник Анте Павелић бежи 1945. првобитно у Аустрију, у британску окупациону зону и носи са собом око 350 кг отетог злата, разне девизе и брилијанте у вредности од око 1 100 карата. Он тамо препушта Британцима један део тог плена у вредности од око 150 000 000 швајцарских франака (укупна вредност се цени на око 400 000 000 швајцарских франака) и бежи у априлу 1946. у Рим.

Своје прво уточиште налази у Цоллегио Пио Понтифицио (Виа Гиоаццино Белли 3), у папинском Латиноамеричком институту, са екстратериторијалним статусом и „... вероватно му је за то била потребна дозвола самог папе, јер то је био једини ватикански институт у Риму, који је био директно подређен папи...“ Већ у мају исте године он прелази у папинску летњу резиденцију Цастел Гандолфо, где се „често среће са монсињором Монтинијем“; 09. новембра Павелић прелази у папински Оријентални институт унутар (црквених и државних) зидина Ватикана и потом борави у Институту Св. Јеронима (Сан Гироламо, Виа Томаццели 132). Следеће боравиште му је доминикански манастир Санта Сабина (Лунго Тевере Авентино), следи скровиште у ватиканској својини, у Виа Гиацимо Венезиано 17-Ц и 11. октобра 1948. Павелић се са пасошем Црвеног крста бр. 74369 укрцава у једну кабину 1. класе на броду „Сестриере“, који ће га одвести у Аргентину.

Америчка тајна служба, која је Павелића иначе све време опсервирала, овако је проценила ову ситуацију: „Павелић је у очима Ватикана један милитантни католик, који је додуше и лутао (био повремено у заблуди – преводилачка примедба аутора) али та његова лутања су се дешавала, док се борио за католичку цркву (...) Павелићеви контакти с Ватиканом су познати; Ватикан, дакле, у њему види једног милитантног католика, који се јуче борио против православне цркве а данас се бори против атеистичког комунизма...“

Најкасније, значи, при разматрању ватиканских активности непосредно

по завршетку 2. светског рата и окончања физичке реализације геноцидних „пројеката” тадашње немачке односно хрватске државе, постепено ишчезава простор за шпекулације (да ли је Ватикан „само” био информисан и ћутао односно да ли је у било којој форми узео активног учешћа у односу на овај „пројекат”). Ватиканска активна улога, наиме, у односу на велике геноциде европског 20. века од овог тренутка постала је евидентна и доказива, независно од свих евентуалних докумената, који се и даље у Латеранској палати и другде држе под кључем. Другим речима, та активност не припада више само постојећим и релевантним историјским индицијама, већ представља један валидни доказ високе научне вредности. Јер крајем 2. светског рата и, тиме, обустављањем (нестанком предуслова за даље вршење) геноцида, тај део историје се ни у ком случају није могао и не може сматрати довршеним, и ставити ад алта. Сада је било неопходно извући све расположиве правне консеквенце и привести починиоце злочина одговарајућим судским инстанцама, указати поштовање невиним жртвама и помоћи преживелима (у смислу моралног и материјалног обештећења), и повратити им веру у правду и истину, морал и хуманистичку етику, извршити преко потребне научне и политичке анализе (у смислу принципа превенције „Никад више!”), итд.

Ватикан је уложио огроман труд да се горњи хуманистички императиви овог историјског тренутка, по могућности никада не остваре. Ова активност Ватикана била је више него проблематична (и ризична пре свега за ову институцију). То је било, са гледишта хришћанске етике и морала, апсолутно некомпатибилно са конститутивном природом једне цркве, то је истовремено било, правно гледано, свесно и намерно делање саучесника у једном масовном злочину, у смислу заштите, прикривања и помагања окривљенима при њиховом бекству од правде и правних санкција.

Зашто се Ватикан тако ризикантно одлучио за такву своју анти-етичку и противправну активност? Јер он је тиме децидирано потврдио мишљење свих оних, који заступају став да је Ватикан овим упечатљиво показао и доказао, да геноцидне злочине немачке и хрватске државе не сматра злочинима, већ једним „легалним чином”, да окривљене – уз игнорисање свих правних инстанци и институција – не сматра ни потенцијално кривима, да их напротив и поврх тога сматра достојним свог (ватиканског) морала и етике и да, значи, одобрава то што се догађало те да се тиме на један одређени начин и идентификује с тим.

Литература о Римокатоличкој цркви у Независној Држави Хрватској:
Jure Krišto, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941–1945*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 1998.

Милорад Лазић, *Крсташки рат Независне Државе Хрватске*, Београд, 1991.

Литература о Српској православној цркви у Независној Држави Хрватској:
Вељко Ђ. Ђурић, *Прекршћивање Срба у Независној Држави Хрватској: прилози за историју верскої геноцида*, Алфа, Београд-Земун 1991.

Вељко Ђурић Мишина, Српска православна црква у Независној Држави Хрватској 1941–1945. године, Дијам – М – прес, Ветерник 2002!

Литература о Хрватској православној цркви:

Вељко Ђ. Ђурић, *Усђаше и љравославље – Хрвајска љравославна црква*, Белетра, Београд 1989.

Petar Požar, *Hrvatska pravoslavna crkva u prošlosti i budućnosti*, PiP, Zagreb 1996.

О Независној Држави Хрватској и месту Римокатоличке цркве у њој има података и у следећим насловима на страним језицима:

Jach T. Chick, *Smokescreens*, Chick Publications, Chino/California, United States of America, ?.

Carlo Falconi, *The silence of Pius XII*, Little, Brown and Company, Boston-Toronto, 1970.

Avro Manhattan, *The Vatican's holocaust*, Ozarks books, Springfield, MO, United States of America, 1988.

Avro Manhattan, *Catholic terror today*, Paravison Publication Ltd, London, Emgland, 1969.

Avro Manhattan, *Terror over Yugoslavia*, Paravison Publication Ltd, London, England, ?.

Edmond Paris, *Genocide in satellite Croatia 1941-1945*, The American Institute for Balkan Affairs, Chicago, United States of America, 1959.

Edmond Paris, *Le Vatikan contre l'Europe*, Librairie Fischbacher, Paris, France, 1959.

Edmond Paris, *Convert or die - Catholic Persecution in Yugoslavia during World War II*, Chick Publication, Chino, California, United States of America, ?.

Marco Aurelio Rivelli, *Le Génocide occulté – État Indépendant de Croatie 1941–1945*, L'Age d'Homme, Lausanne, Suisse, 1998. (издање на српском: Марко Аурелио Ривели, *Нагбискуј Геноцида – Монсињор Сћејинац, Вајћикан и усђашка дикћиа-ћура у Хрвајској, 1941–1945*, Јасен, Никшић, 1999.)

Ladislau Hory, Martin Broszat, *Der Kroatische Ustascha-Staat 1941–1945*, Stuttgart 1964. (издање на српском: Ладислаус Хори, Мартин Бросцат, *Усђашка држава Хрвајска 1941–1945*, DBR International Publishing, Београд 1994.)

ВЕЉКО ЂУРИЋ МИШИНА

ЈОСИФ ЦВИЈОВИЋ, МИТРОПОЛИТ
СКОПЉАНСКИ И АЛОЈЗИЈЕ
СТЕПИНАЦ, НАДБИСКУП ЗАГРЕБАЧКИ,
ПРВОСВЕШТЕНИЦИ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ
И РИМОКАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕ 1941-1945. ГОДИНЕ
И ПРЕКРШТАВАЊЕ*

Ајсџиракџи: О историји Српске православне цркве има знатно више критичких научно-истраживачких радова него о Римокатоличкој у Другом светском рату 1941–1945. године у Југославији.

Надбискуп загребачки и примас Краљевине Југославије Алојзије Степинац и митрополит скопљански Јосиф Цвијовић, два првосвештеника били су, формално, на челу Цркава у ратним годинама, у времену када је Римокатоличка у Независној Држави Хрватској била државна а Српска православна доживљавала најтеже дане у својој историји. Служили су свом народу и својој Цркви онако како су сматрали да чине најбоље. Различито су се, међутим, односили према припадницима друге Цркве!

Историографија, било то светска, југословенска, хрватска или српска, још увек нема критичку монографију о животу и раду надбискупа а касније кардинала Алојзија Степинца. До сада је објављено много текстова разних провизијенција које, најчешће, карактерише пристрасност без обзира на то да ли се ради о апсолутно позитивној у хрватској⁶⁶ или прилично негативној оцени која преовладава у српској литератури и публицистици⁶⁷.

Митрополит скопљански Јосиф Цвијовић није био основна тема једног истраживачког пројекта. О њему југословенска (комунистичка) историографија има углавном негативне, а српска⁶⁸ позитивне оцене, док га хрватска⁶⁹ пуб-

66 M. Landercy (Vladimir Horvat), *Kardinal Alojzije Stepinac*, Đakovački Selci 1989; Alojzije Benigar, *Alojzije Stepinac hrvatski kardinal*, Rim 1974.

67 Готово у свим радовима у којима се помиње надбискуп Степинац, он је приказан у контексту трагичне судбине српског народа у Независној Држави Хрватској. Тврдња да су припадници јерархије Римокатоличке цркве имали знатног удела у пропагирању усташког покрета и давању обилате подршке на разне начине Независној Држави Хрватској лако је доказива па из тога и проистичу негативне квалификације.

68 *Мудри орач њиве Господње – Споменица Јосифа Цвијовића*, Светигора/Цетиње – Институт за српску културу/Лепосавић (ур. Вељко Ђурић Мишина) 2007.

69 Tomislav Vuković, *Mozaik izdaje*, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1991; Ljubica Štefan, *Srpska pravoslavna crkva i fašizam*, Zagreb 1999.

лицистика сврстава у раван обичних колаборатера немачког окупатора.

Овај рад је писан да, објашњењем контекста времена и прилика, навођењем разних чињеница и упоредним приказом једног сегмента живота обе Цркве – прекрштавањем – да допринос објективнијој оцени.

Кључне речи: митрополит, надбискуп, прекрштавање, свештеници, усташе

1. Војно-управна територија Србија и Независна Држава Хрватска, Милан Недић и Анте Павелић

Краљевина Југославија капитулирала је после краткотрајног Априлског рата 1941. године. Победници су ту државу најпре распарчали. На једном делу њене територије, док су ратне операције још трајале, 10. априла у Загребу проглашена је Независна Држава Хрватска. Немци нису обновили Србију него су на већем делу територије некадашње Краљевине Србије прогласили своју војно-окупациону власт.

Независне Држава Хрватска имала је своју владу, поглавника, државну скупштину, законодавство, војску, међународно признате границе... и била је израз тежње готово целокупног хрватског народа.

Немачка управа у Србији успостављала се у три етапе. У првој етапи заведено је војно-окупациона управа, у другој је створен цивилни комесаријат (Савет комесара) док је у трећој успостављена цивилна влада Србије под председништвом генерала Милана Недића.

Милан Недић није био исто што и Анте Павелић, нити Србија што и Независна Држава Хрватска. Хрватска је међународно призната држава, а Србија окупациона зона са војном управом. Србија је била окружена непријатељима, плаћала је контрибуције, била под ударом ретко виђене репресије. Поред свих тешкоћа, та Србија морала је и да прими избегле и протеране Србе и Словенце, међу њима и римокатоличке свештенике. Неки од њих добили су разне послове, осим осталог, постављени су и за вероучитеље у школама.

Независна Држава Хрватска је имала један проблем који је требала да реши – српски национални проблем! Министар Миле Будак је сликовито објаснио свој предлог решења: један део Срба је требало побити, друти протерати у Србију а трећи прекрстити!

По немачким проценама у Независној Држави Хрватској, априла 1941, живело је око 6.275.000, а по хрватским око 6.439.000 становника. По статистици Звонимиру Дугачком, од укупног броја становника Независне Државе Хрватске могло је бити око 33% или 1.847.000 православних Срба.⁷⁰ По проценама једне комисије Светог архијерејског синода Српске православне цркве било је 2.403.998 православних Срба.⁷¹

⁷⁰ *Hrvatski narod*, Zagreb, 19. 5. 1941.

⁷¹ *Гласник Српске православне цркве*, 4/1946, 53; Архив Синода Српске православне цркве,

Решавање српског националног проблема почело је законском одредбом по којој је нестало српског народа: Срби нису више били Срби него православци!

После забране српског народа, уследиле су нове: следећа забрана односила се на српско писмо ћирилицу. Потом су забрањени: српски изрази који су се користили у свакодневном говору и језику, српски празници (први је забрањен Видовдан), Јулијански календар, православље као наставни предмет, прикупљање црквеног приреза за српске православне црквене општине, српске конфесионалне народне школе и забавишта итд. Школски фондови који су имали имена српских владара и осталих значајнијих историјских личности морали су да прихвате нова, чисто хрватска итд.⁷²

Забрањена је употреба имена „српска православна вера“ а наређено да се користи „grčko-istočna vjera“, а нешто касније, у складу са законима о новом хрватском правопису, „grčko-iztočna“.⁷³ Забрана је оправдавана у нарученим текстовима неколицине професора са загребачког Свеучилишта. Тако је Едо Ловрић објавио почетком септембра 1941. текст *O nazivu istočne crkve na području Kraljevine Hrvatske i Slavonije do konca Svjetskoga rata*.⁷⁴ Ловрић је писао о ранијим називима православне вере од којих је у службеној, ватиканској, употреби једино био коришћен израз „graeci ritus non uniti“, што значи „nesjedinjeni grčkog obreda“. За Православну цркву користио се једини израз „ecclesia Graeci ritus non unitas“, што значи „несједињена црква грчког обреда“. Суштина тих латинских термина изражена је речју „несједињени“, што значи да ти верници нису, посредством уније, подређени римском папи већ и даље остају под духовном управом својих патријарха.

2. а. Јосиф Цвијовић

Митрополит скопљански Јосип Цвијовић рођен је 28. августа 1878. године у Дрежнику код Ужица, Кнежевина Србија. После основне школе завршио је гимназију и Београдску богословију.

Рукоположен је у чин ђакона 13. септембра 1903, у чин презвитера 1. октобра исте године.

Служио је неколико година у парохијама. После смрти супруге, наставио је школовање у Кијевској духовној академији, у Русији. После завршетка школовања стекао је звање магистра богословља.

По повратку у Србију постављен је за наставника у Београдској богословији и управника Монашке школе у манастиру Раковица.

Записници, Син. бр. 1060/зап 237 од 27. марта 1947 (у даљем тексту: АСин,...).

72 Све забране објављене су у службеном гласилу *Narodne novine*.

73 *Narodne novine*, 19. 7. 1941; *Hrvatski narod*, 21. 7. 1941.

74 *Alma mater croatica*, 1, Загреб, 1941.

Монашки чин примио је 1913. у манастиру Раковица.

У Балканским ратовима 1912–1913. године учествовао је као добровољац четник у јединици мајора Војина Поповића, војводе Вука.

После окупације Србије од Аустро-Угарске, Немачке и Бугарске 1915. године, упућен је у дипломатску мисију у Италију и Русију. Тај посао прекинут је 1917. године када је постављен за ректора Српске православне богословије организоване у Енглеској.

После завршетка Првог светског рата 1918. вратио се на ранију дужност у богословији. Убрзо је постављен за ректора Призренске богословије.

За епископа је изабран 19. децембра 1920. године, за епархију Битољску.

Као епископ борао је годину дана у Прикарпатској Русији, где је враћао унијате у православље и припремио терен за првог домаћег епископа у новоформираној Мукачевско-прјашевској епархији. Овај на канонима засновани посао (радило се на духовној територији некадашње Карловачке митрополије касније патријаршије званично признате од аустријских државних власти) радила је Српска православна црква у договору са владом Републике Чехословачке.

За митрополита скопљанског изабран је 1. јануара 1932. године.⁷⁵ На територији те митрополије, као и суседне епархије Охридско-битолске, међу православним становништвом била је толико изражена прозелитистичка активност унијатских свештеника и извесних протестантских заједница да је државна власт морала да реагује.

Немачко-бугарска окупација априла 1941. године затекла га је у седишту митрополије. Македонски комитет, који је створен по доласку немачких војних јединица у Скопље, одузео је Саборну цркву у Скопљу и забранио митрополиту свако улажење у овај храм.⁷⁶ Из епархије је протеран 5. маја 1941. године.

Одмах по доласку у Београд, Немци су га саслушавали. Касније су захтевали да се обрати народу и позове га на сарадњу са окупаторским властима. Митрополит је све те захтеве одбијао тражећи да се патријарх Гаврило ослободи интернације.

Синод се састао 8. јуна 1941. године први пут од последњег Сабора. Том приликом је, између осталог, закључено да ће због судбине српског народа, а остајући у уверењу да ће Црква и даље моћи вршити своју мисију, као и да ће њена раније стечена и призната права и традиција и даље бити поштована, лојално извршавати законе и наредбе окупаторских и земаљских власти и утицаће преко својих органа на потпуно одржање реда, мира и покорности.⁷⁷

75 Основни биографски подаци митрополита Јосифа објављени су у: *Српска православна црква 1920-1970*, Београд 1971, 528-529; Сава, епископ шумадијски, *Српски јерарси од деветијој до двадесетијој века*, Београд, Подгорица, Крагујевац 1996, 261-263.

76 Архив Војно-историјског института, фонд Недићева архива, 20а-1/3 (у даљем тексту: А ВИИ, Нђа,...).

77 АСин, Записници, Син. бр. 585/зап. 3 од 8. јула 1941.

Како од средине јуна 1941. мађарске власти нису дозволиле епископу бачком Иринеју Ђирићу одлазак из Новог Сада у Београд, његову улогу у Синоду је узео митрополит Јосиф, као најстарији посвећени члан.

Чланови Синода, предвођени митрополитом Јосифом, посетили су 8. јула 1941. године немачког генерала Лудвига фон Шредера, војног команданта Србије.

Митрополит Јосиф био је за Немце интересантан из више разлога. Као најзначајнији био је проблем замене интернираног патријарха. Како се они нису директно могли умешати у избор, односно именовање заменика, јасно је да су трагали за другим начинима да утичу на његову политику. Међутим, месецима нису имали никаква успеха, што потврђује и сам посланик Феликс Бенцлер, приликом разговора са генералом Недићем новембра 1941. Том приликом Бенцлер је казао да они не подносе митрополита.⁷⁸

Крајем августа 1941. Немци су покушавали да приволе митрополита Јосифа на сарадњу. Има индиција да су, као знак добре воље, тражили од њега услове под којим би сарађивао. Као свој одговор, митрополит је 4. септембра сачинио предлог у коме је навео шта све треба урадити да Српска православна црква постане оно што је и била до почетка рата. Предлагао је да се учини неколико добрих уступака који би у српском народу преокренули расположење према Немцима. Стога је тражио очување јединствене организације Цркве у ранијим границама, ослобађање заточеног патријарха Гаврила, престанак страдања народа у Независној Држави Хрватској, обнављање рада богословија, сакупљање патријаршијског приреза, враћање Цркви свих заузетих или конфискованих објеката итд.⁷⁹

Потоњих месеци Немци су пратили кретање митрополитово па је у њихову централу у Београду стизало много извештаја. Међутим, и поред бројних притужби на његов рад, никаквих конкретних акција против митрополита није било.

Српска православна црква доживела је, после Априлског рата 1941, растурање у разним облицима. Убијање и интернирање архијереја обезглавило је неке епархије што се одразило на рад свештенства у наредним годинама. Последице су још катастрофалније када се има у виду и организациона вертикала Српске православне цркве, где сваки архијереј има неку врсту аутономије у многим стварима.

У ратним приликама, када није функционисала нормална и уобичајена обосмерна веза Патријаршије и свештенства, догодило се да је неколико свештеника кренуло својим путем сматрајући да то што раде, раде у корист својих верних и српског народа.

Ниједан српски архијереј није утицао на подређене свештенике у њиховом опредељењу за покрет или војску неке од зараћених страна, било за партизане,

78 Историјски архив Београда, фонд БдС, (досије митрополита Јосифа) М-17.

79 АСин, Меморандуми, нерегистровано.

Михаиловићев покрет односно Југословенску војску у отаџбини, или формације Недића и Димитрија Љотића!

2. б. Надбискуп загребачки Алојзије Степинац

Алојзије Степинац је рођен 8. маја 1898. у селу Брезанцима, Хрватско Загорје.⁸⁰ После основне школе, примљен је у надбискупски орфанотрофиј у Загребу. После шестог разреда прешао је у Надбискупско семениште на Каптолу.

Почетком Првог светског рата отишао је у аустро-угарску војску. На почетку је похађао официрски курс и стекао звање пешадијског поручника. Као официр служио је на италијанском ратишту. Тамо је, јула 1918. године, био заробљен. Крајем године приступио је Југословенском добровољачком корпусу и, крајем децембра исте године, стигао у Грчку. Демобилисан је јуна 1919. године.⁸¹

Старешине Надбискупског семеништа послале су га 1924. у Рим, у завод Германикум, да похађа богословију.

Докторат из филозофије стекао је 1927, а из теологије 1931. године.

За свештеника је заређен 1930.

За надбискупа коадјутора (са правом наследства) именован је од ватиканске администрације 28. маја 1934. године. Због тог именовања дошло је до озбиљне дипломатске преписке Ватикана и југословенске краљевске владе.

После смрти надбискупа Антуна Бауера, Степинац је заузео његово место на Каптолу.

Надбискуп Степинац дочекао је проглашење Независне Државе Хрватске 10. априла 1941. са одушевљењем. Поглавника Анту Павелића посетио је већ 16. априла.

Ни Павелић нити хрватска влада нису се заклели пред надбискупом Степинцем.

Надбискуп је своју прву посланицу у новој држави објавио 28. априла. У њој је, осим осталог, препоручио свом подређеном свештенству да сарађује са новим властима.

Одлуком папе Пија XII, надбискуп Степинац је именован војним викаром за хрватску војску.⁸² Сходно том постављењу, надбискуп је именовао обичне војне свештенике у јединицама хрватске војске.

Надбискуп Степинац био је и члан Хрватског државног сабора заједно са

80 Основни биографски подаци написани су на основу: Jure Krišto, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941–1945*, I, Zagreb 1998, 73–75.

81 Веома занимљиве речи о тим годинама надбискупа Степинца написао је немачки опуномоћени генерал у Загребу Едмунд Глез фон Хорстенау – *Između Hitlera i Pavelića (Memoari kontroverznog generala)*, Beograd 2008.

82 *Dokumenta o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera*, Zagreb, 1946, 383; Милорад Лазић, *Крсташки рат Независне Државе Хрватске*, Београд 1991.

бискупом ђаковачким Антуном Акшамовићем и још 10 свештеника. Касније је поглавник Павелић одликовао надбискупе Степинца и врхбосанског Ивана Шарића високим орденима.

3. Прекрштавање и унијаћење

Прозелитизам, у својој суштини, одражава праву особину римокатоличанства, а то је мисионарство у свом широком смислу и облику. Карактеристике мисионарства могу се изразити и начелима: „Extra romanum ecclesiam non est salus“ (Изван Римске цркве нема спасења) и „Graeca fides nulla fides“ (Грчка вера није вера).

Ватиканска званична пропаганда 1941. године православне Србе изван Србије, називала је „хрватским дисидентима“, односно, сматрала их је шизматичима тј. отпадницима од хришћанства.⁸³ Термини „шизматичи“ односно „отпадници од хришћанства“ настали су тек век-два после раскола у хришћанству. Сматра се да су их први употребљавали крсташи у XII веку. Наиме, за њих су припадници цркве у Византији били отпадници од Рима. Римокатоличка терминологија вековима скоро да и није знала за појмове „ортодоксни“ и „православни“.

Прекрштавање православних Срба у Независној Држави Хрватској имало је многобројне разлоге, који се могу груписати по смислу и садржају.⁸⁴ Први је реализација ватиканске црквене стратешке политике према православљу. Та политика је у својој суштини ратоборна и експанзионистичка, са јаким примесом мисионарства међу православним хришћанима (које ватиканска вековна политика не признаје за хришћане и стога их назива шизматичима). Други разлог је стицање материјалног богатства кроз пљачку имовине православних. Трећи разлог је римокатоличење, које омогућава брзу и успешну денационализацију, односно асимилацију, најпре културну а потом и духовну до тоталног нестајања Срба.

Сва усташка и клерикална штампа писала је о Хрватима само као о божјем народу, о Хрватској само као о католичкој Хрватској. Усташка Независна Држава Хрватска требала је бити Божија држава. Та држава морала је бити једноверујућа, односно римокатоличка.⁸⁵

Да би се то постигло требало је реализовати оно што је својевремено предложио Будак!

83 Сима Симић, *Ватикан и рат у Југославије*, Београд 1990, 58 (у даљем тексту: С. Симић, н. г.).

84 Вредно је поменути и овакво тумачење: „*Već iz toga se nameće zaključak da je program prevođenja pravoslavaca u katolicizam bio plod političke zamisli da se pravoslavno stanovništvo na hrvatskim područjima odvikne od stoljetne protuhrvatske djelatnosti te se tako riješi veliki politički problem za hrvatsku državu.*“ – Ј. Кришто, н. г, 187.

85 *Glasnik Sv. Ante*, 5-6, Zagreb, 1941.

Прекрштавање у Независној Држави Хрватској у суштини представља најтежи вид духовног терора над српским народом. Тај чин понижавао је појединачно и колективно национално достојанство. Са државног становишта, прекрштавање је требало да оправда кроатизацију Срба, у духу теорије о једном политичком народу с више вера.

Најтачнији и одговарајући израз за верске радње које су према православним Србима заједно вршили усташе и Римокатоличка црква, јесте термин „прекрштавање“, а значи „крштавање особе која је већ крштена“.

Постоје још и термини: „католичење“, „римокатоличење“, „поримокатоличење“, „покатоличавање“, „прелазак у римокатоличку веру“ и „превођење у римокатоличку вјеру“.

Јурај Коларић негирао је „прекрштавање“ јер је сматрао да Римокатоличка црква признаје ритуал православног крштења. Уместо тога, писао је „прелажење на другу вјеру“, без икаква објашњења зашто користи баш ту синтагму.⁸⁶ Слично је писао и Јуре Кришто.⁸⁷

Прекрштавање је било забрањено богатијим слојевима српског народа, интелигенцији и, наравно, свештенству. Интелигенција није била подобна за брзу денационализацију као остали слојеви српског народа.

Прекрштавање је почело већ 3. маја 1941. када су представници највише хрватске власти, поглавник Анте Павелић и министар за богоштовље и наставу Миле Будак, потписали и обзнанили „*Zakonsku odredbu o prelazu s jedne vjere na drugu*“.⁸⁸

Хрватска власт обзнанила је крајем маја и „*Upute prigodom prelaza s jedne vjere na drugu*“.⁸⁹

Римокатоличка црква у Независној Држави Хрватској у потпуности је прихватила све државне законе о прекрштавању, чак и примат државе у процесу. Надбискупска канцеларија објавила је већ 8. маја своју директивну окружницу, која је веома прецизно и детаљно објашњавала услове за прекрштавање.⁹⁰ Уствари, надбискупова окружница је обзнањивала и правдала католичко-клерикалну сагласност за обављање давно замишљеног посла, објашњавајући усташке верско-црквене законске одредбе и наредбе.

Да би садржај надбискупове окружнице што боље појаснили свештенству, на Каптолу су наручени и пропагандно-информативни текстови за црквене новине, са научним објашњењима разлога прекрштавања. И сам надбискуп Степинац је, одговарајући на разна питања из актуелне проблематике, говорио

86 Juraj Kolarić, *Pravoslavni*, Zagreb 1985, 175.

87 J. Кришто, *н. г.*, 185.

88 *Narodne novine*, 5. 5. 1941.

89 *Narodne novine*, 27. 5. 1941.

90 *Katolički list*, 15. 5. 1941.

да његовој Цркви не требају половици већ цели хришћани.⁹¹ Наравно, такви термини односе се на православне Србе, које надбискуп очито није убрајао у хришћане!

Хрватска власт, посредством свог Министарства правосуђа и богоштовља, односно Одјела за богоштовне послове, којим је руководио Радослав фра Главаш, новим наређењем, у виду окружнице од 14. јула 1941. наредила је свим локалним и подређеним властима да прекрштавање врше заједно и у сагласности са римокатоличком црквеном организацијом.⁹² Ту окружницу добили су сви надбискупски и бискупски ординаријати са захтевом и молбом да у веома поверљивој форми обавесте све жупске канцеларије.

Посебно место у тексту Окружнице имале су речи којима се изричито наглашавало како хрватска влада не дозвољава прекрштавање православним свештеницима, учитељима, интелигенцији и богатијим слојевима Срба. Истовремено, наглашавали су да сиромашније православно становништво треба прекрштавати уз поуку о католичанству. Овакве речи јасно изражавају суштину и разлоге прекрштавања. Исто тако, јасно је што су спречавали прекрштавање интелигенције и богатијих слојева српског народа. За њих је предвиђена физичка ликвидација због отпорности кроатизацији, пљачке економског и осталих богатстава.

Надбискуп Степинац објавио је ову окружницу, одмах по пријему, у првом следећем броју службених новина своје надбискупије.⁹³

Сви надбискупи и бискупи, после пријема државне окружнице о прекрштавању, упутили су писана упутства својим подређеним свештеницима. Први је то урадио сењски бискуп Виктор Бурић.⁹⁴

Крижевачки бискуп Јанко Шимрак, односно владика грко-католички (унијатски), обавестио је своје свештенике о правим циљевима прекрштавања: „Сад се на ђелу има показати оно, што смо јако мало учинили само зато што смо били неодлучни и што смо се бојали малих запрека и приговора људи. Свако велико ђело има својих противника, али зато не смијемо клонати духом, јер се ради о светој унији, о спасавању душа.“

Хрватска власт обзнанила је 30. јула 1941. још једну окружницу у којој су дате нове смернице о прекрштавању. По тим смерницама забрањено је прекрштавање православних у грко-католике, односно унијате, осим у местима где већ постоје такве жупе; дозвољавали су протестантизацију с тим што она не би ником помагала да се сврста у немачку националну мањину.⁹⁵

И том приликом, врхови Римокатоличке цркве веома брзо су разаслали

91 *Katolički list*, 27. 11. 1941.

92 А ВИИ, НДХ, 87-6/37.

93 *Katolički list*, 8. 8. 1941.

94 А ВИИ, НДХ, 87-6/37.

95 А ВИИ, НДХ, 182-31/1; Исто, 87-3/37.

својим подређеним канцеларијама добијене државне директиве и објавили их у својим службеним новинама. Тако је урадио и надбискуп Степинац.⁹⁶

Та окружница се разликује од ранијих јер садржи препоруку за вршење групног прекрштавања Срба.⁹⁷

Без обзира на многе новинске текстове, црквене и државне расписе, било је много проблема у разним крајевима државе око делокруга и овлашћења у процесу прекрштавања. Обе власти, државна и црквена, често су састављале нова и нова тумачења.⁹⁸

И сам врх Римокатоличке цркве у Ватикану, на посредан начин, био је укључен у прекрштавање Срба у Независној Држави Хрватској. Наиме, Света конгрегација за Источну цркву упутила је 17. јула 1941. писмо председнику Бискупских конференција надбискупу Степинцу у коме потенцира тезе о пореклу православних Срба из етноса римокатоличког хрватског народа.⁹⁹

Средином септембра 1941. врховна хрватска власт пожуривала је директивним расписима прекрштавање.¹⁰⁰ Римокатоличка штампа одмах је то прештампавала.¹⁰¹

Разлози што су обе стране, државна и црквена, то радиле, су прости: желели су да све то што брже обаве, услед политичких и осталих прилика које су се тичале решавања такозваног „српског питања“ у целини, имајући у виду начин „ушашког светог тројства“ министра Милета Будака.

Пожуривање прекрштавања подстицао је државни врх, и то неколико пута, најпре, крајем јула, потом, средином септембра и октобра 1941. године.¹⁰²

По личној жељи Павелићевој основан је Вјерски одсјек на челу са фра Дионисијем Јуричевим (касније и духовник Поглавникове тјелесне бојне) који треба да брине о прекрштавању.¹⁰³

Државне власти обзнаниле су Законску одредбу која је регулисала исплаћивање разних трошкова свештеницима за прекрштавање.¹⁰⁴

Отварањем нових жупа повећавали су се трошкови свештеницима. По-

96 *Katolički list*, 8. 8. 1941.

97 Докумената о масовном прекрштавању било је много у Архиву Хрватске у Загребу, Хисторијском архиву у Славонској Пожеги итд. Видети: Вељко Ђ. Ђурић, *Прекрштавање Срба у Независној Држави Хрватској – Прилози за историју верског јеноцида*, Београд 1991.

98 Архив института за историју радничког покрета Хрватске, НДХ, НГ, инв. бр. 2.309.

99 Viktor Novak, *Magnum Crimen*, Beograd, 1989, 623; С. Симић, *н. г.*, 109. Упоредити: Ј. Кришто, *н. г.*, 196.

100 А ВИИ, НДХ, 310-1/23; Исто, 182-31/1.

101 *Katolički list*, 1. 10. 1941.

102 А ВИИ, НДХ, 182-31/1; Исто, 213- 41/2.

103 А ВИИ, НДХ, 203-1/52.

104 А ВИИ, НДХ, 313-54/1.

ред свега тога, било је доста трошкова око преуређења православних цркава у римокатоличке или у грко-католичке, набавка разних књига итд. Због тога су бискупи појединачно тражили од државних власти новац.¹⁰⁵

Прелати Римокатоличке цркве у Независној Држави Хрватској, као једна страна учесница у прекрштавању православних Срба, на својим бискупским конференцијама, одржаним 17. и 18. новембра 1941, расправљали су и о тој делатности. На бискупским конференцијама није био херцеговачки бискуп Алојзије фра Мишић.¹⁰⁶

Општи закључак конференција био је да Римокатоличка црква, на основу догматских начела, једина има обавезу да решава проблеме прекрштавања, јер је за то овлашћена по Божанском праву и по канонским одредбама. Прекрштавање је за њих био заветни посао па су све то морали издићи на један виши ниво. Стога су изабрали између себе, тзв. „Одбор тројице“ који су сачињавали: председник бискупских конференција и надбискуп загребачки Алојзије Степинац, бискуп сењски Виктор Бурић и администратор бискупије крижевачке Јанко Шимрак. Одбор је требао да буде врховно саветодавно тело за прекрштавање православних, које ће свој рад обавезно усклађивати са радом Министарства правосуђа и богоштовља.

Поред Одбора тројице, постојао је још и „радни извршни одбор“, кога су чинили професори Богословског факултета у Загребу. Међу њима, најпознатији по имену био је Крунослав Драгановић, вероватно и најзначајнији. Тај одбор требао је да, осим осталих послова, прикупља и податке о проблемима на терену и предлаже могућа решења. На жалост, о њиховом раду нема објављених и доступних података.

Бискупска конференција темељила је своје закључке и на одредбама Свете Конгрегације за Источну цркву, од 17. јула 1941. Занимљиво је да Конгрегација православне Србе сматра „несједињеним“ који су некада, наводно, „припадали Католичкој цркви али су под пријетњама и под притиском православних отступили од Католичке вјере“. Прекрштавање је Конгрегација схватала као потребу а делатност бискупа у Хрватској на том послу као њихов „допринос за правилан развој католицизма“.¹⁰⁷

Учесници бискупских конференција посетили су поглавника Павелића и предали му писмо у ком су предочили своје закључке, који су, по њима, условљени њиховом превеликом љубављу и бригом за хрватски народ, за Независну Државу Хрватску и за католичку веру. Бискупи су своје конференције правдали многим погрешкама у прекрштавању, које су морали исправљати јер су допринеле да сав планирани посао није завршаван како се желело.

Непосредно пре прекрштавања, широм хрватске државе, посредством

105 Писмо ђаковачког бискупа Антуна Акшамовића Великој жупи Вука од 3. октобра 1941. године – Архив Хрватске, НДХ, Министарство правосуђа и богоштовља, 4.800.

106 А ВИИ, НДХ, 227-12/34.

107 А ВИИ, НДХ, 227-12/34.

радија, брошура, летака, прогласа, проповедима и на мноштво других начина, покренута је страховита пропаганда која је требала помоћи да се заврши оно што није било урађено протеклих векова. Посебно место у пропагандној машинерији имале су бројне новине. Новине које су предњачиле по текстовима о прекрштавању су: *Novi list*, *Hrvatski list*, *Nova Hrvatska*, *Hrvatski narod*, *Katolički list*, *Katolički tjednik* и *Spremnost*.

За растурање летака и прогласа коришћени су чак и авиони.¹⁰⁸

Да би се прекрштавању дало посебни значај, припремљено је да прекрштене Србе прими и сам поглавник Павелић. Прекрштенике је примао Павелић чак и у дане одржавања Бискупских конференција 17–18. новембра 1941. године.¹⁰⁹

Прекрштавање је настављено и после неканонског проглашења Хрватске православне цркве априла 1942. године.

Верски одсек је планирао да ће бити прекрштено много Срба, око милион, под условом да се све одвија како је планирано.¹¹⁰

Тачан, или приближан, број прекрштених Срба за време трајања Независне Државе Хрватске, никада није утврђен. Први званичан број прекрштених Срба, изречен у Загребу, саопштен је у писму од надбискупа Степинца 12. маја 1943. папи Пију XII. Надбискуп је помињао 244.000 прекрштених Срба.¹¹¹ (Српска православна црква је прихватила у својим послератним саопштењима, документима и публикацијама број 240.000 прекрштених Срба као званичан податак.¹¹²)

Прави циљ који се желео постићи прекрштавањем, хрватске усташке власти показале су и обзнаниле директивом Председништва владе, 13. јануара 1942, упућеној свим државним институцијама. Директива се састојала само од две реченице, од којих је прва била: „Саобћује Вам се, да се грко-истоњјаци који су преšli на римокатоличку вјеру - smatraју Hrvatima.“¹¹³ Нешто касније, обзнанили су да се то односи и на оне Србе који су примили ислам.¹¹⁴

На тај начин потврдили су у пракси оно „усташко свето тројство“ по ком је један део Срба требало побити, други део протерати у Србију а остале покатоличити и тако претопити у Хрвате!

Публицисти католичке провенијенције писали су да је надбискуп Степинац морао да премешта своје свештенике како би их спасавао од православних

108 А ВИИ, НДХ, 3191-25/2; Исто, 319а-36/2.

109 *Katolički list*, 46/1941; *Hrvatski narod*, 19. 11. 1941.

110 Joža Horvat, Zdenko Štambuk, *Dokumenta o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera*, Zagreb 1946, 117.

111 *Suđenje Lisaku, Štepinцу, Šaliću i družini, ustaško križarskim zločincima i njihovim pomagačima*, Zagreb, 1946, 289-306.

112 *Гласник Српске православне цркве*, Београд, 1946, 53; АСин, Записници, Син. бр. 1060/зап. 237 од 27. марта 1947.

113 А ВИИ, НДХ, 160-26/8; Исто, 190-45/3.

114 А ВИИ, НДХ, 200-15/7.

Срба јер им је, наводно, претила опасност да буду убијени што су се стриктно држали верских прописа и тако одуговлачили с прекрштавањем. Али нису навели ниједан пример за тврдње!¹¹⁵

Синод Српске православне цркве саставио је првих дана 1942. године меморандум о прекрштавању Срба у Независној Држави Хрватској и предао га 15. јануара генералу Паулу Бадеру, тадашњем војно-управном команданту Србије.¹¹⁶ Меморандум је потписао митрополит Јосиф.

Десетак дана касније, Синод је исти текст послао и генералу Недићу с молбом да њихове напоре подржи.¹¹⁷

Протеривање православног становништва заправо је верско чишћење територија. Прекрштавање представља део римокатоличког прозелитизма. Протеривањем православног становништва, односно српског народа, из Независне Државе Хрватске, настајала је етнички и верски хомогена држава. Таква држава била је крајњи циљ усташке идеологије и стратешке политике Ватикана.

б. Прекрштавање у Србији

Прекрштавање римокатолика на територији војно-окупационог команданта у Србији није било ни мало налик оном што се догађало у Независној Држави Хрватској.

Чињеница је да је до 1941. године у крајевима са римокатоличком већином било покушаја организовања црквеног живота у складу са православним канонима.¹¹⁸ Такав је пример села Вис на истоименом острву. Зна се и за појединачне случајеве прихватања православља државних чиновника, углавном Словенаца. Није утврђено колико је римокатолика примило православље.

Тешко је објаснити окупљање Словенаца у Србији од лета 1941. ради прекрштавања јер о томе нема никакве архивске грађе. Постоји само један докуменат из 1943. године који говори да је јеромонах Горазд Деклева, Словенац по пореклу, професор богословије Српске православне цркве, организовао у Београду Иницијативни одбор за организацију Словенаца православне вере и за примање нових.¹¹⁹

Како је сам посао био изнад очекивања, Синод је децембра 1942. благословио новостворену „Дружину православних Словенаца“. То признање давало им

115 М. Landercy, *Kardinal Alojzije Stepinac*, 15; Alojzije Benigar, *Alojzije Stepinac hrvatski kardinal*, Rim/Italija, 1974, 538; Franjo Tuđman, *Bespuća povijesne zbiljnosti*, Zagreb 1989, 403.

116 АСин, Меморандуми, Син. бр. 19 од 15. јануара 1951.

117 А ВИИ, Нђа, 1-2/3.

118 Видети: Софија Божић, „Срби и Српска православна црква у Хрватској 1918-1929 – кратак преглед“, *Токови историје*, 1–2, Институт за новију историју Србије, Београд 1997, 80-93.

119 АСин, Записници, Син. бр. 1060/зап. 237 од 27. марта 1947; Извештај о раду парохије „Дружине православних Словенаца Св. Тирила и Методија“ у Београду за време од 1. јула 1942. до 30. јуна 1943. године – Музеј Српске православне цркве, Заоставина Радослава Грујића, нерегистровано.

је какву - такву заштиту и легитимитет пред српским и окупаторским властима. У почетку је било организовано неколико стотина, а пред крај рата око 1.400 чланова. Стварање организације није ишло лако па је дефинитивно формирање остварено тек септембра 1942. Одбор је био веома активан у окупљању Словенаца и стварању парохије. Та парохија требала је да води бригу око прекрштавања Словенаца. Тачна евиденција о броју прекрштених није вођена.

Посебан догађај збио се у Саборној цркви 29. августа 1943. када се Словенац, римокатолички свештеник Томаж Улага, одрекао римокатоличанства и примио православље. После вести да је то урадио, Улаги је писао и београдски надбискуп Јосип Ујчић и тражио да се врати у римокатоличанство.¹²⁰

У архивској грађи Српске православне цркве нема података да је неки римокатолик Хрват, који је живео у Србији, прихватио православље. У београдској штампи може се пронаћи понеки податак о промени имена (понекада и презимена) после прекрштавања. О прекрштавању нема података у извештајима хрватског посланства у Београду.¹²¹

Надбискупија београдска није до данас објавила ништа о прекрштавању римокатолика. Ни хрватски публицисти и историчари нису објавили ништа конкретно осим паушалних оцена.¹²²

120 АСин, 1943/V/нерегистровано.

121 А ВИИ, НДХ – Посланство у Београду; Aleksandar Vojinović, *NDH u Beogradu*, Zagreb 1995.

122 Tomislav Vuković, *Mozaik izdaje*, Zagreb 1991, 220-222; Ljubica Štefan, *Srpska pravoslavna crkva i fašizam*, Zagreb 1996, 253-257.

Закључак

Надбискуп загребачки Алојзије Степинац као председник бискупских конференција директно је одговоран за прекрштавање православних Срба у Независној Држави Хрватској и био је реализатор духовног геноцида. Духовни геноцид представљао је само једну етапу римокатоличког прозелитизма и експанзионизма у православљу.

Митрополит скопљански Јосиф Цвијовић био је, стицајем околности, први архиепископ Српске православне цркве у годинама Другог светског рата. Ни њему ни тој Цркви не могу се приписати оцене које вреде за надбискупа Степинца и Римокатоличку цркву.

1. Архивска грађа

Архив Синода Српске православне цркве, Записници
Архив Војно-историјског института (данас је Војни архив), фондови НДХ и Нђа
Историјски архив Београда, фонд БдС, (досије митрополита Јосифа) М-17.

2. Периодика

Narodne novine

Hrvatski narod

Гласник Српске православне цркве

Литература

А. Зборници

Мудри орач њиве Господње – Споменица Јосифа Цвијовића, Светигора/Цетиње – Институт за српску културу/Лепосавић (ур. Вељко Ђурић Мишина) 2007.
Српска православна црква 1920-1970, Београд 1971.

Б. Монографије

М. Landercy (Vladimir Horvat), *Kardinal Alojzije Stepinac*, Đakovački Selci 1989.

Alojzije Benigar, *Alojzije Stepinac hrvatski kardinal*, Rim 1974.

Tomislav Vuković, *Mozaik izdaje*, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1991;
Ljubica Štefan, *Srpska pravoslavna crkva i fašizam*, Zagreb 1999.

Сава, епископ шумадијски, *Српски јерарси од деветиої до двадесетїої века*, Београд, Подгорица, Крагујевац 1996.

Jure Krišto, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941–1945, I–II*, Zagreb 1998.

Глез фон Хорстенау – *Između Hitlera i Pavelića (Memoari kontroverznog generala)*, Beograd 2008.

Милорад Лазић, *Крсташки рай Независне Државе Хрватске*, Београд 1991.

Сима Симић, *Ватикан у рођив Југославије*, Београд 1990.

Juraj Kolarić, *Pravoslavni*, Zagreb 1985.

Вељко Ђ. Ђурић, *Прекрштавање Срба у Независној Држави Хрватској – Прилози за*

историју верској геноцида, Београд 1991.

Viktor Novak, *Magnum Crimen*, Beograd, 1989.

Joža Horvat, Zdenko Štambuk, *Dokumenta o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera*, Zagreb 1946.

Suđenje Lisaku, Stepincu, Šaliću i družini, ustaško križarskim zločincima i njihovim pomagačima, Zagreb, 1946.

Aleksandar Vojinović, *NDH u Beogradu*, Zagreb 1995.

Ранко Гојковић

„ХРИШЋАНСТВО ЛАЖНО” И СРБОЦИД У ХЕРЦЕГОВИНИ

Реферат за Окруили сйо: “Канонизација Алојзија Сћејинца – изазови и одговори”, Београд, Удружење књижевника Србије, 05.05.2016.г.

У овом реферату говорићемо у сажетим цртама о геноциду (који Владимир Умељић назва србоцидом) над Србима у Херцеговини за време Другог светског рата и улози Римокатоличке тзв. цркве у организацији и чињењу тих злочина. Да не би било нејасноћа, термин “Римокатоличка тзв. црква” који се често понавља у реферату сматрам једино прихватљивим када се пише о тој институцији. Јер одредбе Првог и Другог Ватиканског концила по својој јеретичкој и богохулној суштини увелико превазилазе све јереси које су од стране Светих Отаца Цркве осуђене на седам Васељенских сабора, па сматрам непримерним ту организацију називати Црквом. Међутим, пре конкретног писања о догађајима из периода Другог светског рата, краatak “историјско-црквени” осврт чини нам се неопходним.

У првим вековима отпадије Рима, Србија Немањића је била довољно јака да се одупре свим налетима паписта, али су нарочито биле на удару српска Босна, Далмација и Славонија (Херцеговина је све време углавном била у саставу Немањићке државе). Тако папа Инокентије 1233. године позива господара Далмације и Хрватске на верски рат против српске Босне, са немилосрдним инструкцијама као приликом похода на Албигенезе и Тулузу, где су крсташи клали и рушили све на шта су наишли како би се доказало да је “Божији гнев дивно беснео”. Међутим, упркос страшним покољима, Срби из западних српских земаља не прихватају папизам и већ 1246. године, папа даје надбискупу нови “знак бојног крста” да подигне рат против “јеретика” у Босни, дајући му право да конфискује њихова имања. Следећи позив на крсташки рат против непослушних православних Срба у Босни имамо 1303. године, затим верски рат који подиже (наравно – уз папин благослов) мађарски краљ Лајош 1363.

године. Међутим, паписти су поново бежали из Босне гоњени војском Твртка I. Пред поход на Турке Цар Душан је добио гаранције од папе да римокатолици неће нападати Србију, али Лајош I (који је још 1346. године покушао да освоји и Србију Немањића) је направио прави покољ по српској Мачви, тако да је Цар Душан био принуђен да се врати из Грчке и потуче мађарску војску. Лајошев наследник краљ Сигисмунд, по благослову папе Гргура XII 1408. године проди-ре у Босну, где немилосрдно чини прави покољ над цивилним становништвом, не штедећи нејач, жене, децу и старце. Али Срби у Босни не прихватају папизам. На жалост, 1459. године српски краљ Босне, Томаш, прима римокатоличанство, али 1463. године Босна дефинитивно потпада под турску власт, а народ српски у својој епској поезији чин краља Томаша изједначаје са издајом Вука Бранковића на Косову, па каже да је он "...омрзнуо свој својој браћи, и голубу на грани". Једино у периодима, када је претио продор Турака на Запад, папе су обустављале прогон Срба и чак насељавали Србима из Босне погранична подручја између Хабзбуршке монархије и Турске (такозвана Војна Крајина). У тим погранич-ним крајевима Срби су уживали велику аутономију, али чим би прошла опас-ност од Турака, започињао је терор лицемерних римокатолика. Србима под аустријском влашћу нарочита опасност је запретила крајем XVII века, када је Аустрија после победе над Турцима код Беча 1683. године, брзо почела да укида аутономију православним граничарима. Међутим, енергичном акцијом Срба и њиховог Патријарха, 1703. године Србима су враћене привилегије. Ново велико насиље римокатолика имамо 1759. године, када Далматинска бискупија пропи-сује да православни попови морају имати декрет надлежног бискупа. Огорчени Срби 1760. године дижу буну и залагањем Русије, насиље је мало попустило. Срби су се 1780. године изборили да се у Млетачкој републици укине закон по коме православни морају да признају унију. Завладавши 1797. године Далма-цијом, Аустрија одмах укида верска права Србима, али им се та права враћају у периоду Наполеонове владавине од 1805. до 1814. године.

Читав двадесети век понашање римокатоличког Запада према православ-ним Србима карактерише геноцидна политика, политика истребљења. Први светски рат који покреће римокатоличка монархија нападом на Краљевину Србију, доноси страшне војне и цивилне жртве (Србија је десеткована, гине трећина становништва и шездесет посто мушке популације). На просторима Аустро-Угарске, Срби такође доживљавају страшна страдања. Широм терито-рије ове римокатоличке "тамнице народа", немилосрдно се проливала српска крв.

Дакле, из овог кратког историјског осврта на најекстремније примере ве-ковне србофобије Запада (која је по правилу покретана или усмеравана из Ва-тикана) до периода Другог светског рата, може се извести несумњив закључак:

Од мисије нашег духовног сверодитеља Светитеља Саве који је брата вен-чао на православно краљевство, стратешка нит Ватикана на Балкану, која је у

зависности од околности само мењала своју форму, била је (и остала) – борба против српског православног народа до истребљења. Ватикан је вековима баштинио и свесрдно подржавао концепцију ксенофобне великохрватске србоцидне идеје. Та расистичко-патолошка идеја велике римокатоличке, етнички чисте Хрватске - захваљујући пре свега Ватикану - надживљавала је све државе које су пропадале и расистичко “Хрватско државно и историјско право” је, уз логистичку подршку Ватикана, оживљавало са истом силином у новим државама, независно од политичког и друштвеног система. Србоцид се спремао и спроводио како у римокатоличкој монархији Аустро-Угарској и клеро-нацистичкој НДХ, тако и у комунистичкој Југославији, Туђмановој Хрватској, све до данашње Хрватске под влашћу Грабар-Китаровић.

Шта рећи о србоциду у Другом светском рату? Страшну најаву тог геноцида Срби су добили са највишег места. Папа Пије XI после обарања Конкордата од стране СПЦ, у службеном гласнику Ватикана *Oservatore Romano* 17.12.1937. године практично најављује будући српски погром: *“Доћи ће дан а волео бих да тио не морам казати, али сам дубоко уверен – доћи ће дан када неће бити мален број душа које ће зажалићи и тио нису широкојруго, великодушно и активно примили велико добро као што је оно, што је заступник Исуса Христа нудио њиховој земљи и тио не само ради црквене слоје нације, већ и ради њене социјалне и политичке слоје, мада одлучно одбијам да политика буде наша ствар, наш посао”*. Тај србоцид је у клеронацистичкој НДХ обухватао биолошки, културни и духовни геноцид, што је академик Динко Давидов назвао “Тотални геноцид”. О томе да је србоцид спровођен у потпуној симфонији световне и “духовне” власти, то јест Павелићевог режима и римокатоличког клира, постоје многобројна неопорива сведочанства. Остатак недокланог српског народа са простора НДХ листом је оптуживао представнике Римокатоличке тзв, цркве за своја страдања и по том питању Херцеговина не представља изузетак.

Хитлеров специјални опуномоћеник за Балкан, др Херман Нојбахер, процењује да је број закраних Срба без одбране износио око 750 хиљада. Он у својим мемоарима за хрватски злочин над Србима каже: *“Покољ Срба од стварања Хрватиа сада у најсвирейије акције масовној убива целе свейске историје. Доживео сам да ми се усташке вође хвале како су заклали милион Срба, укључујући и одојчад, децу, жене и старице”*.

Око 110 стратишта сведочи о стравичном усташком геноциду над Србима у Херцеговини. Биле су то бездане јаме ждерњаче српског народа у НДХ.

О животињском усташком дивљању и улози Римокатоличке тзв. цркве у њему, упечатљива сведочења стигла су и од самих римокатолика. Једно од најпотреснијих докумената о том “удруженом злочиначком подухвату” римокато-

личног клира и ушаштва, стиже од Дучеовог генерала Александра Лузана. Верујем да није на одмет цитирати га у целисти:

“Дуче!

Моја безгранична оданост према Вама ми, надам се, даје за право да, у нечему одстојим од стројности војничког протокола. Зашто и журим да Вам опишем један догађај којему сам, уназад три седмице, лично присуствовао.

Обилазећи среска места Сјолац, Чаљину и Љубиње (између 60 и 130 км северно од Дубровника) – сазнам од наших обавештајних официра да су Павелићеве усташе претходно дана починиле неки злочин у једном селу (Пребиловци), и да ће, када се то прочује, околни Срби поново да се узнемире. Недостигају ми речи да опишем оно што сам тамо загледао. У великој школској учионици, загледао сам заклану учитељицу и 12 њених ученика! Ни једно дете није било савијено од 12 година! Злочин је неумесна и невинна реч – то је превазишло свако лудило! Многима су одсекли главе и поређали их по ђачким клупама. Из распорених утроба усташе су извукле црева, и као новојодишње врце, расијели их испод плафона и ексерима укуцали у зидове! Рој мува и несношљив смрад нису дозвољавали да се то дужи задржимо. Приметио сам начећи чак соли у ћошку и зграњуто устанио да су их клали полако, долећи им враћове! И шаман кад смо оглазили, у задној клупи се зачуло дечије крклање. Пошаљем двојицу војника да виде шта је. Изнели су једног ђака, још је био у живоју, дисао је са најола пресеченим грљаном! Својим колима одвезем то једно дете у нашу војну болницу, повратимо га свесним и од њега сазнамо истину о трагедији.

Злочинци су најпре, на смену, силовали учитељицу Српкињу (име јој је Сјана Арнаутовић) и онда је, пред децом, убили. Силовали су и девојчице од осам година. За све то време, његао је силом доведени оркестар Циана и ударао у шамбуре.

На вечну срамоту наше, римске цркве – и један божији човек, један жућник, у свему томе је учествовао! Дечак кога смо сасили, брзо се опоравио! И чим је рана зарасла, нашој најбољој лекарици је из болнице и отишао у своје село да тражи родбину. Послали смо истражника за њим, али узалуд: нашла су га на праћу куће закланог! Од хладе и нешто душа, у селу више нема никога! Истог дана (то смо открили касније) кад је извршен злочин у школи, усташе су похватале још 700 сјановника села Пребиловци и све их бацили у јаму или на живојински начин на њу до јаме побили. Сасило се само око 300 мушкараца: једино је њима успело да продију усташки обруч око села и да побегну у планину! Тих 300 преживелих јаче је од најбољих дивизија. Све што су имали да изубе, они су изубили! Децу, жене, мајке, сестре, куће, имовину. Чак су и сјараха од смрти ослобођени. Смиао њиховој живојини је једино у освети, у сјарашној освети, у неку руку њих је и сјид што су преживели! А сјаквих села као што су Пребиловци, њуна је Херцеговина, Босна, Лика, Далмација.

Покољи Срба су досијили сјакве размере да су у њим крајевима зајатени и многи извори. Из једног врела у Појовом пољу, недалеко од јаме у коју је бачено 4

хиљаде Срба, избијала је црвенкастиа вода, лично сам се у њо уверио! На савесџ Италије и наше кулџуре џашиће неизбрисива мрља, ако се, док је време, не дисџанцирамо од усџаиша и не сџречимо да се нама џриџише да џодржавамо безумље!”

Нацистички сарадник, папа Пије XII, међу првима је признао комадање Југославије и стварање клеронацистичке НДХ. Он је, као благословитељ *Civitas Dei*, римокатоличке државе, на место херцеговачког бискупа поставио нескривеног усташког пропагатора др Петра Чула. За предан рад на ширењу усташке пропаганде по римокатоличким центрима у Херцеговини, поглавник НДХ Анте Павелић одликовао је др Чула “Оредном реда за заслуге – велереда са звијездом” уз образложење да је др Чуле заслужан за ширење усташтва. У лето 1943. године, Петар Чуле је посетио Ватикан како би пред “Христовим намесником” узнео похвале руководству НДХ. Истине ради, треба истаћи и један више него редак пример у Римокатоличкој тзв. цркви. Фра Алојзије Мишић, претходник злогласног Чуле на месту мостарског бискупа (до 26.03.1942. године), колико је мени познато, био је једини међу целокупним епископатом Римокатоличке тзв цркве у НДХ који је сачувао свештеничко и људско достојанство и осудио усташке злочине према Србима. Писмо које је Мишић послао Степинцу 7. новембра 1941. године о усташким злочинима у Херцеговини, дирнуло би и покренуло на акцију спречавања тих зверстава сваког нормалног човека, али не и “блаженог” надбискупа Хрватске и “Апостолског војног викара усташа и домобрана” Алојзија Степинца: *“Људе се хваџало као звериње. Клало, убијало – живе у џонор бацало. Женске, мајке с децом, ограсле дјевојке, дјецу женску и мушку бацали су у јаке. Поджуйан у Мосџару џ. Баџић, мухамеданац, јавно изџовара, ко чиновник, мора би да шуџи, не да џелали, да је у Љубињу, само у једну јаму 700 шизмаџиика бачено. Од Мосџара и Чаџљине одвезла је жељезница шесџ џуних ваџона жена, мајка и дјевојака, дјеце исџод десетџ џодина до сџјанице Шурманци, џдје су изваџонирани, одведени у брда, живе маџтере с дјецом бацали у дубоке џроџунџе. Све је сџрмоџлављено и убијено. У жуџи Клейци из околних села Н.Н. 3 700 шизмаџиика убијено је. Јадници, били су мирни. Даље не набрајам. Предалеко бих оџишао. У самом џраду Мосџару на сџџоџине их је везало, одводило изван џрада џа ко живине убијали”*. Наравно, због овакавог става Мишић је против себе навучао незадовољство како усташких власти, тако и својих колега бискупа, и огромног дела жупника и фратара. После оваквог писма Степинцу, постављање Чуле као ревностног усташког активисте још из предратног периода за Мишићевог наследника на месту Мостарског бискупа, говори о стању свести и непостојању савести у самом врху Римокатоличке тзв. цркве.

Према наводима др Здравка Антонића, практично сви римокатолички свештеници вршили су насилно покрштавање Срба у Херцеговини. Међутим, Србима ни то није помагало, Хрвати су побили и многе покрштене Србе. У Херецговини је забиљежено учешће римокатоличког клира у практично свим видовима ратног злочина геноцида који је вршен над Србима, од уништавања

матичних књига, рушења и пљачкања православних светиња, до директног учешћа у убијању, а посебну свирепост папистичко свештенство је показивало према православном свештенству. Римокатолички жупник Божидар Брале позвао је телефоном почетком маја 1941. године Митрополита Дабробосанског Петра, сина попа Богдана Зимоњића, чувеног гатачког јунака из Херцеговачког устанка. Бискуп му је наредио да у току истог дана нареди свештеницима и црквеним општинама да више не пишу ћирилицом и да све печате промене у латиничне. Митрополит Петар (данас канонизовани светитељ СПЦ) тада је одговорио римокатоличком бискупу: "Ћирилово писмо се не може укинути за 24 сата". Убрзо је ухапшен и мученички пострадао у некој од безбројних јама напуњених закланим Србима.

Због недостатка простора, овде ћемо навести само најокорелије представнике римокатоличког клира који су директно учествовали у злочину геноцида над православнима Србима у Херцеговини.

Фра Лео Петровић (доктор филозофије!) као секретар мостарског римокатоличког бискупа, био је предводник у многим акцијама мучења и силовања широм Херцеговине. Поред њега, у Мостару се приликом мучења и истребљења Срба истицао и римокатолички клирик-фрањевац фра Радослав Главаш, који је био и професор у фрањевачкој гимназији у Широком Бријегу.

У Љубушком срезу љубушки жупник дон Босиљко Вукојевић активно је помагао усташама у прогону и многобројним злочинима над Србима. Поред њега, коловође усташког оргијања били су фра Боно Јелавић из Витине, фра Јуро Врдољак, Симон Бунтић, жупник из Черна, као и римокатолички свештеници Божо Чурлин, Милош Дане и други.

У Ливну фратар др Срећко Перић познат је по проповеди испред олтара да све Србе треба побити, почевши од његове сестре која се удала за Србина и да после покоља дођу код њега да их разреши од греха. Поред Перића у Ливну су окрвавили руке српском крвљу и жупник у Видуши Боривоје Мач, жупник у Подхуму фра Боно Гребенаровић, жупник у Љубунчићу фра Виктор Бантић и жупник Шиштана дон Божо Шимлеша.

У Дувну је жупник фра Мијо Ђунтић био главни организатор масовног убијања и покрштавања Срба, а усрдног помоћника имао је у фра Карлу Грбовцу.

У Лиштици је са олтара позивао римокатолике на крвави обрачун са Србима фра Игнације Пенавић. У крвавом пиру имао је усрдне помагаче у фра Здравку Зовку, фра Маринку Јелчићу, фра Трпимиру Муси, гвардијану манастира Срећку Гранићу и другим римокатоличким клирицима.

У Чапљини су се међу организаторима покоља над Србима истицали злогласни дон Илија Томас (жупник у многострадалним Клепцима одакле је светитељ Вукашин из Клепаца, практично је командовао усташким сектором у тој области) и фра Тугомир Солдо, са римокатоличким жупником Ником Фили-

повићем. У Чапљинском срезу и многи други римокатолички клирици су били организатори усташких зверстава: фра Андрија Јелчић, фра Цирил Иванковић, фра Слободан Лончар, фра Петар Сесар, дон Илија Мајић...

Дон Маријан Вујиновић, жупник у Требињу, био је члан усташког заповедништва и у том својству позивао је Србе да пређу у римокатолицизам говорећи да је то једини начин да буду поштеђени.

У Метковићима жупник, декан фра Владо Билобрк даје упутство да се побију сви Срби, укључујући и покрштене. У покољима у долини Неретве овом зликовцу свесрдно су помагали дон Ђиро Будић, дон Мато Шинковић, дон Мартин Гудељ, фра Божидар Симић, дон Петар Антић.

Жупник Јозо Зовко, римокатолички свештеник из Љубиња посебно се истицао у покатоличавању Срба.

У Прозору је гвардијан из Шчита фра Младен Лутић био један од главних организатора усташких злочина у том срезу.

У Стоцу је римокатолички свештеник Марко Зовко био предводник прогона и истребљења Срба.

У Имотској крајини фра Станко Милановић био је на челу усташке власти (његови помоћници у усташкој власти у Имотском били су фра Станко Брадарич, жупник фра Крсто Радић, фра Ђиро Ујевић) и по његовом наређењу створен је логор за православне Србе у Имотском и то на католички ускрс 1941. године! Међу првим затвореницима била су и два православна пароха, поп Марко Плавша и поп Никола Драгичевић.

У Коњицу и Јабланици се више римокатоличких клирика истицало у прогону, мучењу и убијању Срба: фра Тугомир Муса, фра Никола Иванковић, фра Славко Лубурди, римокатолички свештеник М. Крпо био је десна рука усташког логорника др Звонка Јерковића... Поред покоља Срба, у Коњичком срезу је било изражено насилно покрштатавање Срба у коме је нарочито активан био фра Никола Иванковић...

У злогласном Широком Бријегу фратар Ото Кнезовић је био толико надахнут усташтвом да је тражио да се убијају не само Срби, него и Хрвати који не желе да иду у усташе.

Римокатолички свештеник Анте Бакула био је надахнитељ и предводник покоља над Србима у Горњем Храсну.

У Билећи и Гацку практично није било римокатоличког становништва, па није било ни римокатоличког свештенства, али је Анка Ром, супруга котарског предстојника у Гацку водила прозелитску акцију обећавајући ухапшеницима да ће бити пуштени на слободу уколико њихове породице пређу у римокатоличанство. Међутим, Јунски устанак Срба у Херцеговини¹²³ пресекао је ту акцију.

123 Био је то српски народни устанак против усташког покоља током кога је ослобођена прва територија у окупираној нацистичкој Европи, али због тога што организатори устанка нису били комунисти, историографија Јосипа Броза Тита је прогласила "Ужичку републику" првом

Улогу хрватских кољача у Гацку је преузело “хрватско цвијеће” како су усташе у НДХ називали муслимане.

Може се уопштено рећи да су посебно ревносни помагачи и надахнитељи усташких зверстава долазили из реда фрањеваца, поготово злогласни су били они из Широког Бријега у Херцеговини. Многи римокатолички клирици, ратни злочинци, одликовани су лично од стране Павелића. Према америчким подацима који су забележени на једној од Међународних конференција за истину о Јасеновцу, 1400 римокатоличких свештеника у НДХ је лично учествовало у покољу и мучењу Срба током Другог светског рата. Међутим, поред мноштва римокатоличких клирика појединаца који су надахњивали и учествовали лично у геноциду над Србима, и многе римокатоличке организације у том послу нису нимало заостајале. Да поменемо најекстремније организације које су шириле усташку идеологију како у Херцеговини, тако и у целој НДХ, како пре, тако и за време рата: Велико крижарско братство, Велико крижарско сестринство, Орлови, Католичка акција; Удружење Католичких мужева, Хрватско културно друштво “Напредак” и друге. За надахнуће и “обуку” будућих кољача, велика “заслуга” лежи на многобројним римокатоличким нижим и вишим школама које су представљале истински расадник кољача. Посебно се по том питању у Херцеговини истицао самостан у Широком Бријегу са римокатоличком гимназијом и римокатоличком црквом. Виктор Новак у свом знаменитом *Magnum Crimen*-у пише да су из тог римокатоличког центра фратри сејали смрт на све стране. Фра Радослав Главаш васпитава читаво покољење усташких питомаца фрањеваца, наводимо неколицину најокорелијих: Владо Мандић, Љубо Стојчић, Павао Кљајић, Драго Путица, Иван Зовко...

Оно што на крају треба истаћи, Римокатоличка тзв. црква никада се није оградилa од злочиначког деловања римокатоличких бискупа и осталог клира, који су отворено сарађивали са хрватским ратним злочинцима. Штавише, помињани злогласни Мостарски бискуп др Петар Чуле отворено је на суђењу после Другог светског рата изјавио да се увек сматрао припадником НДХ и да се слагао са политиком усташа.

Велики српски песник, Херцеговац Јован Дучић, згађен инсистирањем на југословенском путу Југословенске владе у избеглиштву чак и после Меморандума о усташким покољима који су добили из СПЦ, 17. априла 1942. године написао је протестно писмо Радивоју Кнежевићу, једном од вођа државног удара од 27. марта 1941. године. У том писму Дучић између осталог пише: “*Српском народу одузет је један значајан моменат да Срби објаве “urbi et orbi”, нарочитим љасом, који би чуо цео свет, да у нашој земљи љокла љола милиона нејачи један народ који је био наш суђађанин, и којег љредстављају и данас његови нарочити изасланици, што се није видело у историји европској. Ми смо на овај начин изљубили љоштовање хришћанских народа. Изљубили смо, што је жалосно и кобно,*

ослобођеном територијом у поробљеној Европи (Р.Г.).

йраво да на основу ової злочина зайражимо йраво да сйварамо друиче своју сой-сйивену кућу”.

На жалост, од тада до данас, као да се није значајно променила свест чланова наше владе. Дучић је и две песме посветио народу чији је једини изум у историји био “србосек”. Из песме “Сину тисућљетне културе” наводимо прве две строфе:

Ти не знаде мрети крај сломљеног мача,
На пољима родним, бранећи их часно
Китио си цвећем сваког освајача,
Певајућ’ му химне, бестидно и гласно.

Слободу си вечно, закржљала расо,
Чек’о да донесу туђи бајонети,
По горама својим туђа стада пас’о,
Јер достојно не знаш за Слободу мрети.

На ове речи великог српског песника може се само додати констатација да је главне смернице и печат тој “тисућљетној култури” закржљале расе, како је описа Дучић, давало лажно хришћанство, то јест Ватикан.

Пре неког резимеа, једна лична дигресија, неколико речи о покољу у српском селу Придворица где је страдало преко 160 лица (од којих се, по списку у цркви, налазе имена 46 Гојковића, најближе родбине мог покојног оца). Усташе су често баш на неки велики православни празник вршили покоље над Србима, па се и покољ у Придворици десио на православни Божић 1942. године. Стравични покољ није преживео ни један Србин који се затекао у селу. Не постоје аутентична сведочанства жртава како се злочин одиграо, постоје само искази двојице учесника покоља (њихова имена не наводи ни знаменити хроничар ратних збивања у Херцеговини др Саво Скоко), па се не може поуздано обавити реконструкција овог страшнoг злочина. Да су Титове комунистичке власти желеле да се сазнају сви детаљи о покољу у Придворици, то су могле лако учинити - имали су на располагању имена свих 150 крвника јер их је све Павелић поименице одликовао за ово зверство и ти документи су сачувани. Међутим, познато је да код Тита није било популарно да неко одговара за злочин над Србима.

На крају – један искорак у религиозност. У српском светогорском манастиру Хиландару постоји обичај да се седам година по упокојењу откопава гроб умрлог монаха и његова лобања се ставља у посебну, за то одређену просторију. Постоје три врсте тих лобања – црне, беле и златно жуте. То се тумачи тако да се они чија је лобања црна, упркос монашком позиву нису спасили, они чија је лобања бела су се спасили, а они чија је лобања златно-жута су се посветили. Лично сам учествовао у откопавању моштију Придворичких мученика и њиховом похрањивању у крипту обновљене цркве у Придворици. Све кости у тим

гробницама покрај цркве у Придворици, без изузетка, биле су златножуте. То нам даје велику утеху, Господ не заборавља своје мученике, поготово неће заборавити мученике који су пострадали на дан Његовог Рождества.

То може послужити и као својеврсни резиме овог реферата – православни Срби немају само огромне градове зверски убијених Срба под земљом, видимо да су то грандиозни градови на Небесима. Срби морају извучити поуке из своје историје уколико не желе да им се она понови. Морају знати своју историју и поштовати своје умрле који су убијани само зато што су били православни хришћани. Српска деца, будући нараштаји, морају знати за мученичку историју Србаља XX века, како се та историја не би, не дао Бог, поновила. Ако у прошлост будемо пуцали из пиштоља, будућност ће у нас пуцати из топова – каже изрека. Но, то познавање и поштовање својих жртава мора да прати сазнање да смо ми православни хришћани, “светлост свету”, сазнање да је свакако боље бити на страни страдалих због Христа, него на страни убица хришћана, као и сазнање да Срби нису сами и немоћни – уз њих је непобедива војска српских светитеља и мученика у Небеској Србији - само да их се ми не одрекнемо. По речима светог владике Николаја српског: “О страдалци нови под хумкама влажним, победа је ваша над хришћанством лажним”. Да завршимо у том духу, речима Алексе Шантића, другог великог српског песника из Херцеговине: “И кад нам мушке узмете животе, гробови наши бориће се с вама”.

Литература:

- Зборник: “Злочини НДХ над Србима, Ромима и Јеврејима 1941-1945. године на простору Херцеговине”, Удружење “Јасеновац – Доња Градина”, Бања Лука, 2014.
- Радослав Грујић: “Активност Ватикана на Балкану”, Манастир Рукумија, Лио, 2009.
- Ђуро Виловић: “Крвава црква”, СРС, Београд 2009.
- Др Драгослав Страњковић: “Највећи злочини садашњице”, Дечије новине – Јединство, 1991.
- Милорад М. Лазић: “Крсташки рат НДХ”, Ризница (Бања Лука, Бернар (Нови Бановци), 2011.
- Глез фон Хорстенау: “Између Хитлера и Павелића”, Православна реч, Београд, 2013, Море, Нови Сад
- Карлхајнц Дешнер: “Политика римских папа у XX веку”, том 1 и 2, Фонд истине, Београд 2004.
- Срби у ратном дневнику Вермахта, Службени лист СЦГ, Београд 2004.
- Псуњски: Хрвати у светлу историјске истине, И. Никола Пашић, Београд 2004.
- Епископ Николај: Сабрана дела, Манастир светог Николаја Соко, Шабац, 2014.

Мило Ломпар

КРЛЕЖА И MAGNUM CRIMEN

У изванредном поговору новом издању *Magnum crimena*, у прецизно оцртаним разликовањима између либералног и социјалног католицизма, Милорад Екмечић на неколико места имплицитно дотиче однос Мирослава Крлеже према садржајима *magnum crimen*-а какве доноси монументална књига Виктора Новака. Оно што предодређује оцену Крлежиног односа свакако је наглашена свест о изразитом антиклерикализму највећег хрватског писца: „Књижевник Мирослав Крлежа је био један од најдоследнијих критичара католичког клерикализма у Хрватској.“ Овај тачан суд бива поткрепљен једним Крлежиним исказом – који доноси и сама Новакова књига – из 1947. године: „Хрватски народ нема другога рјешења него да се одреди и координира спрема осталих балканских народа, а нарочито спрема српског и да у солидној заједници с њима приступи преиспитивању својих такозваних западњачких и латинских културних предрасуда и обмана... Ватикан је досљедан и хладнокрван непријатељ нашег народа.“ Као да је овако изричит Крлежин исказ затамнио нека посредна сведочења о његовом пријему Новакове књиге.

Јер, премда је Васо Богданов – у писму од 22. јула 1948. године – нагласио како је „међу партијским људима у Загребу пријем књиге... одличан“, како је „Крлежа задовољан“, појављују се подаци који као да имају неку тамну сенку на себи. Тако читамо како су два поглавља из рукописа изостављена у штампаној књизи, како су – вели Екмечић – „хрватски комунисти... из књиге избацили два суштинска поглавља, а можда још и више“. Од великог је значаја околност да наш знаменити историчар нема недоумица када је реч о *йוליјичкој улози* коју је Крлежа имао у титоистичкој Југославији: „Не зна се тачно ко је у Загребу читао шпалте књиге, али треба претпоставити да је то круг историчара и књижевника око Мирослава Крлеже“: „непосредно после рата је вршио функцију искључивања из јавности књижевника који су сарађивали са усташким режимом.“ Ова наизглед привремено додељена улога временом је претворена у улоги врховног идеолошког цензора: то узорно показује *Енциклопедија Југославије*.

Ако је дошло до изостављања суштинских поглавља из Новакове књиге, онда би таква цензурска интервенција свакако могла бити у некој вези са оглашеним антиклерикализмом највећег хрватског писца: која духовна и политичка оријентација условљава његов цензорски траг у дугим деценијама титоизма? Чудна је околност да само постављање питања о *йוליјичким* схватањима и поступцима Мирослава Крлеже – очитованим у есејима и романима, као и практичним одлукама приликом редактуре *Енциклопедије Југославије* – изазива плимину незадовољства унутар *београдске идеологије*, било да је реч о онима који

су надахнути титоистичким југословенством, било да је реч о обновитељима младобосанског југословенства.

Тако се у *београдској идеологији*, као особеном јавном подручју у којем су премрежени разнородни садржаји и мотиви, но чија је заједничко својство оличено у безусловној и блазираној способности да се непрестано од националне невоље прави врлина, у недостатку ваљаних чињеница и сазнања, на светло дана износи тврђење о уметничком значају Крлежених дела. Ако би човек устврдио – као што се толико пута и десило – да је Достојевски био *политички* реакционар и мрачњак, што је суд подложен преиспитивању, свака реакција би изостала: да ли то значи да је у *београдској идеологији* прећутна но делатна претпоставка да је Достојевски мањи писац од Крлеже, који – узгред буди речено – није ценио уметнички домет пророка руске револуције?

У настојању да одреди духовно порекло Новакове књиге, оспоривши тенденцију да се у њој очитује масонска нетрпељивост према клерикализму, Милорад Екмечић закључује да „пре него масонски, ово је обрачун још живог католичког либерализма у Хрватској“, па Новакова књига „говори језиком Срба католика тога доба“. Овај закључак би могао бити од значаја: као изразито антиклерикални дух, Крлежа је могао бити подозрив и према либералном католицизму, што би додатно подстакло недоумице о његовом односу према књизи Виктора Новака. Какав је истински однос имао Крлежа према *magnum crimen* у показују његове *Мариналије*: као белешке писане у деценијама настајања *Енциклопедије Југославије*, оне уверљиво дочаравају интимна размишљања хрватског писца и – упоређене са објављеним одредницама у *Енциклопедији Југославије* – показују меру и степен његовог утицаја на идеолошку и културнополитичку јавну свест титоистичке Југославије.

Постоје два политичка правца која надахњују трајни негативитет Крлежине енциклопедијске арбитраже: унитаристичко југословенство и критика хрватске културне политике. Оба су сплетена у Крлежиним опсервацијама о Виктору Новаку. Занимљиво је да их прати – као сен, као ноћна мора, као рђава савест – реч *огрод*. Јер, у редактури лексикографске белешке о Франу Левстичку, наишавши на синтагму „нападаје отпадника“, Крлежа наглашава њену проблематичност и неразумљивост у непосредном контексту, па поставља питање: „Што су у овом случају ’отпадници’?“ Онда неочекивано и лишено било каквог подстицаја наставља: „По свој прилици национални одроди типа Виктора Новака.“ Зашто за Крлежу није довољно да посегне само за карактеристиком *огрод* него он – у случају Виктора Новака – мора да појача њен смисао синтагмом *национални одрод*? Крлежин афекат није изазван, дакле, пуким отпадањем од рода, као породице или племена, него отпадањем од рода као народа. Отуд следи да је национално одрођавање нешто што изазива трајну негативну усковитланост у вртлозима Крлежине арбитраже.

Код Виктора Новака, она је привидно мотивисана његовим унитарним југословенством: „Када је ријеч о овој врсти присталица ’југославенског јединства’ типа Виктора Новака, који спадају паралелно с тиме у троваче наших политичких бунара“, ваља знати да је „та врста југословенства сувише очите ројалистичке пропаганде, која је и довела до политичке кризе југословенства“. Сада долази карактеристично продужавање негативних одређења. Јер, док је могуће тврдити да је унитарно југословенство било један од узрока политичке кризе југословенства, дотле остаје потпуно тајанствено какве везе са тим има Новаков антиклерикализам, будући да Крлежа необразложено наставља: „Исти је случај и с његовим ’антиклерикализмом’.“ Како је Новаков антиклерикализам могао – у духу социјалистичке арбитраже Мирослава Крлеже у *Енциклопедији Југославије* – бити разлог политичке кризе југословенства? Само као нешто што је означило „пола века клерикализма у Хрватској“, као нешто што је оцртало клерикалну акцију на месту инспиратора и инструмента хрватске културне политике. Новаков антиклерикализам постао је споран зато што је донео критику *хрвајској* клерикализма. Како је то тешко казати са привилегованог становишта *Енциклопедије Југославије*, како је то немогуће растумачити из усвојене социјалистичке перспективе, у *Енциклопедији Југославије* се Новакова изричита истраживања хрватског клерикализма претварају у „испитивање клерикализма и негативног деловања Ватикана међу Јужним Словенима“.

Крлежа посеже, дакле, за *асиметричном симетријом*: „Тих клерикализирама има код нас неколико врста и није католички једини.“ Тамо где треба заштитити хрватску традицију и интересе, појављује се употреба симетрије у енциклопедијској арбитражи, као што свака назнака о симетрији изостаје тамо где бисмо могли осветлити српску традицију и заштитити српске интересе. Тако Крлежа – када говори о југословенским националним мањинама *ван* титоистичке Југославије – корушким Словенцима *одмах* придружује градишћанске Хрвате. У другој прилици, пак, Крлежа осветљава проблем југословенских националних мањина: „У Аустрији има више Хрвата него Словенаца. И у Мађарској их има, па ни о њима нитко не говори. Говорити о Словенцима у Аустрији, а не говорити о егејској или пиринејској Македонији је бесмислено, јер и Бугари и Грци на још драстичнији начин асимилирају припаднике наших мањина.“ Карактеристично је да Крлежи – у овим приликама – не пада на памет положај српске националне мањине у Румунији: његова лична заборавност у далекосежном је дослуху са официјелном политиком титоистичке Југославије. Симетрија се, дакле, употребљава да би се – то је дух арбитраже у *Енциклопедији Југославије* – умањили историјски значај и улога *хрвајској* клерикализма.

То има и своје практичне видове. Јер, коментаришући одредницу о фра Дидаку Бунтићу, Крлежа каже како је „човјек... умро 1922, и без обзира што о томе мисли Виктор Новак, не би се у енциклопедији могао сврстати у инспираторе усташких злочина пуних 20 година послје смрти“. Крлежина алузија

има прецизан смер. Његова одлука се позива – у противставу – на мишљење Виктора Новака, чијим увидима Крлежа супротставља своја сећања на фратрову личност, у којима посебно место заузима тврђење да је реч о милитантном католику, али унитаристи.

То делује чудно, јер Новак није изнео никаква сећања. Он је показао како је фра Дидак Бунтић – у писму Исидору Кршњавом, од 7. јула 1914. године – предлагао: „пошто је народ један има носити и једно име, Хрват, земља Хрватска, један сабор, једно писмо, једна заставица, једна и јединствена обука.“ Није, дакле, реч само о католичком него и о *хрватском* унитаризму. Отуд „ћирилицу, српску заставицу, конфесионалне школе одмах докинути за сва времена“. У осврту на ове историјске документе, Виктор Новак каже: „фра Дидакове сугестије Аустрија је од себе у свим хрватским земљама спровела, јер су за рата и ћирилица и српска заставица биле забрањене.“

У писму Исидору Кршњавом, фра Дидак Бунтић узима у заштиту др Николу Мандића, као високог чиновника у босанско-херцеговачкој влади. Ту чињеницу Виктор Новак додатно осветљава сазнањем да је реч о човеку који је био „свођен с проаустријском и франковачком политиком“, који је у томе „био доследан“, па је „у усташкој влади Павелића у вријеме окупације за Другог свјетског рата, био председник те владе“. Новак одређује фра Дидака Бунтића као „клерикалца“, он наводи негативно мишљење Стјепана Радића о фрањевачкој гимназији на Широком Бријегу, коју описује као „праву усташку кулу“, он указује на кореспонденцију фрањевачког усташког идеолога, који је „славитељ фра Дидака Бунтића“, са поглавником Антом Павелићем, он указује на франковачки програм фра Дидака Бунтића као нешто што је у темељима усташког менталитета.

Све ове историјске чињенице Крлежа једном *главноредакцијском* одлуком може избрисати, јер нема „импресију да се ради о човеку кога бисмо могли сврстати међу србофобе“. Будући да се Кржежина *импресија* разилази са историјским чињеницама на које је указао Виктор Новак, отворен је пут ка инвективи о *националном одроду* и ка одлуци да о фра Дидаку Бунтићу не буде изречена ниједна реч у *Енциклопедији Југославије*. Новаково заступање унитарног југословенства – само по себи несумњиво – употребљено је као изговор да би било лакше осудити његову критику хрватског клерикализма. У Кржежиној енциклопедијској арбитражи као да се идеолошки (социјалистички) критеријум појављује да би прикрио и омогућио делотворно поступање у складу са националним (хрватским) критеријумом. То је један од могућих видова *асиметричне симетрије*.

Занимљиво је да је, попут Виктора Новака, Кржежину одредницу *јуровачкополитичких бунара* понео и Глигорије Елезовић, који је – у *Јужнословенском филологу* за 1931. годину – утврдио како је Ђира Трухелка – штићеник Исидора Кршњавог – у објављеној збирци дубровачких докумената из 1911. године

где год да се спомињала реч *срѣски*, односно име језика оригинала ових докумената, та места просто изостављао. Крлежа је изричит: „проф. Елезовић као позната радикалска труба и опасан тровач политичких бунара“. Како Виктор Новак и Глигорије Елезовић нису писали о истим стварима, онда Крлежино поистовећивање њих двојице показује да су они – кренувши из различитих истраживачких праваца – дотакли исто место политичке осетљивости главног редактора *Енциклопедије Југославије*: била је то његова оданост хрватским културнополитичким интересима.

Јер, монументална књига Виктора Новака обеснажује средишњу Крлежину тезу о три камиона усташа који су дошли у Загреб, о минималистичкој подршци усташком покрету у хрватској јавности, пошто он документовано показује како је геноцид плод једне дуготрајне и развијене традиције хрватске политике. Премда веома утицајна, можда и најутицајнија, ова традиција није била једина хрватска политичка оријентација. У свом политичком обликовању, Крлежа је – поред снажног и видног утицаја аустро-угарског културног залеђа – баштинио политичке традиције двојице антиклерикалних хрватских политичара: Анте Старчевића и Франа Супила. Идеологија Анте Старчевића – премда антиклерикално одређена – исказивала је изразито геноцидну намеру, пошто су Срби – у говорима „оца домовине“ – препознати као накот за секиру. Политичко мишљење Франа Супила прешло је пут од правашке политичке оријентације, која је испуњавала његово уређивање листа *Црвена Хрватска* у последњој деценији XIX века, до истакнутог представника хрватско-српске коалиционе политичке сарадње у првој деценији XX века. Као жртва политичке интриге, као пламени заступник хрватских интереса у олуји Првог светског рата, као човек скончао у лондонским маглама, Супило је био трајни предмет Крлежиног политичког надахнућа. Он је то био у мери да је највећи хрватски писац и свој однос према Матошу подешавао у складу са Матошевим негативним односом према Супилу. Тако је – у Крлежиним политичким есејима – Супило постао човек са којим се хрватски писац снажно поистовећује.

Колики је значај придавао Крлежа Супиловом политичком мишљењу и деловању открива и сазнање о објављивању одломака из Супилове књиге *Политика у Хрватској*, која се појавила 1911. године, у левичарски (комунистички) устројеном Крлежином часопису *Књижевна република* из 1923. године: напоре до са Супиловом критиком политике српског ексклузивизма долазе текстови о величини Лењиновог генија. То показује да је Супило – који сам помиње свој антиклерикализам – имао велики значај за Крлежино гледање на целину српско-хрватских политичких односа. Отуд је поглед на Супилове ставове из *Политике у Хрватској* од значаја за разумевање Крлежиног односа према *magnum crimen*-у.

Постоје бројне подударности које су плод заједничке културне подлоге као општег система обавештења, знања, схватања и предрасуда. Такво је схватање

које оличава Супилова реч о циљу који представља „стварање од Хрватске једне велике центрипеталне снаге за Славенство на југу монархије“. Није друкчије ни схватање Супила по којем се „Срби у Србији ванредно разликују од ових граничарских Срба у Хрватској“. Делује сугестивно Супилов опис у којем је хрватско име омражено међу становништвом северне Италије, јер су „успомене што су их аустријски војници звани 'i sloati' оставили... тако... грозне и барбарске, да те чувство стида хвата када то чујеш, или читаш“: „а ипак огромна већина тих елемената, који су такове успомене хрватском имену по Еуропи оставили, јер су долазили као хрватске регименте и из Хрватске, нису ни били Хрвати, него баш ови хрватски Срби.“ Трагове оваквих назнака налазимо како у Крлежиним политичким есејима тако и у његовим *Заставама*.

Но, одлучујућа подударност између Крлеже и Супила везана је за идеју о реактивном карактеру хрватског национализма. Тако Супило тумачи против-српске чинове у загребачким демонстрацијама у 1902. години: „Онај изазив у 'Србобрану' био је врхунац братоубојног пароксизма ове политике, рујански догађаји његова дешперантна и биесна реакција.“ Српска политика подршке Куеновом режиму донела је, дакле, у једном новинском чланку ни мање ни више него – *братоубилачки пароксизам*, док је околност да су „ишли... околу, разбијали дућане, млатили људе, по Загребу ништили све, што су србскога срели“ само реакција која је бесна и очајна, а није плод неке хрватске политике. Ове догађаје је на исти начин приказао и Крлежа у *Мариналијама*.

Политика српског ексклузивизма била је – по Супилу – образац који је преузео Јосип Франк, па је српска политика – отуд – у извесном степену одговорна за појаву франковаца: да није било овако *ексклузивне* српске политике не би било франковаца. Овакав суд – који је последица аксиоматског уверења да је хрватски франковлук (као ексклузивизам) само *реакција* – није само у дубоком нескладу са културним и историјским залеђем хрватске политике, већ је он истовремено и аксиом сваког Крлежиног образложења хрватског национализма. Тако Крлежа каже – у службеном разговору са Титом, у 1974. години – да је „посриједи... национализам који је изазиван другим национализмима, и то би требало заиста комплексно гледати“, јер хрватски национализам није „национализам који се сам рађа па изазива друге“.

Сам Супило није имао илузија о дубинској природи политичке и историјске борбе: „Ако се постави на становиште, да су Срби и Хрвати два посебна *народа*, или макар само два посебна племенска *индивидуалитета*, а не *један једини* и *јединствени* народ са два народна имена, онда је математички сигурно и неизбежљиво, да се, у положају, у коме се налазе, *морају* развити овакове утакмице, борбе и лицитације. Морају зато, јер, пошто су и једни и други *исти*, а опет нису, или неће да буду исто, то силом околности један другоме ео *ipso* постаје најнепосреднијим, најопаснијим непријатељем.“ Управо зато што је препознао неминовност сукоба српских и хрватских интереса, као сукоба који их је чинио

политичким непријатељима, као и зато што је настојао да избегне последице њиховог сукобљавања, Супило је стао на становиште да је реч о једном народу са два имена.

Како је усвојио становиште о два народа, Крлежа је настојао да *идеолошком рационализацијом* потисне Супилове закључке, чија је логика остајала прецизно политичком: „Ако су Хрвати и Срби два народа, онда Хрвати, ако хоће да еманципирају ту Хрватску, морају најпрво да се свих средстава (па и најгорих: у политици је којешта допуштено) лате, до тог најпогибељнијег, јер домаћег и истојезичног, народног противника било како или апсорбирају или га иначе униште. Од ове потребе, до прокламације 'Нема Срба!' са свим оним последицама, које она собом носи, није него један корак.“ Тако се мисао о нестајању Срба – чак и њиховом уништењу – појављује као једна од константи и консеквенци хрватске политике, као нешто што се преноси у времену и у различитим садржајима, од клерикалних до секуларних, и као нешто што никако нема значење инцидента у хрватској политици. Крлежа је настојао да *идеолошком рационализацијом*, која је почивала на тези о структуралној промени друштвених односа у социјализму, прекрије и преиначи сасвим препознатљиво кретање историјских и политичких сила.

Управо је *идеолошка рационализација* била погодна форма за Крлежино минимализовање *magnum crimen*-а: крај свег његовог осведоченог антиклерикализма. Потпуно свестан да су усташе – како је сам рекао – осрамотиле хрватски народ за хиљаду година, Крлежа није био спреман да осветли чињеницу геноцида на начин који би је учинио непомеривим садржајем *југословенске* и *међународне* културе сећања. Он је посегао за минимализовањем *magnum crimen*-а због своје изразите посвећености *хрватским* културнополитичким интересима, који су – као *хрватски* – у антиклерикалним круговима чак били на већој цени него у клерикалним: где су фигурирали превасходно као *кајолички*. Отуд није имао благонаклон него негативан однос према Новаковој критици хрватског клерикализма. То је било драматично различито од антиклерикалног става Иве Андрића који је, у суочењу са бројним историјским чињеницама, пристиглим из различитих времена, средина и околности, видео – како је записано у дневнику Родољуба Чолаковића 30. априла 1974. године – како је „посебно... опасан хрватски шовинизам, и то због снаге која стоји иза њега – католичка црква: моћна, с неисцрпним средствима и образованим и дисциплинованим кадром.“

Крлежиној културнополитичкој редакцији чињенице геноцида ишла је у сусрет комунистичка идеолошка доктрина о великосрпској хегемонији. Она се наслањала на непроблематично и безусловно усвајање идеологија југословенства унутар српске јавне свести. Сваки покушај да се отклони идеолошка рационализација југословенства у корист трезвеног сагледавања историјских и политичких чињеница, да се изнова удахне садржај *српској идеји*, како је то тражио Љубомир Стојановић у 1923. години, да се обнови минимална свест о

српском становишту, како је то покушао Милош Црњански у 1934. години, да се потражи његово присуство у југословенским споразумима, како је предлагао *Српски културни клуб* у 1939. години, да се наговести склад српских културно-политичких интереса са европским вредностима, како је то – у ставу класичног либерала, у традицији Масарика и Бенеша, или попут Вацлава Клауса, а не садашњих левих-либерала – назначио Војислав Коштуница у 2007. години, бива јавно жигосан као тоталитаран и националистички став. Његов носилац постаје изабрани *предмет* јавне поруге: отуд је живом Љубомиру Стојановићу речено да је умро, Црњански је понео одредницу мртвог песника, *Српски културни клуб* је у *Енциклопедији Југославије* означен ни мање ни више него као – „шовинистички“, док је Коштуница одгурнут у јавно непостојање.

Све док се јавно не декриминализује свест о српском становишту, док се оно не учини легитимним, јавно неспорним и присутним политичким ставом, ниједан међународни или регионални разговор не може имати повољан исход. Зашто? Зато што сваки разговор отпочиње у знаку унапред прописаног одустајања од европских вредности као што су равноправност и узајамност: ако ми преговарамо са неког *југословенског* или *регионалног* становишта, док друга страна – носилац европске адресе или наклоности европских институција – преговара са *националног* становишта, онда је подручје компромиса унапред ситуирано у садржаје српског становишта, пошто оно није привилеговани садржај ниједне од преговарачких адреса. Отуд свака нова артикулација југословенства, укључив и младобосанску, под застором тренутне идеолошке рационализације *регионизма*, природно временом регресира на садржаје титоистичког југословенства, које има кристализоване облике постојања у нашој јавној свести. Како се тај процес не одвија у Југославији нити у *региону*, неминовно је да он на крају доведе у питање српску културну и националну егзистенцију унутар Србије.

Суочен са могућношћу да буде биран у Копривници или у Глини, Франо Супило – иначе Дубровчанин – избегао је агитацију у Копривници, јер се лакше споразумевао са становништвом у Глини, „ради нарјечја, који нам је једнак“. Околност да је био „једногласно изабран народним заступником у претежито србском котару Глини“, као што је и Влатко Мачек био носилац опозиционе листе српских и хрватских партија и у Шумадији 1938. године, показује истинску отвореност и толеранцију народа који је – неколико деценија касније – поклан и спаљен у глинској цркви. Није било друкчије ни са Крлежом: поставши „литерарни папа“ у Београду, он је наклоност српског читалаштва могао осетити, што је понекад и наглашавао. Једино је неправедно оптуживао *београдску чаршију* да га онемогућава: ако му је ико остао веран, у садашњем времену када га се мало ко истински сећа, када толики пролазе без застајања крај његове фотографије на хотелском зиду „Мажестика“, у којем је по правилу одседао, онда је то *београдска идеологија*. У њој је остало неразјашњено само једно питање: да ли је Крлежа незнатно или изразито већи писац од – Достојевског?

Владимир Димитријевић

ДЕЈАН МЕДАКОВИЋ О РАЗВОЈУ КУЛТА АЛОЈЗИЈА СТЕПИНЦА У ХРВАТА

Академик Дејан Медаковић, потомак старе србске породице из Загреба, који је, за време Другог светског рата, и сам побегао испред усташког ножа, годинама је, у својим дневницима „Дани, сећања“ пратио како „Црква у Хрвата“, уз помоћ Ватикана, гради култ Алојзија Степинца. Данас, када га суд у Загребу ослобађа сваке кривице, вреди се подсетити чињеница, онаквим каквим их је Медаковић уочио; ово је само завршетак једног дуготрајног процеса. За овај текст користили смо трећи том његових дневника, а поред сваког цитата дали смо број стране одакле је исти преузет (Дејан Медаковић: Дани, сећања III, Зваод за уџбенике, Београд, 2005).

Сведочења покојног академика утолико су драгоценија јер је он био објективан човек, који није све хрватске римокатолике поистовећивао са усташама. Он се у својим дневницима сећао др Јосипа Лончара, који је пред ђацима католичке семинарије Павелића звао „моралном и интелектуалном ништицом“ (252), као и бањалучког бискупа Пихлера, који је патријарха Германа молио за опроштај због усташких злочина. Зато прелистајмо Медаковићеве дневнике .

АМЕРИЧКИ КОНГРЕС И СТЕПИНАЦ

У „Нину“, 18. марта 1979. године, изашао је текст о наступу пре америчким Конгресом хрватског емигрантског жупника Младена Чувала, који је замолио присутне политичке представнике САД да се боре за „остварење божанског права нација на самоопредељење“ (подразумевао је разбијање Југославије, наравно). После њега, конгресмен Биађи је пред својим колегама поменуо годишњицу Степинчеве смрти и покољ 29 свећеника у Хрватској 8. фебруара 1945 (реч је о усташким фратрима са Широког Бријега погинулим у борби с партизанима). Биађи је о Степинцу говорио као о „познатом крсташу за ствар људских права прогоњених и потлачених у Источној Европи“. (65) Овај конгресмен је изразио наду да ће папа Иван Павао Други, пореклом из Пољске, која је у ропству као и Југославија, допринети верским слободама у свету. Затим је конгресмен Грин најавио да ће велечасни Чувало у конгресној Комисији за безбедност и сарадњу у Европи изнете „информације о стању верских слобода у Југославији“. (65) Медаковић је, бележећи ово, уочио спрегу између „америчких конгресмена и усташки оријентисаног клерикализма“, као и то да се „у нашој земљи, усред Загреба, систематски негује култ кардинала Степинца“. (67)

КУХАРИЋ У ВАТИКАНУ

Медаковић је редовно читао и коментарисао каптолски „Глас Концила“. Ова новина је, 13. маја 1979. године, донела чланак о „ходочашћу“ хрватских бискупа у Ватикан, а поводом 1100-годишњице писма папе Ивана Седмог кнезу Бранимиру, што је, по текстописцима, „прво познато нам признање хрватској државности у новој домовини“. Надбискуп (касније кардинал) загребачки Фрањо Кухарић је том приликом папи саопштио списак Хрвата за канонизацију (међу њима је и оснивач крижарских братстава, Ханс Иван Мерц, беатификован у Бањалуци 2003. године). Најважнији део Кухарићевог говора био је, међутим, следећи: „Спомињем овдје као великог свједока вјере загребачког надбискупа и кардинала Алојзија Степинца, а којему је у овој базилици пригодом његове смрти 1960. благе успомене папа Иван Двадесет Трећи одржао дирљив и свједочки говор“. (121)

Медаковићу је све било јасно, иако је папа Војтила деловао другачије него његови претходници. Он је, по србском академику, конзервативац са „веселом маском“, који „скаче у базен, пева са младима уз гитару, прима младе наркомане, чак игра народне игре међу којима и полку“ (252), али не напушта начела милитантног римокатолицизма. Јер, да није тако, не би дозволио Кухарићу да најављује беатификацију Степинца и прославу 75-годишњице сарајевског надбискупа Штадлера, тог, по Медаковићу, „црно-жутог ратног хушкача“. (252)

ОДГОВОР ЖИВОРАДА СТОЈКОВИЋА

Када је у једном броју новина СПЦ, „Православље“, изашао текст „Папа заборавио Србију“, „Глас Концила“ је реаговао 22. јула 1979. текстом у коме је писало да је Степинац папи Пију Дванаестом, „ризикујући главу од Гестапоа“, однео „опширну документацију о терору о чему свједочи међу осталима и Иван Мештровић“. (208) Живорад Стојковић је написао одговор и понудио га „Православљу“, али се патријарх Герман уплашио да се чланком не покваре међунационални односи односи у СФРЈ, па га није објавио.

Медаковић доноси цео текст Стојковићев, актуелан и данас. Стојковић истиче да не постоје никакви трагови папине интервенције против злочина усташа над православним Србима у НДХ, али се поуздано зна да је папа примио Павелића и усташе у ванредну аудијенцију маја 1941, чиме се хвалила и усташка и католичка штампа.

Папа је Степинца поставио за викара усташке војске, којој је, по Стојковићу, главни задатак био клање Срба. „Католички лист“, који је излазио са Степинчевим благословом, хвалио се у броју 38/1941. да је патер Сидоније Шолц у селу Будинцима 2300 „гркоисточњачких“ душа превео на римску веру. Степи-

нац је тражио да Павелић манастир Ораховицу, одузет Србској Цркви, преда у руке братрима павлинима.

Чак је и хрватски члан Владе Краљевине Југославије у Лондону, Јурај Крњевић, један од челника Мачекове ХСС, преко Радио Лондона упутио поруку хрватским бискупима на челу са Степинцем: „Мачем приморавати некога да мења вјеру још је одвратније од тјелесног уморства. /.../ Није доста поставити неке комплициране судове и стидљиво се оградити од усташких злочина, поименце од усташког покатоличавања, него је потребна ваша мушка ријеч осуде, како би то било у складу са осјећајем хрватског народа и са науком католичке цркве. А такве ријечи из уста наших вјерских поглавара до сад нијесмо чули“. (259)

СТЕПИНАЦ И ХРВАТСКА ДРЖАВА

По Стојковићу, Мештровићево сведочење о сусрету са Степинцем у Ватикану је непоуздано. Уосталом, он тврди да је Степинац 1943, када су се срили, папи донео сведочења „о злодјелима почињеним од нациста и фашиста на нашем подручју, укључујући окупирану Далмацију“. (260) Браниоци Степинца тврдили су да је његов меморандум са позивом папи да штити НДХ наводно фалсификат; али, Стојковић вели да постоји један сасвим јавни документ, који јасно сведочи шта је Степинац мислио. Наиме, 22. фебруара 1944, на насловној страни „Католичког листа“, надбискуп загребачки је *urbi et orbi* рекао: „Хрватски је народ своје право на народни и државни живот стекао и заслужио својом тешком и крвавом борбом, стојећи кроз стољећа на бранику истинских идеала праве човјечије борбе и кршћанске културе, чиме је задужио Еуропу и све њезине народе, а због тога му је од највећих чувара праве културе, римских папа, дан частан наслов Предзиђе кршћанства“. (262) Као војни викар усташке војске, Степинац је био духовно одговоран за оне којима је Павелић обећавао да ће им потомство бити захвално јер су у „прву хрватску војску, у прве војнике НДХ унијели здрав дух, унијели морал, унијели поштовање, унијели богобојазност пред свевишњим, одважност и храброст пред сваким непријатељем, било вањским, било унутарњим“. (634)

УЛОГА СТЕПИНЦА У РЕХАБИЛИТАЦИЈИ ХРВАТског КАТОЛИЦИЗМА

Дејан Медаковић је, још крајем седамдесетих година 20. века, уочио да Фрањо Туђман и маспоковци на све могуће начине раде на скидању стигме фашизма са Хрвата, при чему хрватски бискупат зна да „процес њене рехабилитације почиње са надбискупом Степинцем“. (636)

Тако је Владимир Станковић, „равнатељ душобрижништва за Хрвате у иноземству“, 14. фебруара 1981. године истакао да „хрватски свећеници и њихови вјерници у иноземству кардинала Степинца сматрају високом духовном величином“ (623), а девет дана касније Медаковић бележи да је седам хиљада Хрвата присуствовало помену Степинца у загребачкој катедрали. Надбискуп Кухарић га је у говору свим силама бранио, а кардинал Шепер је из Ватикана поручивао да Степинац није био против комунизма као таквог, него против стаљинизма, и да је био „врхунски родољуб“. (630) Медаковић је, овим поводом, писао да је Степинац „златна ватиканска резерва“, и да би целом том процесу могла да се супротстави само држава пошто СПЦ то не сме, јер њени врхови „немају знања, снаге, па ни храбрости да нешто покрену, блокиране страхом да не учине нешто против државних интереса“. (631)

ГДЕ СМО САДА?

Хрватски суд је недавно Степинца прогласио сасвим невиним. Кажу да је независна хрватска држава уложила милионске своте у процес канонизације кардинала осуђеног на „монтираном процесу“ одмах после рата. Улагање новца у посмртни имиџ хрватског „државотворног свеца“ није ништа неуобичајено у верској заједници која је, још у доба ренесансе, продавала опроштајнице прошлих, садашњих и будућих греха, само да би могла да изгради катедралу Светог Петра у Риму. О давању новца за нове канонизације писао је, јасно и гласно, Ђанлуиџи Нуци, новинар који је покренуо аферу „Ватикликс“. Да не заборавимо: папа Иван Павао Други Степинца је већ прогласио за свеца 1998. у Марији Бистрици, назвавши га „блаженим“, и дозволивши од тада да му се подижу храмови широм Хрватске. Сада је реч само о томе да се његов статус „универзализује“ на светском нивоу, и новчано „подмазивање“ те универзализације од стране Хрватске је сасвим логично.

Овај процес дугог трајања неће зауставити никакве мешовите ватиканско – православне комисије. Папини Хрвати би се љутили кад њихов духовни отац не би постао свеопшти светац римокатолицизма, а они су папи и даље „предзиђе кршћанства“, којима је НДХ била својеврсна „држава Божја“.

Зато Срби не би смели да буду наивни ни сада, а ни у будуће. То би им свакако саветовао и покојни Дејан Медаковић.

УМЕСТО ПОГОВОРА

СА Сабор СПЦ је маја 2015. године пристао на учешће у раду мешовите комисије (српско-хрватско-ватиканске) о Степинцу, која је формирана на предлог папе Фрање да би се наводно преиспитала надбискупова улога у Другом светском рату, пре но што се обави Степинчева канонизација као „универзалног свеца“ светског римокатолицизма.

Наравно да је за Ватикан и Хрвате канонизација Степинца готова ствар: њега је папа Иван Павао Други 1998. године прогласио «блаженим» и њему се у Хрватској и широм света моле као свецу. Њему се као свецу служи служба и у римокатоличким храмовима у Србији. Широм света постоје римокатоличке школе које се зову по Степинцу. И о чему та комисија сад треба да расправља? Српски епископи ће убедити папу и Хрвате да Степинац није светац? У то се тешко може веровати. А чињенице су, одавно, познате.

У својим сећањима на Андрића, његова познаница Лепосава (Бела) Павловић записала је шта се збило са Адрићевим римокатолицизмом. Наиме, једнога дана 1942, на врата њихове породичне куће бануо је писац, и рекао да долази из полиције. Забринути отац Белин питао га је да ли су и њега почели да зову у полицију, и зашто, а он је рекао да је ишао сам. Ево разлога: „Из капута је извадио своју легитимацију и пружио ми је: „Ево, прочитајте, молим Вас, на глас“. „Име, Иво/.../презиме, Андрић, народност – српска, вероисповест – без вере“ – Ево, због те рубрике био сам у полицији –прекиде ме он. У ранијој легитимацији стајало је да сам вере католичке...“ – Једино су комунисти ти који стављају да су без вере- рече мој отац. – Тачно, нисам на то мислио, а сувише сам већ зашао у године да бих прелазио у православље, кад то није из убеђења. Немам ја ништа против католичке вере као такве, али да останем у њој данас, немогуће ми је. Добро познајем све оне у Загребу. Господину Степинцу било је довољно да, недељом, при одржавању мисе, горе са амвона, каже само три речи. Ниједна влас не би недостајала ни на једној српској глави. Али господин Степинац није нашао за вредно да те три речи изговори. А ја у овим временима не могу припадати једној религији, на чијем челу се, у мојој земљи, налази један Степинац...“¹²⁴

У свом дневнику „Дани, сећања“, Дејан Медаковић пише о Степинцу: „Погрешно је проглашавати га за неког убеђеног усташу, јер он то није био. Он је себе уградио у темеље НД Хрватске, коју је поздравио као вековно остварење сна хрватског народа. Тај историјски чин је за њега био важнији од недела режима, чија је недела благосиљао, допуштајући толиким свештеницима најбруталније политичко ангажовање. Знао је да усташки режим прогонима шизматика завршава Католичкој цркви њен вековни задатак, који она од 16. века па до 1941. није била кадра да реши. Уништивши православну црквену

¹²⁴ Лепосава Бела Павловић: Сећање на Иву Андрића, Свеске Задужбине Иве Андрића, 14/1998, стр. 148.

организацију, усташки режим је практички ликвидирао православно питање на својој територији, а иза овог у крви обављеног посла католички мисионар је могао да наступа кротко и да мирно лови преживеле шиизматичке душе, да их хладнокрвно преводи у крило јединоспасавајуће цркве. Тај кориснички став се не може бранити, о томе постоји безброј докумената чија је вредност временом систематски умањивана. Тај процес протумачен је као малтене консолидација наше земље, као допринос ширењу братства и јединства./.../ Тако се догодило да је кривац претворен у свеца, а само је питање времена када ће се и формално обавити Степинчева беатификација.¹²⁵

У својој студији „Холокауст у Загребу“, Иво Голдштајн истиче да Степинац јесте протестововао против нехуманог третмана Срба и Јевреја приликом транспорта у логоре, али никад није дигао глас против оног суштинског – против расних закона усташке државе. По Голдштајну, „Степинац никада није у потпуности осудио усташку идеологију, ни режим, нити се дистанцирао од НДХ. Разлози су вишеструки: није се радило о кукавичлуку, јер је надбискуп Степинац био храбар човјек. Усташе су се цијело вријеме декларирали као горљиви католици, и надбискуп Степинац их је, успркос свим „грешкама и гријеховима“, сматрао дијеловима своје пастве, католицима и Хрватима, које је као такве можда ипак могуће увјерити да престану чинити зло. Дуго им је тражио барем некакве добре стране, па их је нашао у чињеници да су забранили „порнографију“ и псовање, да су под пријетњом смртне казне забранили абортус. Није им престао приписивати у добро ни успоставу НДХ, коју је као идеју до краја заговарао./.../ Између антипатије према комунизму и антипатије према злодјелима усташке НДХ, антипатија према комунизму увијек је имала превагу, јер усташку НДХ било је, по надбискуповом мишљењу, могуће поправити, а комунизам не“.¹²⁶

НДХ-љубиви хрватски публициста Иво Габелица у својој књизи „Блажени Алојзије Степинац у Независној Држави Хрватској“ пише: „Надбискуп Степинац није био само пасивни присташа Независне Државе Хрватске, него се је активно заузимао за њено учвршћење и опстанак. Кратко вријеме након њезина настанка подузимао је кораке, да је Света Столица дипломатски призна, а тијеком њезина трајања борио се да не пропадне./.../ Између надбискупа Степинца и хрватских државних власти долазило је повремено до неспоразума, али се ти неспоразуми никада нису претворили у непријатељство. Хрватске државне власти цијениле су улогу Католичке цркве у животу хрватскога народа и на разне начине су их помагале у раду. Никада Степинцу нису нанијеле нити су каниле нанијети било какво зло. За то нису ни имале никаквога разлога. Надбискуп је знао с каквим се тешкоћама те власти сусрећу, да би спасиле државу,

125 Дејан Медаковић, Дани, сећања III, Завод за уџбенике, Београд, 2005, стр. 600

126 Иво Голдштајн, Славко Голдштајн, Холокауст у Загребу, Нови Либер, Жидовска опћина Загреб, Загреб, 2001, стр. 577

па их је бранио од свих клевета и лажи, које су се о њима шириле у Хрватској и иноземству./.../Његов однос према хрватској државној и југославенској комунистичкој власти био је битно различит. Критизирао је само поједине поступке хрватске државне власти, а југославенску комунистичку је осуђивао у цијелости. Често је истицао знанствено доказану чињеницу, да су Срби први започели са злочинима над хрватским народом, како прије, тако и за вријеме Независне Државе Хрватске. Тиме су изазвали испаде неодговорних елемената на хрватској страни, који су се на своју руку освећивали, не питајући се увијек, је ли нетко прав или крив. Степинац је осуђивао како српске злочине тако и освету с хрватске стране. При тому је често хвалио Павелићева настојања да се у држави уведе ред, због чега су били чак и стријељани појединци који су се самовољно освећивали српском установиштву и чинили злочине над њим.¹²⁷

У суштини, у својим основним увидима слажу се сви: Иво Андрић, Дејан Медаковић, Иво Голдштајн, Иво Габелица. Чињенице су чињенице – тумачења су различита. Степинац је стао иза НДХ, без обзира на извесна неслагања с њеним руководством, и никад се није покајао због тога. Књига коју је читалац управо држао у рукама је, на основу озбиљних увида истраживача који су се бавили улогом Алојзија Степинца пре и за време Другог светског рата, потврдила оно што смо већ знали, како о Степинцу, тако и о Ватикану, без кога Степинац не би ни постојао.

Остаје нам да се са чињеницама суочимо, и да памтимо – за будућност.

Ања Филимонова
Владимир Димићријевић

127 Ivan Gabelica, Blaženi Alojzije Stepinac u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, <http://shp.bizhat.com/A.Stepinac1.html>, приступљено 13. августа 2016.

САДРЖАЈ

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА

Ања Филимонова, Владимир Димитријевић

Драган Милашиновић

ОКРУГЛИ СТО ФОНДА СТРАТЕШКЕ КУЛТУРЕ:

КАНОНИЗАЦИЈА АЛОЈЗИЈА СТЕПИНЦА – ИЗАЗОВИ И ОДГОВОРИ

Ања Филимонова

ПРВИ СВЕХРВАТСКИ КАТОЛИЧКИ КОНГРЕС:

ПОЧЕТАК ПОЛИТИЧКОГ КЛЕРИКАЛИЗМА

Превео: Владимир Димитријевић

Никола Жутић

СТЕПИНАЦ ОД ЈЕЗУИТСКОГ ПИТОМЦА

ДО ПРЕДВОДНИКА „НОВЕ“ КАТОЛИЧКЕ АКЦИЈЕ 1924 – 1945.

Владимир Фролов

„ЛОЈZEK SOLUNSKI“ И „ЛОЈZEK MARKOTRŠKI“

ИЛИ О ЛАЖИМА ХРВАТСКИМ

Владимир Умељић

ВАТИКАН, ХРВАТСКА РИМОКАТОЛИЧКА

ХИЈЕРАРХИЈА И СРБОЦИД ХРВАТСКЕ ДРЖАВЕ 1941-1945. (NDH)

Вељко Ђурић Мишина

ЈОСИФ ЦВИЈОВИЋ, МИТРОПОЛИТ СКОПЉАНСКИ

И АЛОЈЗИЈЕ СТЕПИНАЦ, НАДБИСКУП ЗАГРЕБАЧКИ,

ПРВОСВЕШТЕНИЦИ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ И РИМОКАТОЛИЧКЕ

ЦРКВЕ 1941-1945. ГОДИНЕ И ПРЕКРШТАВАЊЕ”

Ранко Гојковић

„ХРИШЋАНСТВО ЛАЖНО” И СРБОЦИД У ХЕРЦЕГОВИНИ

Мило Ломпар

КРЕЛЕЖА И MAGNUM CRIMEN

Владимир Димитријевић

ДЕЈАН МЕДАКОВИЋ О РАЗВОЈУ КУЛТА АЛОЈЗИЈА СТЕПИНЦА У ХРВАТА

БИБЛИОТЕКА ЗАКЛЕТВА ЖИВОТУ
КАНОНИЗАЦИЈА АЛОЈЗИЈА СТЕПИНЦА
ИЗАЗОВИ И ОДГОВОРИ

приредили:
мр Ана Филимонова
др Владимир Димитријевић

ИЗДАВАЧИ:
ФОНД СТРАТЕШКЕ КУЛТУРЕ
<http://www.fsksr.rs/>

АГЕНЦИЈА ЗА ИЗДАВАЧКУ ДЕЛАТНОСТ
БЕРНАР
СТАРИ БАНОВЦИ – БЕОГРАД
agencijabernar@gmail.com
www.bernar.org
022.351.058 — 064.7034.904

за издавача:
Ана Филимонова
Младенка Радојчић

уредник:
Никола Дробњаковић

ликовна опрема:
Слађана Николић

лектура и коректура:
Владимир Димитријевић

штампа и припрема:
ФИНЕГРАФ, БЕОГРАД
тираж хиљаду примерака

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд